

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องรูปแบบพัฒนาการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนจังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากเอกสาร ตำรา ดังนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

- 1.1 รูปแบบ และการพัฒนารูปแบบ
- 1.2 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9
- 1.3 ยุทธศาสตร์การสร้างเสริมเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (2550-2554)
- 1.4 ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11
- 1.5 แนวคิดการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
- 1.6 แนวคิดทุนทางสังคม
- 1.7 ทฤษฎีการพัฒนาแนวคิดทางตะวันตก
- 1.8 ทฤษฎีการพัฒนาแนวคิดทางตะวันออก
- 1.9 ชุมชนชนบท
- 1.10 บริบทของชุมชนจังหวัดกาฬสินธุ์

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- 2.1 งานวิจัยในประเทศ
- 2.2 งานวิจัยต่างประเทศ

3. กรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. รูปแบบ และการพัฒนารูปแบบ

ในการศึกษารูปแบบการพัฒนาในครั้งนี้ มีลักษณะที่สำคัญ 3 ลักษณะ ได้แก่ ความหมายของรูปแบบ การพัฒนารูปแบบ และการสร้างรูปแบบ ซึ่งมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

1.1 ความหมายของรูปแบบ คำว่ารูปแบบตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Model (โมเดล) ซึ่งมีผู้ให้ความหมายของรูปแบบที่น่าสนใจเอาไว้ ดังนี้

จอยซ์ และ ไวล์ (Joyce and Weil, 1986 : 1-2) ให้ความหมายของรูปแบบ หมายถึง แผน (Plan) หรือแบบ (Pattern) ซึ่งสามารถใช้เพื่อการเรียนการสอนในห้องเรียนหรือการสอนพิเศษ เป็นกลุ่มย่อย หรือเพื่อจัดตั้งการสอนซึ่งรวมถึงหนังสือ ภาพยนตร์ และเทปบันทึกเสียง โปรแกรมคอมพิวเตอร์ และหลักสูตร แต่ละรูปแบบจะให้แนวทางในการออกแบบการสอนที่ช่วยให้นักเรียนบรรลุวัตถุประสงค์ต่างๆ

คอซินิ และเอาเออร์บาค (Corsini and Auerbach, 1996 : 573-574) ให้ความหมายของรูปแบบ หมายถึง ชุดของความสัมพันธ์ที่สร้างขึ้นระหว่างปรากฏการณ์ในโลกความจริง และโครงสร้างของสิ่งที่กำลังศึกษา ซึ่งเป็นตัวแทนของปรากฏการณ์ในโลกความจริง

อุทุมพร จามรมาน (2541 : 22) ให้ความหมายของรูปแบบ หมายถึง โครงสร้างของความเกี่ยวข้องระหว่างหน่วยต่างๆ หรือ ตัวแปรต่างๆ ดังนั้น โมเดลจึงน่าจะมีมากกว่า 1 มิติหลายตัวแปร และตัวแปรดังกล่าวต่างมีความเกี่ยวข้อง (เชิงความสัมพันธ์หรือเหตุผล) ซึ่งกันและกัน

ทิสนา แจมมณี (2545 : 1-6) ให้ความหมายของรูปแบบ หมายถึง สภาพลักษณะของการเรียนการสอนที่ครอบคลุมองค์ประกอบสำคัญซึ่งได้รับการจัดไว้อย่างเป็นระเบียบ ตามหลักปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิดหรือความเชื่อต่างๆ โดยประกอบด้วยกระบวนการหรือขั้นตอนสำคัญในการเรียนการสอนรวมทั้งวิธีสอนและเทคนิคการสอนต่างๆ ที่สามารถช่วยให้สภาพการเรียนการสอนนั้นเป็นไปตามทฤษฎี หลักการหรือแนวคิดที่ยึดถือซึ่งได้รับการพิสูจน์ทดสอบ หรือยอมรับว่ามีประสิทธิภาพ สามารถใช้เป็นแบบแผนในการเรียน การสอนให้บรรลุวัตถุประสงค์เฉพาะของรูปแบบนั้นๆ ดังนั้น รูปแบบจึงจำเป็นต้องมีองค์ประกอบสำคัญๆ 4 ประการ ได้แก่ มีปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิด หรือความเชื่อที่เป็นพื้นฐานหรือเป็นหลักของรูปแบบ การสอนนั้นๆ มีการบรรยายและอธิบายสภาพหรือลักษณะของการจัดการเรียนการสอนที่ สอดคล้องกับหลักการที่ยึดถือ มีการจัดระบบ คือ มีการจัดองค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของระบบให้สามารถนำผู้เรียน ไปสู่เป้าหมายของระบบหรือกระบวนการนั้นๆ และมีการอธิบายหรือให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีสอนและเทคนิคการสอนต่างๆ อันจะช่วยให้กระบวนการเรียนการสอนนั้นๆ เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

สำหรับความหมายของรูปแบบเอง ได้มีนักวิชาการบางกลุ่มใช้คำว่า “รูปแบบจำลอง” ซึ่งหลายท่านได้ให้ความหมายว่า เป็นรูปแบบการปฏิบัติงานซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการคาดคะเนสิ่งที่ยังไม่เกิดขึ้น โดยเป็นแบบแผนที่จำลองเหตุการณ์ในเชิงความสัมพันธ์ ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ ซึ่งตัวแปรแต่ละตัวจะบอกถึงองค์ประกอบเชิงหน้าที่ของความสัมพันธ์ตัวแปรต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกัน โดยเป็นการพรรณนาถึงความจริงอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยเจตนาที่เข้าใจง่ายโดยพรรณนา

ให้อยู่ในรูปของแผนภูมิ แบบจำลองใด ๆ ก็ตามย่อมต้องการที่จะแสดงให้เห็นถึงส่วนประกอบสำคัญ ๆ ของโครงสร้างหรือกระบวนการอย่างใดอย่างหนึ่งรวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างส่วนประกอบเหล่านั้น Mcquail และ Windahl (สวานิต ยมาภัย และระวีวรรณ ประกอบผล, 2537 : 3 ; อ้างอิงมาจาก Mcquail and Windahl, 1981) ดังนั้นรูปแบบจำลองจึงมีประโยชน์สำหรับการตั้งสมมติฐานในการวิจัย และเป็นเครื่องช่วยการใช้ความคิดพิจารณาแบบที่เหมาะสมในการศึกษาการสื่อสารที่จะแสดงให้เห็นจริงได้ เนื่องจากการสื่อสารเป็นพลังเชื่อมสัมพันธภาพทางสังคมซึ่งมองไม่เห็น จับต้องไม่ได้และไม่มีรูปแบบที่ถาวรกิจกรรมการสื่อสารที่จะมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใดสามารถบอกล่วงหน้าได้โดยใช้รูปแบบการสื่อสารที่แสดงถึงโครงสร้างแผนผัง ความหนักแน่น และทิศทางของสัมพันธภาพเหล่านั้น (สวานิต และระวีวรรณ, 2537 : 3-5)

นอกจากนั้น เกษม จันทร์แก้ว (2545 : 233) ได้ให้ความหมาย รูปแบบจำลอง สิ่งแวดล้อม หมายถึง เครื่องมือที่ใช้พยากรณ์สถานการณ์สิ่งแวดล้อมในอนาคต เพื่อนำผลไปประยุกต์ใช้ในการวางแผนจัดการระบบการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านสิ่งแวดล้อม โดยที่แบบจำลองสิ่งแวดล้อมศึกษาเป็นแบบจำลองที่สร้างองค์ความรู้นำไปถ่ายทอดให้ผู้เรียนโดยผ่านสื่อในการถ่ายทอดความรู้ซึ่งต้องม้ององค์ความรู้และวิธีการถ่ายทอดที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น เพราะพื้นฐานทางสังคมในแต่ละท้องถิ่นไม่เหมือนกันเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการเรียนรู้ โดยเรียกแบบจำลองลักษณะนี้ว่า แบบจำลองสิ่งแวดล้อมศึกษาของภูมิสังคม ซึ่งเป็นรูปแบบโครงสร้างองค์ความรู้ที่นำไปถ่ายทอดให้ผู้เรียนรู้ได้รับความรู้ ทักษะคิด จิตสำนึก การตอบโต้และทักษะทางสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน โดยต้องสร้างให้เหมาะสมกับท้องถิ่นหรือแต่ละภูมิสังคมซึ่งแตกต่างกันไปตามลักษณะพื้นฐานทางสังคม (เกษม จันทร์แก้ว, 2545 : 17)

สำหรับรูปแบบต่างๆ นั้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นการย่อส่วนที่ทำให้เข้าใจรูปแบบเป็นรูปธรรม เรียกว่ารูปแบบจำลองที่เป็นรูปธรรม แต่รูปแบบจำลองอีกประเภทหนึ่งซึ่งเป็นแบบจำลองแนวความคิดและจะปรากฏเป็นข้อมูลตัวเลขหรือตัวอักษรหรือภาพ เป็นรูปแบบ 2 มิติ มีความเป็นนามธรรมมากกว่าแบบจำลองเบื้องต้น เรียกว่า รูปแบบจำลองที่เป็นนามธรรม โดยในการศึกษาวิจัยครั้งนี้จะเป็นการประยุกต์ใช้รูปแบบจำลองแบบนี้ โดยการสร้างรูปแบบจำลองที่เป็นนามธรรม และแสวงหารูปแบบที่เหมาะสมสำหรับการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

สรุป รูปแบบ หมายถึง สภาพลักษณะที่ครอบคลุมองค์ประกอบสำคัญซึ่งได้รับการจัดไว้อย่างเป็นระเบียบ ตามหลักปรัชญา ทฤษฎี หลักการ แนวคิดหรือความเชื่อต่างๆ โดยประกอบด้วยกระบวนการหรือขั้นตอนสำคัญรวมทั้งวิธีและเทคนิคต่างๆ ที่สามารถช่วยให้สภาพนั้นเป็นไปตามทฤษฎี หลักการ หรือแนวคิดที่ยึดถือซึ่งได้รับการพิสูจน์ทดสอบ หรือยอมรับว่ามีประสิทธิภาพสามารถใช้เป็นแบบแผนให้บรรลุดูวัตถุประสงค์เฉพาะของรูปแบบนั้นๆ

1.2 การพัฒนารูปแบบ มีผู้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

จอยซ์ และ ไวล์ (Joyce and Weil, 1986 : 19-20) ได้สรุปสาระสำคัญของการพัฒนารูปแบบไว้ 4 ประการ ได้แก่ รูปแบบควรต้องมีทฤษฎีรองรับ เช่น ทฤษฎีด้านจิตวิทยาการเรียนรู้ เป็นต้น เมื่อพัฒนารูปแบบแล้ว ก่อนนำไปใช้อย่างแพร่หลายต้องมีการวิจัย เพื่อทดสอบทฤษฎีและตรวจสอบคุณภาพในเชิงการใช้ในสถานการณ์จริงและนำข้อค้นพบมาปรับปรุงแก้ไขอยู่เรื่อยๆ การพัฒนารูปแบบ อาจจะออกแบบให้ใช้ได้กว้างขวาง หรือเพื่อวัตถุประสงค์ เฉพาะเจาะจงอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ และการพัฒนารูปแบบจะมีจุดมุ่งหมายหลักที่ถือเป็นตัวตั้งในการพิจารณาเลือกรูปแบบไปใช้ ตัวอย่างเช่น ถ้าผู้ใช้นำรูปแบบการสอนไปใช้ตรงกับจุดมุ่งหมายหลักจะทำให้เกิดผลสูงสุด แต่ก็สามารถนำรูปแบบนั้น ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์อื่น ได้ ถ้าพิจารณาเห็นว่าเหมาะสม แต่ก็อาจทำให้ได้ผลสำเร็จลดน้อยลงไป

สรุป การพัฒนารูปแบบ หมายถึง กระบวนการดำเนินงานในรูปแบบของสื่อสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ประชาชนซึ่งการสร้างแบบจำลองให้ความรู้ ต้องทำการศึกษาและสร้างแบบแผนการให้ความรู้ที่เหมาะสมกับสภาพสังคมของท้องถิ่นนั้น ๆ เพื่อให้รูปแบบจำลองนั้นมีประสิทธิภาพสูงสุด ซึ่งความหมายนี้มีที่มาจากแนวคิดเหล่านี้คือกิจกรรมในวิถีชีวิตหรือการดำรงชีวิตของมนุษย์มีหลากหลายอาชีพ ส่วนอาศัยรูปแบบจำลองเป็นตัวถ่ายทอดแนวคิดหรือจินตภาพ โดยการพัฒนารูปแบบนั้นมีสาระสำคัญ คือ รูปแบบควรต้องมีทฤษฎีรองรับ เมื่อพัฒนารูปแบบแล้วก่อนนำไปใช้ต้องมีการวิจัยเพื่อทดสอบ การพัฒนารูปแบบจะมีจุดมุ่งหมายการพัฒนาแบบนั้นๆ

1.3 การสร้างรูปแบบ มีผู้ให้แนวคิดไว้ดังนี้

บอยล์ (Boyle, 1966) กล่าวว่า ในกระบวนการสร้างรูปแบบนั้น มีการจำแนกมโนทัศน์ออกเป็น 2 ประเภทหลัก ๆ คือ มโนทัศน์เชิงทฤษฎี และมโนทัศน์การสังเกต ได้มาจากการพิจารณาองค์ประกอบที่ศึกษาโดยหลักการเหตุผลเชิงตรรกะอันอาจมีฐานมาจากทฤษฎีอื่นหรือผลการวิจัยอื่นที่ผู้พิจารณามีได้มีประสบการณ์ในการสังเกตโดยตรง ส่วนแนวคิดการสังเกตได้จากการเก็บข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยผู้วิจัยพิจารณาเอง

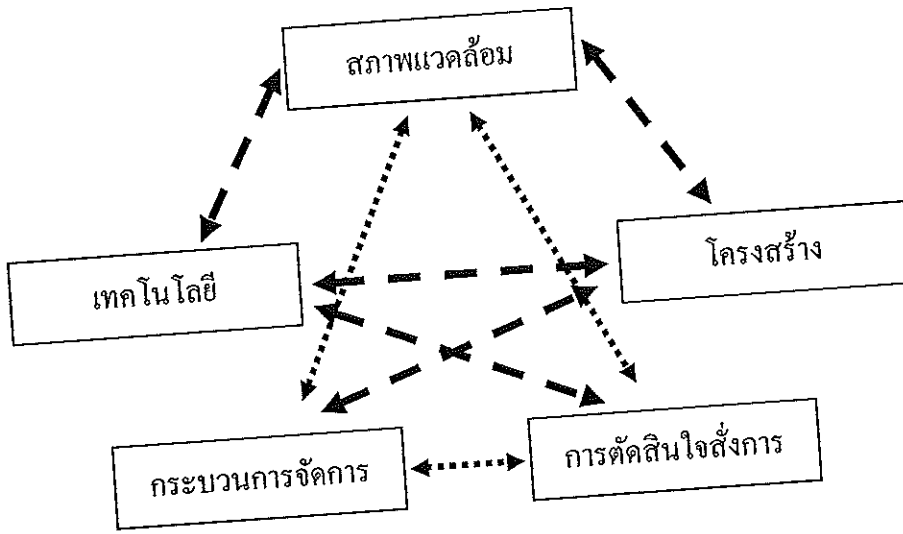
คีฟส์ (Keeve, 1988 : 560) ได้กล่าวถึงหลักการอย่างกว้าง ๆ เพื่อกำกับการสร้างรูปแบบไว้ 4 ประการ ได้แก่ รูปแบบควรประกอบขึ้นด้วยความสัมพันธ์อย่างมีโครงสร้าง(ของตัวแปร) มากกว่าความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงแบบธรรมดา อย่างไรก็ตามความเชื่อมโยงแบบเส้นตรงแบบธรรมดาทั่วไปนั้นก็มิใช่ประโยชน์โดยเฉพะอย่างยิ่งในการศึกษาวิจัยในช่วงต้นของการพัฒนารูปแบบ รูปแบบควรใช้เป็นแนวทางในการพยากรณ์ผลที่จะเกิดขึ้นจากการใช้รูปแบบได้ สามารถตรวจสอบได้ โดยการสังเกตและหาข้อสนับสนุนด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ได้ รูปแบบควรจะต้องระบุหรือชี้ให้เห็นถึงผลโคเชิงเหตุผลของเรื่องที่ศึกษา ดังนั้นนอกจากรูปแบบจะเป็นเครื่องมือในการพยากรณ์ได้ ควรใช้ใน

การอธิบายปรากฏการณ์ได้ด้วย และนอกจากคุณสมบัติต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว รูปแบบควรเป็น เครื่องมือในการสร้างมโนทัศน์ใหม่และการสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรในลักษณะใหม่ ซึ่งเป็น การขยายองค์ความรู้ในเรื่องที่เรากำลังศึกษาด้วย

จอยซ์ และ ไวล์ (Joyce and Weil, 1986 : 359-364) ได้แบ่งวิธีการสร้างรูปแบบ ออกเป็นส่วนต่างๆ ได้เป็น 4 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 อธิบายความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ซึ่งเป็นที่มาของ รูปแบบ ประกอบด้วย เป้าหมายของรูปแบบ ทฤษฎีและข้อสมมติที่รองรับรูปแบบหลักการ และมโน ทัศน์สำคัญที่เป็น พื้นฐานของรูปแบบ ส่วนที่ 2 ลักษณะรูปแบบ เป็นการอธิบายด้วยรูปแบบซึ่ง นำเสนอเป็นเรื่องราว อย่างละเอียดและเน้นการปฏิบัติได้ แบ่งเป็น 4 ประเด็น คือ

1. ขั้นตอนของรูปแบบ เป็นรายละเอียดของรูปแบบนั้นๆ ว่ามีกี่ขั้นตอน โดยจัด เรียงลำดับกิจกรรมที่จะสอนเป็นขั้นๆ แต่ละรูปแบบมีจำนวนขั้นตอน ไม่เท่ากัน
2. รูปแบบการปฏิสัมพันธ์ เป็นการอธิบายบทบาทของผู้นำ ผู้เรียนรู้และ ความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในแต่ละรูปแบบ บทบาทของผู้นำจะแตกต่างกัน เช่นเป็นผู้นำกิจกรรม ผู้ อำนาจความสะดวก ผู้ให้การแนะนำเป็นแหล่งข้อมูล เป็นต้น
3. หลักการแสดงการโต้ตอบ เป็นการบอกถึงวิธีการแสดงออกของผู้นำต่อผู้เรียนรู้ การตอบสนองต่อสิ่งที่ผู้เรียนรู้กระทำ เช่น การปรับปรุงพฤติกรรมโดยการให้รางวัลหรือการพัฒนา ความคิดสร้างสรรค์ด้วยการสร้างบรรยากาศที่เป็นอิสระ เป็นต้น
4. สิ่งสนับสนุน เป็นการบอกถึงเงื่อนไขหรือสิ่งจำเป็นต่อการใช้รูปแบบการสอน นั้นๆ ให้เกิดผล เช่น รูปแบบการทดลองในห้องปฏิบัติการต้องใช้ผู้นำที่มีการฝึกฝนมาอย่างดีแล้ว เป็น ต้น

บราวน์ และ โมเบิร์ก (Brown and Moberg, 1980 : 16-17) ได้สังเคราะห์รูปแบบ ขึ้นมาจากแนวคิดเชิงระบบ กับหลักการบริหารตามสถานการณ์ และองค์ประกอบตามรูปแบบของ บราวน์และ โมเบิร์ก ประกอบด้วย สภาพแวดล้อม เทคโนโลยี โครงสร้างกระบวนการจัดการ และการ ตัดสินใจสั่งการ ในส่วนของรูปแบบการศึกษาและการทำความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดองค์การและการ บริหาร ของ บราวน์และ โมเบิร์ก มีลักษณะดังแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 รูปแบบเชิงระบบและสถานการณ์ ของบราวน์และโมเบิร์ต

นอกจากนั้น การพัฒนารูปแบบด้วยการถอดบทเรียนเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นมากต่อการกำหนดทิศทางและการพัฒนารูปแบบต่างๆ โดยองค์ประกอบการถอดบทเรียนนั้น คุณฉวี อายุวัฒน์ (2550 : 55) ได้เสนอแนวคิดว่ามีอยู่ 4 ประการใหญ่ๆ ดังนี้

1. เนื้อหาของกิจกรรมว่าเกี่ยวข้องกับปัญหาชุมชนในเรื่องใด มีวัตถุประสงค์และผลที่คาดว่าจะได้รับจากการดำเนินกิจกรรมอย่างไรบ้าง และผลจากการดำเนินงานนั้นบรรลุวัตถุประสงค์นั้นๆ หรือไม่ มีปัญหาอุปสรรคหรือข้อจำกัดใดๆ ในการดำเนินกิจกรรมนั้นๆ
2. บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เข้าร่วมกิจกรรมนั้นๆ คือใครบ้าง มีผู้สนับสนุนการดำเนินงาน คือ ใครบ้าง และความหลากหลายของกลุ่มคนในมิติเรื่อง เพศ อายุ สถานภาพของกลุ่มคน มีหรือไม่ เพื่อนำผลการดำเนินกิจกรรมนั้นๆ ว่าที่ผ่านมาผู้เข้าร่วมยังขาดกลุ่มใดและทำไมจึงเป็นเช่นนั้น

อย่างไร

3. ความสัมพันธ์ของกลุ่มที่เข้าร่วม หลังดำเนินกิจกรรมเปลี่ยนแปลงหรือไม่

บ้าง

4. กิจกรรมที่ดำเนิน ไปนั้น ได้รับผลผลิต ผลลัพธ์ ผลกระทบต่อชุมชนอย่างไร

ดังนั้น เมื่อกล่าวโดยสรุป จากการศึกษาตัวอย่างของรูปแบบจากเอกสารที่เกี่ยวข้องต่างๆ พบว่าไม่ปรากฏมีหลักเกณฑ์ที่เป็นเกณฑ์ตายตัวว่ารูปแบบนั้นต้องมีองค์ประกอบอะไรบ้าง อย่างไรก็ตาม ส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับ ลักษณะเฉพาะของปรากฏการณ์ที่ผู้สนใจดำเนินการศึกษา ส่วนการกำหนดองค์ประกอบรูปแบบในการศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการบริหารส่วนใหญ่ใช้

แนวคิดของบราวน์ และ โมเบร์ก ประกอบด้วย สภาพแวดล้อม เทคโนโลยี โครงสร้างกระบวนการจัดการ และการตัดสินใจสั่งการ ซึ่งโดยสรุปแล้วพัฒนารูปแบบมีการดำเนินการเป็นสองตอนใหญ่ คือ การสร้างรูปแบบและการหาคุณภาพของรูปแบบ

2. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) เป็นแผนที่ได้อัญเชิญแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ โดยยึดหลักทางสายกลางเพื่อให้ประเทศรอดพ้นจากวิกฤต สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง และนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุล มีคุณภาพและยั่งยืน ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และสถานการณ์เปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ดังนี้

1. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศ ให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม จากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 จึงเป็นแผนยุทธศาสตร์ ที่ชี้กรอบทิศทางการพัฒนาประเทศ ในระยะปานกลาง ที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ระยะยาว และมีการดำเนินการต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ในด้านแนวคิดที่ยึด “คน” เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ในทุกมิติอย่างเป็นองค์รวม และให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่สมดุล ทั้งด้านตัวคน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างระบบบริหารจัดการภายในที่ดีให้เกิดขึ้น ในทุกระดับอันจะทำให้เกิดการพัฒนา ที่ยั่งยืนที่มี “คน” เป็นศูนย์กลางได้อย่างแท้จริง

2. วิสัยทัศน์การพัฒนาประเทศ

การพัฒนาประเทศไทยในอนาคต 20 ปี มีจุดมุ่งหมายเน้นการแก้ปัญหาความยากจน และ

ยกระดับคุณภาพชีวิตของคนส่วนใหญ่ของประเทศให้เกิด “การพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย” จึงได้กำหนดสภาพสังคมไทยที่พึงประสงค์ โดยมุ่งพัฒนาสู่ “สังคมที่เข้มแข็งและมีคุณภาพ” ใน 3 ด้าน คือ สังคมคุณภาพ สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ และสังคมमानฉันทและเอื้ออาทรต่อกัน

3. วัตถุประสงค์และเป้าหมายของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9

เพื่อให้การพัฒนาประเทศเป็นไปตามจุดมุ่งหมายของวิสัยทัศน์ร่วมภายใต้ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” และสังคมไทยที่พึงประสงค์ในขนาดแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) จึงกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายหลักของการพัฒนาประเทศ ไว้ดังนี้

3.1 วัตถุประสงค์

3.1.1 เพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจให้มีเสถียรภาพและมีภูมิคุ้มกัน

3.1.2 เพื่อวางรากฐานการพัฒนาประเทศให้เข้มแข็ง ยั่งยืน สามารถพึ่งตนเองได้

อย่างรู้เท่าทันโลก

3.1.3 เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการที่ดีในสังคมไทยทุกระดับ

3.1.4 เพื่อแก้ปัญหาความยากจน และเพิ่มศักยภาพและโอกาสของคนไทยในการ

พึ่งพาตนเอง

3.2 เป้าหมาย

3.2.1 เป้าหมายคุณภาพทางเศรษฐกิจ สร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจมหภาคให้

เศรษฐกิจโดยรวมขยายตัวอย่างมีคุณภาพและเสถียรภาพ

3.2.2 เป้าหมายการยกระดับคุณภาพชีวิตให้ประเทศไทยมีโครงสร้างประชากรที่สมดุล และขนาดครอบครัวที่เหมาะสม

3.2.3 เป้าหมายการบริหารจัดการที่ดี

3.2.4 เป้าหมายการลดความยากจน

3. ยุทธศาสตร์การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (2550-2554:24-32)

3.1 ความเป็นมา

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (2550 - 2554 : 24-32) การพัฒนาประเทศสู่ความสมดุลยั่งยืนจะต้องให้ความสำคัญกับการเสริมสร้าง ทุนของประเทศที่มีอยู่ ทั้งที่เป็นทุนทางสังคม ทุนทางเศรษฐกิจ และทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มากขึ้นและเชื่อมโยงกันเพื่อประโยชน์ในการพัฒนา ทั้งนี้ การเสริมสร้างทุนทางสังคมจะเป็นพื้นฐานหลัก โดย

ต้องเริ่มจากการพัฒนาคุณภาพให้เป็นคนที่มีความรู้คู่คุณธรรม มีจิตสำนึกสาธารณะและรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงเพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในชุมชนและระหว่างชุมชน และเป็นพลังของการพัฒนาประเทศ

ชุมชนเกิดจากการรวมตัวของผู้คนทั้งในชนบทและในเมือง ในหมู่บ้านและระหว่างหมู่บ้าน อำเภอ จังหวัด ในอาชีพหนึ่งหรือในความสัมพันธ์ร่วมกันของคนหลายอาชีพ จากหลายแห่ง หลายพื้นที่มารวมตัวกันดังกล่าวมีทั้งที่เป็นมูลนิธิ เป็นสหกรณ์ สมาคม หรือรูปแบบอื่นๆ ที่ไม่ได้จดทะเบียนรวมกันเป็นกลุ่มอาชีพ เป็นชมรม มีกติกาหลักการและกฎเกณฑ์ของการอยู่ร่วมกัน การเสริมสร้างให้ชุมชนมีการรวมตัวอย่างเข้มแข็งมาร่วมคิดร่วมเรียนรู้สู่การปฏิบัติ มีกระบวนการเรียนรู้และการจัดการองค์ความรู้ในรูปแบบที่หลากหลายตามภูมิสังคมที่เหมาะสมสอดคล้องรับกับการดำเนินชีวิตบนฐานทรัพยากร ภูมิปัญญา และวิถีวัฒนธรรมชุมชน ด้วยความรอบคอบและระมัดระวัง มีคุณธรรม จริยธรรม มีความรักความเอื้ออาทร มีความสามัคคี เสียสละ มุ่งมั่นที่จะพัฒนาตนเองและผู้อื่น จึงเป็นการอันเชิญปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักในการดำเนินกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชน เพื่อมุ่งไปสู่ความสุขที่เกิดจาก ความสมดุล ความพอประมาณอย่างมีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันที่ดี สามารถพึ่งตนเองได้ ชุมชนสามารถบริหารจัดการใช้ประโยชน์จากทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่อย่างมีคุณภาพ สอดคล้อง เชื่อมโยงกับขนบธรรมเนียมประเพณีแล้ววัฒนธรรมชุมชน เพิ่มพูนความสัมพันธ์อันใกล้ชิดทางสังคม ระหว่างผู้คนทั้งภายในและภายนอกชุมชน ทั้งนี้ การรวมตัวอย่างเข้มแข็งของคนในชุมชน นอกจากจะสามารถป้องกันและแก้ไขปัญหาที่ยากและซับซ้อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาความยากจนที่มีความเป็นองค์รวมเกี่ยวพันทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเองการปกครอง ซึ่งต้องอาศัยชุมชนที่เข้มแข็งเป็นเสาหลักในการร่วมมือร่วมใจดำเนินการ ให้หลุดพ้นจากความยากจนตลอดไปแล้ว ยังช่วยให้ชุมชนสามารถพัฒนาอนาคตของชุมชนได้อีกด้วย

สำหรับสถานะด้านชุมชนพบว่าสังคมไทยได้ปรับตัวเข้าสู่ยุคของการเปลี่ยนแปลงจากชนบทสู่เมืองอย่างต่อเนื่อง ขณะที่การพัฒนาชนบทกับเมืองมีลักษณะแยกส่วนส่งผลให้เกิดความไม่สมดุลของการพัฒนาของชุมชนชนบท อย่างไรก็ดี กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาและการจัดการความรู้มีมากขึ้น ส่งผลให้ชุมชนมีการรวมตัว รวมกลุ่มและมีการเรียนรู้ร่วมกัน ทำให้สามารถจัดการกับปัญหาที่มากกระทบกับชุมชนได้ในระดับหนึ่ง พร้อมกับมีการเตรียมความพร้อมของท้องถิ่นให้สามารถปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น และมีกลไกการบริหารงานให้พร้อมรับภารกิจกระจายอำนาจ โดยภาครัฐได้ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อการจัดทำแผนชุมชนแล้ว ๓,๖๕๗ ตำบล การส่งเสริมกระบวนการประชาคมในการจัดทำแผนของส่วนท้องถิ่น รวมทั้งการพัฒนาศักยภาพของผู้นำชุมชน การสร้างเครือข่ายวิสาหกิจชุมชน และกระบวนการมีส่วนร่วมสร้างงานสร้างอาชีพให้แก่ชุมชนขณะที่ในด้านวัฒนธรรม ค่านิยมที่ดีงามและภูมิปัญญาท้องถิ่นยังถูกละเลยและมีการถ่ายทอดสู่

คนรุ่นใหม่มีน้อย ทั้งระบบคุณค่าของสังคมไทยในเรื่องจิตสาธารณะ วามเอื้ออาทร และการช่วยเหลือซึ่งกันและกันเริ่มเสื่อมถอย อย่างไรก็ตาม สังคมไทยยังมีผู้นำการพัฒนา โดยเฉพาะผู้นำชุมชนและปราชญ์กระจายอยู่ทุกพื้นที่ประมาณ 1.7 ล้านคน และมีบทบาทสำคัญเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน ทำให้มีชุมชนต้นแบบที่มีความเข้มแข็งสารถเป็นแบบอย่างเพื่อเรียนรู้และประยุกต์ใช้อยู่ทั่วทุกภูมิภาค ขณะเดียวกันพฤติกรรมการค้ารงชีวิต และการปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชนปรับเปลี่ยนไปจากอดีต โดยกระแสวัตถุนิยมที่เข้สมาสู่ชุมชนได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน ทำให้มีความสะดวกมากขึ้นแต่มีความสุขลดลง มีรายได้พอรายจ่าย มีหนี้สินเพิ่มขึ้น และความสัมพันธ์ของคนในชุมชนลดน้อยลงในลักษณะต่างคนต่างอยู่มากขึ้น (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10, 2550-2554 : 26)

3.2 สถานะด้านเศรษฐกิจของประเทศ

เศรษฐกิจของประเทศไทยมีการเติบโตอย่างต่อเนื่องในอัตราเฉลี่ยร้อยละ 5.7 ต่อปี ในช่วงปี 2545-2548 และจัดอยู่ในกลุ่มประเทศที่มีรายได้ปานกลาง โดยมีขนาดทางเศรษฐกิจใหญ่เป็นลำดับที่ /20 จากจำนวน 192 ประเทศในโลก โดยยังคงมีบทบาททางการค้าระหว่างประเทศ และรักษาส่วนแบ่งการตลาดไว้ได้ในขณะที่การแข่งขันเพิ่มสูงขึ้น ตลอดทั้งการพัฒนาเศรษฐกิจฐานความรู้ของประเทศไทยปรับตัวดีขึ้น ขณะที่โครงสร้างการผลิตมีจุดแข็งที่มีฐานการผลิตที่หลากหลาย ช่วยลดความเสี่ยงจากภาวะผันผวนของวัฏจักรเศรษฐกิจ และสามารถสร้างความเชื่อมโยงระหว่างภาคการผลิตเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มได้มากขึ้น อย่างไรก็ตาม เศรษฐกิจไทยมีจุดอ่อนในเชิง โครงสร้างที่ต้องพึ่งพิงการนำเข้าวัตถุดิบ ชิ้นส่วน พลังงาน เงินทุนและเทคโนโลยี ในสัดส่วนที่สูง โดยที่ผลิตภาพการผลิตยังต่ำ การผลิตอาศัยฐานทรัพยากรมากกว่าองค์ความรู้ มีการใช้ทรัพยากรเพื่อการผลิตและบริโภคอย่างสิ้นเปลือง ทำให้เกิดปัญหาสภาพแวดล้อมและผลกระทบในด้านสังคมตามมา โดยไม่ได้มีการสร้างภูมิคุ้มกันอย่างเหมาะสม ส่วนโครงสร้างพื้นฐานด้านขนส่งและ โลจิสติกส์ยังขาดประสิทธิภาพ และการเชื่อมโยงที่เป็นระบบ ทำให้มีต้นทุนสูงถึงร้อยละ 16 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ อีกทั้งภาคขนส่งยังมีสัดส่วนการให้พลังงานเชิงพาณิชย์สูงถึงร้อยละ 38 นอกจากนี้ โครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและสื่อสาร และน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค ยังไม่กระจายไปสู่พื้นที่ชนบทอย่างเพียงพอและทั่วถึง ส่วนโครงสร้างพื้นฐานด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรมของไทยต่างอยู่ในระดับต่ำและตกเป็นรองประเทศเพื่อนบ้านที่เป็นคู่แข่งทางการค้า

การพัฒนาที่ผ่านมา มีการกระจายอำนาจให้ชุมชนและท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนามากขึ้น โดยส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อจัดทำแผนชุมชนแล้วจำนวน 3,657 ตำบล ส่งเสริมกระบวนการประชาคมในการจัดทำแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและแผนพัฒนาอำเภอ ทุกชั้นตอนรวมทั้งมีส่วนร่วมตรวจสอบติดตามการดำเนินงานควบคู่กับการพัฒนาศักยภาพของผู้นำชุมชน มีวิสาหกิจชุมชนที่จดทะเบียนทั่วประเทศ ขณะนี้จำนวน 28,296 แห่งรวมทั้ง มีการ โอนเงินให้

กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแล้ว 77,508 ล้านบาท สำหรับประชาชนผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม การสร้างงานสร้างอาชีพให้แก่ชุมชน อันเป็นความก้าวหน้าของการเตรียมความพร้อมแก่ท้องถิ่นและ ชุมชนรองรับการกระจายอำนาจการบริหารจัดการไปสู่ท้องถิ่นซึ่งจัดตั้งดำเนินการอย่างต่อเนื่องและ ทัวถึง (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10, 2550-2554 : 28)

วิกฤติเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นสะท้อนถึงความไม่สมดุลของกระบวนการพัฒนาประเทศ ประกอบกับการที่ประเทศไทยก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างรวดเร็ว ขณะที่กระแสโลกาภิวัตน์ได้นำพา ระบบเศรษฐกิจยุคใหม่และการสื่อสารไร้พรมแดนเข้ามา ความรวดเร็วของการเปลี่ยนแปลง เทคโนโลยี ภาวะความเป็นเมืองมากขึ้น และพฤติกรรมกรบริโภคเลียนแบบโลกตะวันตก ล้วนส่งผล กระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนทั้งสิ้น ปัจจัยดังกล่าวจะเป็นภัยคุกคามหากชุมชนขาดความรู้ ทักษะ ทักษะความรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ขณะเดียวกันอาจเป็นโอกาสในการพัฒนาของชุมชนได้เช่นกัน หากชุมชนสามารถปรับตัวและใช้ประโยชน์จากบริบทการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม

เพื่อเสริมสร้างให้สังคมไทยอยู่เย็นเป็นสุข ด้วยวิถีปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียงชุมชนที่เข้มแข็ง จึงเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน โดยที่ยุทธศาสตร์และ แนวทางพัฒนาจะช่วยสนับสนุนส่งเสริมให้ชุมชนสามารถจัดกิจกรรมที่เป็นองค์รวม มีกระบวนการ เรียนรู้และการจัดการความรู้ร่วมกันของคนในชุมชนด้วยทุนทางทรัพยากรและศักยภาพของชุมชน มี การผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเองอย่างพอเพียงพึ่งพาตนเองได้ มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันทั้งภายในและ ภายนอกชุมชนบนพื้นฐานการเคารพความหลากหลายทางวัฒนธรรม นำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ สุขเกิดความสามัคคี มีการอนุรักษ์ พัฒนาและใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพที่มีอยู่ ได้อย่างเหมาะสมยั่งยืน นำไปสู่สถานะคินคาน้ำจุ่ม ป่าไม้ พืชพรรณ สัตว์ป่าอุดมสมบูรณ์ และ สิ่งแวดล้อมหน้าอยู่ ปลอดภัย ปลอดภัย อยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างสันติ และ เกื้อกูลเกิดความสงบสุขร่มเย็น สามารถแก้ปัญหาความยากจนอย่างมีบูรณาการ มีภูมิคุ้มกันสามารถ ดำเนินรับและใช้ประโยชน์จากกระแสการเปลี่ยนแปลงต่างๆ อย่างรู้เท่าทัน และมีบทบาทที่เข้มแข็งใน การพัฒนาประเทศ

3.3 วัตถุประสงค์และเป้าหมาย

3.3.1 วัตถุประสงค์

1) เสริมสร้างศักยภาพชุมชนให้เข้มแข็งเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย ด้วยกระบวนการ เรียนรู้และการจัดการองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ พัฒนาเป็นแผนชุมชนเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหา ของชุมชนบนฐานของการพึ่งตนเองและการพึ่งพาซึ่งกันและกันในท้องถิ่น

2) พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและคุณภาพชีวิตบนฐานความเข้มแข็งของชุมชนและ การใช้เส้นทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคมและทุนทางทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีคุณภาพเพื่อสร้าง ภูมิคุ้มกันลดรายจ่าย สร้างรายได้ และการแก้ปัญหาความยากจนอย่างบูรณาการ

3) เพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการอยู่ร่วมกับระบบนิเวศได้อย่างเกื้อกูล สามารถอนุรักษ์ ฟื้นฟู เข้าถึงและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน นำไปสู่สังคมที่น่าอยู่สงบสุขและสมานฉันท์

3.3.2 เป้าหมาย

1) เป้าหมายเชิงคุณภาพ ให้ชุมชนอยู่เย็นเป็นสุข มีกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิต และการจัดสวัสดิการชุมชน มีความมั่นคงด้านอาหาร มีคุณภาพในการดำรงชีวิต ภายใต้ศักยภาพของ ฐานทรัพยากรและวิถีวัฒนธรรมที่ดึงในชุมชน มีการบริหารจัดการที่ดี มีความสามารถในการพึ่งตนเอง มี ภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงในบริบทสังคมไทยภายใต้กระแส โลกาภิวัตน์ และนำไปสู่การลดปัญหา ความยากจน

2) เป้าหมายเชิงปริมาณ ให้ทุกชุมชนมีแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม และองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นนำแผนชุมชนไปประกอบการจัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาท้องถิ่น รวมทั้ง ขยายโอกาสการเข้าถึงแหล่งชุมชนมีส่วนร่วมตัดสินใจ

3.4 แนวทางการพัฒนา

3.4.1 การบริหารจัดการกระบวนการชุมชนเข้มแข็ง ด้วยการส่งเสริมการรวมตัวเรียนรู้ ร่วมคิดร่วมทดลองปฏิบัติจริง รวมทั้งการเสริมหนุนกลุ่มที่มีการรวมตัวอยู่แล้วให้เข้มแข็ง เน้น ศักยภาพความพร้อมของชุมชน เชื่อมโยงกับการทำมาหาเลี้ยงชีพตั้งแต่ระดับปัจเจก ระดับครอบครัว จนถึงระดับชุมชน คำนึงถึงความพอประมาณและความพออยู่พอกินเป็นลำดับแรกก่อนที่จะเชื่อมต่อกับชุมชนและสังคมภายนอก กระบวนการจัดองค์ความรู้เป็นขั้นตอน มีเครือข่ายการเรียนรู้ ทั้ง ภายในและภายนอกชุมชน โดย

1) การส่งเสริมการรวมตัวของคนในชุมชนทำกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของชุมชน ใน รูปแบบที่หลากหลายที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งในเชิงพื้นที่หรือประเด็นความสนใจ และ เสริมหนุนชุมชนที่มีการรวมตัวเป็นกลุ่มต่างๆอยู่แล้วให้มีขีดความสามารถในการพัฒนามากขึ้น โดย การเปิดพื้นที่สาธารณะในการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ผ่านสื่อ บุคคล สื่อการศึกษา สื่อท้องถิ่นและสื่อระดับชาติ รวมถึงการปรับปรุงกลไกทางกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับและมาตรการการเงินการคลังเพื่อเอื้ออำนวยให้ภาคส่วนต่างๆเข้าร่วมสนับสนุนการสร้าง ชุมชนเข้มแข็ง

2) การจัดองค์ความรู้และระบบการเรียนรู้ของชุมชนอย่างครบวงจร โดย

2.1) พัฒนาฐานข้อมูลชุมชนให้เป็นระบบและปรับให้ทันสมัยอยู่เสมอ ทั้ง ข้อมูลครัวเรือน ข้อมูลศักยภาพชุมชนในประเด็นต่างๆ อาทิ สถานะของกลุ่มต่างๆ กิจกรรมของชุมชน ทูทางเศรษฐกิจ ทูทางทรัพยากรธรรมชาติ ทุนภูมิปัญญาท้องถิ่นและปราชญ์หรือผู้นำตาม

ธรรมชาติในชุมชนการสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและวัฒนธรรมชุมชน เป็นต้น โดยจัดทำเป็นแผนที่ทุนของชุมชนและกำหนดทางเลือกการพัฒนาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต

2.2) จัดให้มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนอย่างต่อเนื่อง สม่่าเสมอ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมกำหนดแนวทางและกิจกรรมการพัฒนาของชุมชนที่ยึดหลักการพึ่งพาตนเองด้วยศักยภาพทรัพยากร ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น โดยนำข้อมูลชุมชนมาวิเคราะห์หาปัญหาและสาเหตุ ค้นหาทางออก นำไปทดลองปฏิบัติจริงมีเครือข่ายการศึกษาฐานแลกเปลี่ยนเรียนรู้มีการต่อยอดปรับใช้ประโยชน์ โดยใช้แหล่งทุนในชุมชน อาทิ ธนาคารประชาชน สหกรณ์เครดิตยูเนียนและกองทุนต่างๆ ของหมู่บ้าน/ชุมชน เป็นต้น พัฒนาความต้องการของชุมชนให้เป็นแผนชุมชนไปเชื่อมโยงกับแผนพัฒนาท้องถิ่น แผนกลยุทธ์ศาสตร์จังหวัด และแผนอื่นๆตามความเหมาะสม

2.3) ส่งเสริมให้กลุ่มปราชญ์ กลุ่มแกนนำและผู้รู้ ถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านการเรียนรู้และการจัดการความรู้ในชุมชน โดยเชื่อมโยงความหลากหลายทางชีวภาพและความหลากหลายทางวัฒนธรรมกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่จริง ควบคู่กับการค้นหาผู้นำตามธรรมชาติรุ่นใหม่ที่เข้มแข็ง มีคุณธรรมจริยธรรม มีความเพียร และมีจิตสำนึกต่อส่วนรวมให้เป็นพลังขับเคลื่อนและขยายผลผลิตกิจกรรมการเรียนรู้ของชุมชนในวงกว้างและระยะยาว

2.4) สนับสนุนการจัดการองค์ความรู้และการทำวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่สอดคล้องกับความหลากหลายของทุนในชุมชน ควบคู่กับการศึกษาในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ที่ผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีอย่างเหมาะสม เช่น การทำเกษตรผสมผสาน และการทำหัตถกรรมพื้นบ้าน เป็นต้น โดยรวบรวมความรู้ต่างๆอย่างเป็นระบบ เผยแพร่สู่ชุมชนและมีกระบวนการพัฒนาต่อยอดให้เกิดประโยชน์สู่การพึ่งพาตนเองและการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

3) การสร้างภูมิคุ้มกันให้ชุมชนพร้อมเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตด้วยการส่งเสริมความมั่นคงของครอบครัว การจัดการทางสังคมในชุมชน การปลูกฝังค่านิยมที่ดีงาม การสร้างระบบความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของทุกชุมชนและระหว่างชุมชนอย่างเท่าเทียม ด้วยบริบททางศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน การให้ความคุ้มครองสิทธิชุมชน รวมถึงการเฝ้าระวังช่วยเหลือเยียวยาเมื่อชุมชนเผชิญกับภัยพิบัติต่างๆ โดย

3.1) เสริมสร้างครอบครัวให้มีความมั่นคง มีสัมพันธ์ภาพที่ดี มีความเข้มแข็งทางคุณธรรมจริยธรรมในครอบครัว โดยจัดกิจกรรมปฏิสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง ใช้สื่อชุมชนและสื่อสาธารณะให้ข้อมูลข่าวสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิต เช่น ความรู้ด้านโภชนาการ กำปรัรักษาการใช้ชีวิตสมรสและการเป็นพ่อแม่ที่ดี วิธีการเข้ารับบริการจากภาครัฐ ราคาผลิตภัณฑ์ การเกษตรช่องทางการตลาด ฯลฯ รวมถึงการสร้างค่านิยมครอบครัวอบอุ่นผ่านบทบาทชายหญิง การจัดกิจกรรมเชื่อมโยงบทบาทครอบครัว สถานศึกษา และสถาบันทางศาสนาอย่างสม่ำเสมอ

3.2) เสริมสร้างโอกาสและสภาพแวดล้อมในชุมชนให้เอื้อต่อการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตทั้งในระบบและนอกระบบอย่างต่อเนื่อง เชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ในชุมชน เช่น ศูนย์การเรียนรู้นอกชุมชน ศูนย์สาธิตของหน่วยงานรัฐ พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน ฯลฯ รวมทั้งอำนวยความสะดวกให้ชุมชนเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ภายนอกอย่างสม่ำเสมอด้วยสาระและเครื่องมือที่หลากหลายในราคาถูกลง เช่น การศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม รายการวิทยุโทรทัศน์ที่สร้างสรรค์ อินเทอร์เน็ตประจำชุมชน สื่อสิ่งพิมพ์ ฯลฯ

3.3) เสริมสร้างความมั่นคงในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ทั้งการสร้างหลักประกันชีวิต สวัสดิการสังคม ความมั่นคงด้านอาหาร ความมั่นคงด้านสุขภาพและที่อยู่อาศัย การคุ้มครองผู้บริโภค แลความมั่นคงในสิทธิมนุษยชน โดย

4) สนับสนุนการระดมทุนในชุมชนเพื่อการออมทรัพย์ในรูปแบบต่างๆ เช่น กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ สหกรณ์ออมทรัพย์ การออมวันละบาท ฯลฯ เพื่อเป็นแหล่งทุนในการพัฒนาอาชีพ และจัดสวัสดิการขั้นต้นของชุมชน ควบคู่กับการสร้างวินัยในการใช้จ่าย รวมไปถึงกาส่งเสริมให้มีการออมสินทรัพย์อื่นๆ ของคนในชุมชน เพื่อช่วยลดรายจ่าย เพื่อเพิ่มรายได้ในการประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิต เช่น การออมความอุดมสมบูรณ์ของ ดิน น้ำ ป่า พืชผัก ผลไม้ และสัตว์ เป็นต้น

5) สร้างประชาคมสุขภาพของชุมชนเพื่อใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างมั่นคงทางอาหาร โดยการทำเกษตรผสมผสานให้มีกินตลอดปี การใช้สมุนไพรและภูมิปัญญาท้องถิ่นทดแทนการใช้สารเคมีและเพื่อความปลอดภัยของอาหาร ควบคู่กับการส่งเสริมให้ชุมชนมีบทบาทในการส่งเสริมสุขภาพและเฝ้าระวังสุขภาพของชุมชนทั้งโรคอุบัติใหม่ โรคระบาดซ้ำ การมีสุขอนามัยที่ดีและสภาพแวดล้อมที่น่าอยู่ปลอดภัย

6) เตรียมความพร้อมและยกระดับการพัฒนาคุณภาพบริการให้ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความสามารถในการจัดบริการทางสังคมขั้นพื้นฐาน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนแต่ละช่วงวัยและวิถีชีวิตในชุมชน เช่น การจัดศูนย์เด็กเล็กในชุมชนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและเอื้อต่อการส่งเสริมบทบาทพ่อแม่ เด็ก สตรี คนพิการ ผู้สูงอายุและผู้ด้อยโอกาสที่ถูกเอารัดเอาเปรียบ เป็นต้น รวมทั้งการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาชุมชนนำอยู่แบบองค์กรร่วมที่มุ่งสู่ความสะอาด สงบ สะดวก ความปลอดภัย และความมีระเบียบวินัย

7) พัฒนาศักยภาพของชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการประสานงานกับหน่วยงานภายนอกในการจัดการความเสี่ยงภัยของชุมชน เช่น ผลกระทบของการเปิดการค้าเสรี หรือการลงทุนขนาดใหญ่ของรัฐ อาชญากรรมข้ามชาติ ที่เกิดจากการเคลื่อนย้ายคนโดยเสรี โดยเฉพาะประเด็นการค้ามนุษย์ ยาเสพติดและการฟอกเงิน ฯลฯ รวมไปถึงการเฝ้าระวังความเสี่ยงจากภัยพิบัติ

จากธรรมชาติ ความเสี่ยงจากราคาผลิตภัณฑ์การเกษตร ความเสี่ยงจากโรคอุบัติใหม่ และโรคระบาด
ซ้ำ โดยมระบบการให้ความช่วยเหลืออย่างครบวงจรและมีประสิทธิภาพ

8) เชื้อ โยงบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน สถาบันทางศาสนาและสค
ถานศึกษาในการสืบสารวัฒนธรรมจารีตประเพณีที่ดั้งเดิมของชุมชน การฟื้นฟูค่านิยมการทำงาน
ร่วมกัน เช่น ประเพณีลงแขก สืบชะตาต้นไม้ เป็นต้น การปฏิบัติตามหลักธรรมและการทำนุบำรุง
ศาสนาการช่วยเหลือเกื้อกูลกันฉันท์เครือญาติ โดยเฉพาะคนยากจน การเฝ้าระวังเหตุการณ์เสี่ยงของเด็ก
และเยาวชน รวมทั้งการสร้างความเข้าใจและเคารพความหลากหลายทางวัฒนธรรมและคนต่างชาติ
พันธุ์ วัฒนธรรมสร้างจิตสำนึกสาธารณะให้คนในชุมชนเป็นพลเมืองดี มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม มี
ความซื่อสัตย์ รักและภาคภูมิใจในบ้านเกิด รวมทั้งสนับสนุนการเป็นอาสาสมัครชุมชน

3.4.2 การสร้างความมั่นคงของเศรษฐกิจชุมชน ด้วยการบูรณาการกระบวนการ
ผลิตบนฐานศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนอย่างสมดุล เน้นการผลิตเพื่อการบริโภคอย่าง
เพียงพอภายในชุมชน สร้างความร่วมมือกับภาคเอกชนในการลงทุนสร้างอาชีพและรายได้ที่การ
จัดสรรประโยชน์อย่างเป็นธรรมแก่ชุมชน รวมทั้งการส่งเสริมบทบาทสตรีในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ
ชุมชนและนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความยากจน โดย

1) สนับสนุนให้ชุมชนมีการรวมกลุ่มรูปแบบต่างๆ เช่น สหกรณ์กลุ่มออมส
ถรรรมชาติ กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ ฯลฯ พัฒนาระบบเครือข่ายเพื่อดำเนินกิจกรรมการเกษตรหรือกิจกรรมอื่น
ที่หลากหลายมีการแปรรูปและการผลิตบนฐานทรัพยากรในชุมชนให้เพียงพอต่อการอุปโภคบริโภค
ภายในชุมชน และนำส่วนเกินไปแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนหรือเชื่อมโยงเครือข่ายสู่ตลาดภายนอก
ชุมชน โดยมีข้อตกลงและผลประโยชน์ที่ยอมรับร่วมกันอย่างเป็นธรรม

2) วัฒนธรรมและส่งเสริมภาคการผลิตและบริการในการเคลื่อนย้ายเครื่องจักรหรือ
กิจกรรมบางส่วน ไปสร้างอาชีพและการจ้างงานในท้องถิ่นและพื้นที่ห่างไกล เพื่อลดการเคลื่อนย้าย
แรงงานสู่เมืองหลวงและเมืองใหญ่ ทำให้ครอบครัวอบอุ่นอยู่พร้อมหน้าทุกวัย มีการสืบสาน
วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นและมีแกนนำ/ผู้นำชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยจะต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อ
คุณภาพสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนควบคู่ไปด้วย

3) ส่งเสริมการร่วมลงทุนระหว่างเครือข่ายองค์กรชุมชนกับองค์กรปกครองส่วน
ท้องถิ่นหรือภาครัฐหรือรัฐวิสาหกิจบนหลักของความโปร่งใส ใช้ฐานทรัพยากรในพื้นที่ อาทิ การ
สร้างโรงงานไบโอดีเซล เกษตรอินทรีย์ หัตถกรรม บริการสุขภาพและสปา ท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ และ
ลองสเตย์ เป็นต้น และเชื่อมโยงการค้าการลงทุนระหว่างเศรษฐกิจชุมชนกับวิสาหกิจขนาดกลางและ
หรือวิสาหกิจขนาดใหญ่สร้างเครือข่ายความร่วมมือเชิงธุรกิจ ตลอดทั้งห่วงโซ่การผลิต โดยทบทวน
กฎ ระเบียบ และกฎหมายให้เอื้อต่อการร่วมทุน และการให้มีระบบการบริหารจัดการที่ดี

4) สนับสนุนการนำภูมิปัญญาไทยและวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างสรรค์คุณค่าของสินค้าและบริการที่มีโอกาสทางการตลาดสูง เช่น อาหารสุขภาพ หัตถกรรม บริการสุขภาพ บริการการท่องเที่ยว เป็นต้น โดยรักษาคุณค่าเอกลักษณ์ของท้องถิ่นอย่างเข้มแข็ง เพื่อนำภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นไปต่อยอดขยายผลในเชิงพาณิชย์

3.4.3 การเสริมสร้างศักยภาพชุมชนในการอยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสันติและเกื้อกูลกัน ด้วยการส่งเสริมสิทธิชุมชนและกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสงวน อนุรักษ์ ฟื้นฟู พัฒนา ใช้ประโยชน์และเพิ่มประสิทธิภาพบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น โดย

1) สร้างความตระหนักของชุมชนในคุณค่าเชิงทรัพยากรของท้องถิ่นให้ชุมชนที่ศักยภาพเข้ามามีส่วนร่วมกับรัฐในการอนุรักษ์ ฟื้นฟูและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

2) สนับสนุนกลไกชุมชนและเครือข่ายในการจัดการและปกป้องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เชื่อมโยงกับการผลิตเพื่อการยังชีพของชุมชนอย่างเป็นธรรมชาติ การใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพในท้องถิ่นเพื่อความมั่นคงด้านอาหารและเป็นสมุนไพรเพื่อรักษาโรค โดยไม่ส่งผลกระทบต่อฐานทรัพยากรธรรมชาติ การบริหารจัดการป่าชุมชน เป็นแหล่งอาหาร การจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่ง การบริหารจัดการลุ่มน้ำอย่างบูรณาการ การจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนเมือง เช่น ขยะ น้ำเสีย เป็นต้น ตลอดจนโอกาสให้ได้รับการชดเชยหากเกิดการทำลายทรัพยากรของชุมชนโดยกิจกรรมอื่นนอกชุมชน

3) เสริมสร้างขีดความสามารถและองค์ความรู้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้เป็นภาคีหลักในการอนุรักษ์ฟื้นฟูและจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกับชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้องเช่น การจัดการป่าและพื้นที่อนุรักษ์การจัดการลุ่มน้ำ การจัดการและฟื้นฟูป่าชายเลน การจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในท้องถิ่น เป็นต้น โดยมีการใช้และแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกันอย่างยุติธรรม

3.5 บทบาทของภาคีการพัฒนา

ในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้อย่างมั่นคง ชุมชนนี้การเรียนรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงเป็นชุมชนที่น่าอยู่ มีความสุข และมีการเชื่อมต่อระหว่างชุมชนเป็นเครือข่ายขยายผลเพื่อการพัฒนาทั่วทั้งประเทศ และภาคีการพัฒนามีบทบาท ดังนี้ (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10, 2550-2554 : 30)

3.5.1 ภาครัฐ

1) ส่วนกลาง

1.1) บริหารสังคม โดยการเชื่อมโยงแผนทุกระดับ ตั้งแต่แผนพัฒนาระดับชาติ แผนบริหารราชการแผ่นดิน แผนปฏิบัติราชการ ยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัด แผนที่ท้องถิ่นและแผนชุมชน อย่างเป็นขั้นเป็นตอน รวมทั้งบูรณาการกิจกรรมภายใต้วาระแห่งชาติด้านต่างๆ อาทิ ด้านยาเสพติด การแก้ปัญหาคาชาวมกจน ด้านเมืองไทยแข็งแรง การแก้ปัญหาไข้หวัดนก ฯลฯ โดยใช้ชุมชนเป็นกลไกหลักในการดำเนินงาน

1.2) ประสานอำนวยความสะดวกให้ภาคีต่างๆ ทั้งระดับชาติ จังหวัด ศตจ. ศตส. อปท. องค์การพัฒนาเอกชน กลุ่มปราชญ์/แกนนำชุมชนมีบทบาทร่วมกันในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อชุมชน รวมทั้งการสนับสนุนงบประมาณและวิชาการ

1.3) ปรับปรุงกฎ ระเบียบ กฎหมาย เครื่องมือด้านการเงิน การคลัง การระดมทุนนอกระบบงบประมาณ รวมทั้งการลดการนำเข้าสารเคมีด้านการเกษตร การลดภาษีหรือลดหย่อนค่าใช้จ่ายให้แก่ธุรกิจเอกชนที่สร้างอาชีพในชุมชน การร่วมทุนในชุมชน

1.4) การกระจายอำนาจการบริหารจัดการด้านบริการขั้นพื้นฐานสู่ท้องถิ่นและชุมชน พร้อมทั้งเสริมสร้างศักยภาพการดำเนินงานแก่ อปท. ทั้งในด้านการเงิน ด้านปัจจัยสี่ การดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การคุ้มครองสิทธิต่างๆ ของประชาชนและชุมชน ดำเนินการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านเศรษฐกิจและสังคม ในส่วนที่เกินขีดความสามารถของท้องถิ่น

1.5) ปรับวิถีคิดของเจ้าหน้าที่ภาครัฐให้มีมุมมองในการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม เป็นผู้หนุนเสริมศักยภาพชุมชน อำนวยความสะดวกให้ประชาชนสามารถดำเนินการได้ด้วยตัวเอง ตลอดจนเพิ่มความเข้าใจกับแนวทางปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และเพิ่มบทบาทในการดำเนินการ และสนับสนุนให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น

1.6) สร้างระบบเตือนภัยทางสังคมที่เชื่อมโยงตั้งแต่ระดับชุมชน จังหวัด ระดับชาติ และนานาชาติ โดยเฉพาะการเฝ้าระวังผลกระทบต่อชุมชนตามแนวชายแดนที่มีแนวโน้มการเกิดอาชญากรรมข้ามชาติ เนื่องจากการเคลื่อนย้ายคน โดยเสรีทั้งในเรื่องการค้ามนุษย์ ยาเสพติดและการฟอกเงิน

2) ส่วนท้องถิ่น

2.1) นำแผนชุมชนมาประกอบการจัดสรรงบประมาณการพัฒนาท้องถิ่นและผลักดันการดำเนินงานภายใต้แผนชุมชนให้บังเกิดผลเป็นรูปธรรม โดยการระดมทรัพยากร ภายในพื้นที่รับผิดชอบทั้งจากภาครัฐ เอกชน พัฒนาเอกชน และชุมชน เพื่อสร้างการมีส่วนร่วม และความ เป็นเจ้าของที่นำไปสู่การพัฒนาชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน

2.2) จัดบริการทางเศรษฐกิจและสังคมขั้นพื้นฐานให้ชุมชนอย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ คนในชุมชนสารรถเข้าถึงแหล่งทุน การศึกษา สาธารณสุข และการคุ้มครองทางสังคมได้อย่างเท่าเทียมกัน

2.3) ประสานความร่วมมือระหว่างภาคีการพัฒนาต่างๆ ในทกระดับตั้งแต่ชุมชน จังหวัด กลุ่มจังหวัด ภูมิภาค และประเทศ ในการดำเนิน โครงการและกิจกรรมการพัฒนาที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนอย่างกว้างขวางในหลายมิติ พร้อมทั้งสนับสนุนให้มีมาตรการทางสังคมเพื่อเฝ้าระวังและตรวจสอบ บริการต่างๆ ให้มีความ โปร่งใส เป็นธรรม โดยมีมาตรการคุ้มครองผู้ที่ทำประโยชน์เพื่อชุมชน/สังคม

2.4) พัฒนาฐานข้อมูลท้องถิ่น ให้เป็นระบบและปรับให้ทันสมัยอยู่เสมอ ทั้งข้อมูลครัวเรือน ข้อมูลศักยภาพท้องถิ่น ในประเด็นต่างๆ อาทิ การรวมกลุ่มและการจัดกิจกรรมของชุมชนทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ทุนภูมิปัญญาท้องถิ่น และปราชญ์หรือผู้นำตามธรรมชาติในชุมชน สนับสนุนการจัดการองค์ความรู้ในชุมชนประสานสถาบันการศึกษาในพื้นที่ และเปิดเวทีให้ภาคประชาคมมีบทบาทในการร่วมพัฒนาและเป็นแกนในการจัดการองค์ความรู้

2.5) พัฒนาระบบการติดตามประเมินผลของชุมชน และจัดทำตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนในมิติต่างๆ เช่น ตัวชี้วัดความสุขของชุมชน ทั้งความสุขภายในจิตใจ เช่น การเข้าถึงหลักศาสนา ความภาคภูมิใจในท้องถิ่น เป็นต้น และความสุขภายนอก เช่น การมีครอบครัวอบอุ่น การมีปัจจัยสี่พอเพียง การมีหลักประกันในชีวิต เป็นต้น

3.5.2 ภาคเอกชน

1) สนับสนุนการวิจัยและพัฒนา เพื่อสร้างองค์ความรู้และยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นทำวิจัยร่วมกับชุมชน เป็นหุ้นส่วนของชุมชนในการต่อยอดภูมิปัญญา ประสานและสร้างความสมดุลระภาคเศรษฐกิจและชุมชน

2) สนับสนุนทรัพยากร วิทยาการ สร้างอาชีพในชุมชน และร่วมรับผิดชอบต่อชุมชนรอบสถานประกอบการ ให้มีกิจกรรมอาสาสมัครเพื่อสังคม รวมทั้งมีการผลิตสินค้าที่ไม่เป็นอันตรายต่อผู้บริโภค ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีงามของชุมชน

3) สนับสนุนวิสาหกิจชุมชน การบ่มเพาะวิสาหกิจชุมชน การสร้างผู้ประกอบการใหม่ร่วมสร้างผลิตภัณฑ์ของชุมชนจากความหลากหลายทรัพยากรและศักยภาพของชุมชน สนับสนุนทั้งในรูปแบบเงินลงทุน โอกาสการตลาด องค์ความรู้ โดยมีการแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม

3.5.3 ชุมชน (ประชาชน/ประชาคม)

1) รวมกลุ่ม ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมพัฒนาฐานข้อมูลชุมชน กำหนดแนวทางและกิจกรรมการพัฒนาของชุมชนที่ยึดหลักการพึ่งพาตนเองด้วยการคำนึงถึงศักยภาพทรัพยากร ภูมิปัญญาวิถีชีวิต วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น โดยนำข้อมูลชุมชนมาวิเคราะห์หาปัญหาและสาเหตุ

ค้นหาทางออก นำไปทดลองปฏิบัติจริงบนฐานองค์ความรู้และศักยภาพ ของชุมชน ศึกษางาน แลกเปลี่ยนเรียนรู้จากเครือข่าย และจัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม

2) ริเริ่มและเป็นแกนนำจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ชุมชน โดยเฉพาะกิจกรรมที่ เชื่อมโยงบทบาทระหว่างบ้าน สถาบันศาสนา โรงเรียน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสร้าง เครือข่ายการดูแลคุ้มครอง การจัดสวัสดิการสังคมภายในชุมชน รวมถึงการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสทุก ประเภท และดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3) จัดให้มีมาตรการทางสังคมในชุมชน ติดตาม ตรวจสอบบริการต่างๆสร้าง ธรรมเนียมปฏิบัติในชุมชน และให้มีมาตรการคุ้มครองผู้ทำประ โยชน์เพื่อชุมชน/สังคม

3.5.4 สถาบันทางสังคมอื่นๆ

1) องค์กรพัฒนาเอกชน

1.1) มีบทบาทในการจัดการองค์ความรู้ ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่ชุมชน เป็น พี่เลี้ยงที่ช่วยสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการเข้ามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และบริการ

1.2) เป็นหน่วยงานเติมเต็มช่วยเหลือเกื้อกูลในเรื่องที่ชุมชนขาดแคลนประสบ ปัญหาเร่งด่วนได้รวดเร็วและมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการดูแลและเยียวยาผู้ด้อย โอกาส เด็กสตรี และผู้สูงอายุ

2) สถาบันการศึกษา/นักวิชาการ

2.1) ทำวิจัยร่วมกับชุมชน โดยชุมชนเป็นนักวิจัยหลัก ถอดรหัสความรู้ที่อยู่ใน วัฒนธรรมปัญญาท้องถิ่นให้เป็นความรู้ที่เปิดเผย รวมทั้งเป็นแหล่งข้อมูลและที่ปรึกษาของชุมชน

2.2) สร้างศักยภาพชุมชนให้สามารถจัดการความรู้ในชุมชนของตนเองและ สร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชน รวมทั้งต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชุมชน สามารถนำไปสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจเกิดรายได้แก่ชุมชน

2.3) กระตุ้นเผยแพร่ให้ความรู้ข้อมูลข่าวสารความรู้ใหม่ๆ ที่จำเป็นต่อการ ดำรงชีวิตในโลกยุคใหม่ เช่น ภาษาต่างประเทศ ผลของภาวะโลกร้อนต่อระบบนิเวศและการทำมาหา เลี้ยงชีพภัยไซเบอร์ ฯลฯ

3) สถาบันศาสนา

3.1) ปลุกฝังทัศนคติและแนวธรรมะปฏิบัติที่ถูกต้องในการดำรงชีวิต เพื่อสร้าง ภูมิคุ้มกัน และให้บุคลากรทางศาสนาเป็นตัวอย่างที่ดีในการดำรงชีวิตอย่างพอเพียง

3.2) ร่วมมือกับสถาบันการศึกษา ชุมชนและสถาบันครอบครัวในการทำ กิจกรรมสาธารณประโยชน์ การปลูกฝังค่านิยม จิตสำนึก และการสืบสานจารีตประเพณี

3.3) เป็นศูนย์รวมใจเชื่อมโยงสายใยของคนให้มาร่วมในการพัฒนา ครอบครัว

ชุมชน

4) สื่อ

4.1) เป็นแกนกลางในการไหลเวียนข้อมูลสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ในการปรับตัวของชุมชน กระจายข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องให้แก่ชุมชน ผลกระทบการค้าเสรีการคุ้มครองผู้บริโภคทั้งสินค้าและบริการ ตลอดทั้งกาสร้าง ความเข้าใจและความตระหนักถึงสิทธิอันพึงได้ของประชาชน ชุมชน

4.2) ปฏิบัติด้านคุณค่าคุณธรรม จริยธรรม สร้างค่านิยมรักถิ่น ครอบครัวยุคน พุทธศักราชดำรงชีวิตแบบพออยู่พอกินบนพื้นฐานวัฒนธรรมที่ดึงแก่เด็ก เยาวชน และสังคมไทยร่วมกันดูแลฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4.3) สอดแทรกสาระสร้างสรรค์สังคมในสื่อทุกรูปแบบ เพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่เด็กและครอบครัว และเปิด โอกาสให้เด็กมีบทบาทร่วมผลิตสื่อ สร้างสรรค์ เช่น สื่อสะท้อนการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การเฝ้าระวังทางสังคมและการเผยแพร่ความรู้ เป็นต้น

4.4) ใช้สื่อในชุมชนทุกรูปแบบในการให้ความรู้/สร้างค่านิยมที่ดีแก่เด็กแก่ชุมชน เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับสินค้าอันตราย การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การสร้างกิจกรรมให้ครอบครัว การสร้างสำนึกรักบ้านเกิด การเชิดชูคนดี และสร้างระเบียบวินัยของคน ชุมชน เป็นต้น

สรุปได้ว่า ยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคม ให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศนั้นจะมุ่งสู่ สังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน (Green Society) โดยให้ความสำคัญกับการสร้างสมดุลของการพัฒนาให้เกิดขึ้นในทุกมิติ ทั้งมิติทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่ความอยู่ดีมีสุขของคนไทย และเกิดการพัฒนายั่งยืน โดยแนวคิดพื้นฐานยึดคนเป็นส่วนกลาง “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” และยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญานำทางในการบริหารและพัฒนาประเทศ

4. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559)

ภายใต้สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่จะมีผลต่อทิศทางการพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 สะท้อนให้เห็นว่าประเทศไทยยังต้องเผชิญกระแสการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกประเทศที่ผันผวน ซับซ้อนและคาดการณ์ผลกระทบได้ยาก แม้ว่าในภาพรวมสังคมไทยมีภูมิคุ้มกันเพิ่มขึ้น และมีภูมิคุ้มกันที่แข็งแกร่งแตกต่างกันไปทั้งในระดับปัจเจก ครอบครัว ชุมชน และสังคม แต่ก็ยังไม่เพียงพอที่จะรองรับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ส่งผลให้ประเทศต้องเผชิญกับความเสี่ยงในหลายมิติ โดยเฉพาะความเสี่ยงจากการบริหารภาครัฐที่อ่อนแอ โครงสร้างเศรษฐกิจที่ไม่สามารถรองรับการเติบโตอย่างยั่งยืน ทั้งความเสี่ยงจากความเสื่อมถอยของค่านิยมที่ฝังรากลึกในสังคมไทย ความเสื่อมโทรมของฐานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และความเสี่ยงด้านความมั่นคงของประเทศ จึงจำเป็นต้องหาภูมิคุ้มกันที่มีอยู่พร้อมทั้งสร้างภูมิคุ้มกันในประเทศให้เข้มแข็งขึ้นภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยเสริมสร้างทุนที่มีอยู่ของประเทศให้เข้มแข็ง ทั้งทุนทางสังคม ทุนทางเศรษฐกิจ และทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นธรรม เพื่อเตรียมพร้อมให้ประเทศสามารถปรับตัวรองรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงในอนาคตได้อย่างยั่งยืน

การพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 จึงมีแนวคิดที่มีความต่อเนื่องจากแนวคิดของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8-10 โดยยังคงยึดหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” และ “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” รวมทั้ง “สร้างสมดุลการพัฒนา” ในทุกมิติ และขับเคลื่อนให้บังเกิดผลในทางปฏิบัติที่ชัดเจนยิ่งขึ้นในทุกระดับ เพื่อให้การพัฒนาและบริหารประเทศเป็นไปบนทางสายกลาง เชื่อมโยงทุกมิติของการพัฒนาอย่างบูรณาการ ทั้งคน สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและการเมือง โดยมีการวิเคราะห์อย่าง “มีเหตุผล” และใช้หลัก “ความพอประมาณ” ให้เกิดความสมดุลระหว่างมิติทางวัตถุกับจิตใจของคนในชาติ ความสมดุลระหว่างความสามารถในการพึ่งตนเองกับการแข่งขันในเวทีโลก ความสมดุลระหว่างสังคมชนบทกับเมืองเตรียม “ระบบภูมิคุ้มกัน” ด้วยการบริหารจัดการความเสี่ยงให้เพียงพอพร้อมรับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายในประเทศ ทั้งนี้ การขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาทุกขั้นตอนต้องใช้ “ความรอบรู้” ในการพัฒนาในด้านต่างๆ ด้วยความรอบคอบ เป็นไปตามลำดับขั้นตอน และสอดคล้องกับวิถีชีวิตของสังคมไทย รวมทั้งเสริมสร้างศีลธรรมและสำนึกใน “คุณธรรม” จริยธรรมในการปฏิบัติหน้าที่และดำเนินชีวิตด้วย “ความเพียร” จะเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีให้พร้อมเผชิญการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในระดับปัจเจก ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

การกำหนดทิศทางและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศในระยะของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 จึงต้องเร่งสร้างภูมิคุ้มกันเพิ่มขึ้นในมิติการพัฒนาด้านต่างๆ เพื่อป้องกันปัจจัยเสี่ยงที่สังคมไทยต้องเผชิญ และเสริมรากฐานของประเทศด้านต่างๆ ให้เข้มแข็ง ควบคู่ไปกับการให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนและสังคมไทยให้มีคุณภาพ ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลง มีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรและได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างเป็นธรรม รวมทั้งสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจด้วยฐานความรู้ เทคโนโลยีและนวัตกรรม และความคิดสร้างสรรค์บนพื้นฐานการผลิตและการบริโภคที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมไปสู่การพัฒนาประเทศที่มั่นคงและยั่งยืน โดยมีแนวทางการสร้างภูมิคุ้มกันในประเด็นต่างๆ ที่สำคัญในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 ดังนี้

1. การพัฒนาคนและสังคมไทยสู่สังคมคุณภาพ มุ่งสร้างภูมิคุ้มกันตั้งแต่ระดับปัจเจก ครอบครัวและชุมชนผู้สังคมที่มีคุณภาพ สามารถจัดการความเสี่ยงและปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย

1.1 การสร้างความเป็นธรรมในสังคม ให้ความสำคัญกับการสร้างความมั่นคงทาง เศรษฐกิจและสังคมให้ทุกคนในสังคมไทยสามารถเข้าถึงบริการทางสังคมที่มีคุณภาพ มีโอกาสเข้าถึง ทรัพยากรและโครงสร้างพื้นฐานในการสร้างอาชีพและรายได้ที่มั่นคง สามารถเข้าถึงกระบวนการ ยุติธรรมอย่างเสมอภาคและสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรี ภายใต้ระบบบริหารจัดการภาครัฐที่ โปร่งใส ยึดประโยชน์ส่วนรวมและเปิดโอกาสการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกภาคส่วนใน กระบวนการพัฒนาประเทศ

1.2 การพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ให้ความสำคัญกับการพัฒนา คุณภาพคนไทยทุกช่วงวัยให้มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง มีความพร้อมทั้งด้านร่างกายที่สมบูรณ์ แข็งแรง มีสติปัญญาที่รอบรู้ และมีจิตใจที่สำนึกในคุณธรรม จริยธรรม มีความเพียร มีโอกาสและ สามารถเรียนรู้ตลอดชีวิต ควบคู่กับการเสริมสร้างสภาพแวดล้อมในสังคมและสถาบันทางสังคมให้ เข้มแข็งและเอื้อต่อการพัฒนาคน

2. การปรับ โครงสร้างเศรษฐกิจสู่ทิศทางการเติบโตในรูปแบบใหม่ ที่มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจ ภายในประเทศให้เข้มแข็ง เพื่อลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอก โดยการสร้างความเข้มแข็งให้กับ ผู้ประกอบการในภาคการผลิตและบริการ โดยเฉพาะวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ผู้ประกอบการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ และผู้ประกอบการในภาคเกษตร ให้ใช้ภูมิปัญญา วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี นวัตกรรม และความคิดสร้างสรรค์ เพื่อยกระดับสู่การผลิตและการให้บริการ บนฐานความรู้ และที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ตลอดจนให้มีการเชื่อมโยงกับประเทศในภูมิภาคต่าง ๆ บนพื้นฐานการพึ่งพาซึ่งกันและกัน รวมทั้งสร้างภูมิคุ้มกันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงจากภายนอก ประกอบด้วย

2.1 การสร้างความเข้มแข็งภาคเกษตร ความมั่นคงของอาหารและพลังงาน ให้ ความสำคัญกับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นฐานการผลิตภาคเกษตรให้เข้มแข็งและ สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน เพื่อให้ภาคเกษตรเป็นฐานการผลิตอาหารและพลังงานที่มีความ มั่นคง โดยการเพิ่มประสิทธิภาพและศักยภาพการผลิตภาคเกษตร การสร้างความมั่นคงในอาชีพและ รายได้ให้แก่เกษตรกรตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ขณะเดียวกัน ให้ความสำคัญกับการ สร้างความมั่นคงด้านอาหารและพลังงานชีวภาพทั้งในระดับครัวเรือน ชุมชน และประเทศ เพื่อสร้าง ภูมิคุ้มกันให้ภาคเกษตรสามารถพึ่งตนเองและเผชิญกับปัจจัยเสี่ยงต่างๆ ได้อย่างมั่นคง

2.2 การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจสู่การเติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน ให้ความสำคัญกับการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจบนฐานความรู้ ความคิดสร้างสรรค์ และภูมิปัญญา ภายใต้ปัจจัยสนับสนุนที่เอื้ออำนวยและระบบการแข่งขันที่เป็นธรรม มุ่งปรับโครงสร้างการค้าและการลงทุนให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดทั้งภายในและต่างประเทศ สร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสาขาบริการที่มีศักยภาพ พัฒนาภาคอุตสาหกรรมสู่อุตสาหกรรมฐานความรู้เชิงสร้างสรรค์และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและระบบโลจิสติกส์ ควบคู่ไปกับการปฏิรูปกฎหมายและกฎระเบียบต่างๆ และบริหารจัดการเศรษฐกิจส่วนรวมอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้เป็นฐานเศรษฐกิจของประเทศที่เข้มแข็งและขยายตัวอย่างมีคุณภาพ

2.3 การสร้างความเชื่อมโยงกับประเทศในภูมิภาคเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมให้ความสำคัญกับการเชื่อมโยงการพัฒนาเศรษฐกิจภายในประเทศกับความร่วมมือระหว่างประเทศในภูมิภาคต่างๆ บนพื้นฐานของการพึ่งพาซึ่งกันและกัน และมีภูมิคุ้มกันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกให้ความสำคัญกับการพัฒนาความร่วมมือแบบหุ้นส่วนการพัฒนาที่ยั่งยืนและยึดผลประโยชน์ร่วมกันทั้งในระดับอนุภูมิภาคและภูมิภาค สร้างปฏิสัมพันธ์ในความร่วมมือระหว่างประเทศอย่างสร้างสรรค์ เตรียมความพร้อมของประเทศไทยในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนและเสริมสร้างความเข้มแข็งของภาคีการพัฒนาภายในประเทศตั้งแต่ระดับชุมชนท้องถิ่นให้ก้าวทันการเปลี่ยนแปลง

3. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เพียงพอต่อการรักษาสมดุลของระบบนิเวศบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแล รักษาและใช้ประโยชน์ การปรับกระบวนการพัฒนาและขับเคลื่อนประเทศไปสู่การเป็นเศรษฐกิจและสังคมและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ควบคู่ไปกับการเตรียมความพร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศและภัยพิบัติทางธรรมชาติ สร้างภูมิคุ้มกันด้านการค้าจากเงื่อนไขด้านสิ่งแวดล้อมและเพิ่มบทบาทของไทยในเวทีประชาคมโลกเพื่อให้สังคมมีภูมิคุ้มกัน สามารถสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจและยกระดับคุณภาพชีวิตให้คนในสังคมไทย

โดยสรุป การพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 จะเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในรูปแบบต่างๆ ให้แก่ ปังเจก ครอบครัวยุคนั้น สังคม และประเทศ โดยใช้แนวคิดและทิศทางการพัฒนาประเทศสู่ความยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 พร้อมทั้งขยายการลงทุนของประเทศที่มีศักยภาพจาก 3 พัน ทั้งทุนสังคม ทุนเศรษฐกิจ และทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็น 6 พัน ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนสังคม ทุนกายภาพ ทุนทางการเงิน ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และทุนทางวัฒนธรรมมาใช้ประโยชน์อย่างบูรณาการและเกื้อกูลกัน โดยเฉพาะการสร้างฐานทางปัญญาเพื่อเป็นภูมิคุ้มกันให้กับคนและสังคมไทยเป็นสังคมที่มีคุณภาพ ก้าวสู่สังคมและเศรษฐกิจสีเขียวที่มีแบบแผนการผลิตและบริการอย่างยั่งยืนและ

เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม โดยนำความรู้และจุดแข็งของอัตลักษณ์ไทยมาปรับโครงสร้างเศรษฐกิจบนฐานนวัตกรรมที่เข้มแข็ง เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจโลกและเศรษฐกิจในภูมิภาคอย่างรู้เท่าทัน สร้างความยั่งยืนของภาคเกษตรและความมั่นคงด้านอาหารและพลังงาน รวมทั้งการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ควบคู่ไปกับการเสริมสร้างระบบธรรมาภิบาลและความสมานฉันท์ในทุกภาคส่วนและทุกระดับ เป็นฐานการพัฒนาประเทศที่มั่นคงและสมดุล มุ่งสู่การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขและเป็นธรรม

5. แนวคิดการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับงานวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดขอบเขตเนื้อหาให้ครอบคลุมสาระสำคัญที่จะนำไปสู่การดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับชุมชนชนบท ดังนั้นจึงประกอบด้วย 6 ด้าน ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ความหมายเศรษฐกิจพอเพียง ประเภทเศรษฐกิจพอเพียง องค์ประกอบเศรษฐกิจพอเพียง การดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และแนวทางส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งรายละเอียดมีดังนี้

5.1 แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง

แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงที่นำมาใช้เป็นกรอบการศึกษาให้เกิดปัจจัยการพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเกี่ยวข้องกับแนวคิดการพึ่งตนเอง และทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ โดยมีเนื้อหา ดังนี้

5.1.1 การพึ่งตนเองของชุมชน

เป็นความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับชุมชนในการหาแนวทางที่ต้องดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนด้วยศักยภาพของชุมชนและความสามารถของตนเองให้มีปัจจัยจำเป็นเพียงพอสำหรับชุมชน

1) ความหมายการพึ่งตนเอง มีผู้ให้ความหมายการพึ่งตนเองของชุมชนสรุปความหมายจากการศึกษาได้ว่า การพึ่งตนเองของชุมชน หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับชุมชนเพื่อหาแนวทางที่ต้องดำรงชีวิตด้วยความสามารถของตนเองให้ดำรงตนอยู่อย่างอิสระมั่นคงสมบูรณ์ ทั้งระดับบุคคล และระดับชุมชน (จิตชยางค์ ยมาภัย, 2542 : 25) เป็นความสามารถทางความคิด ที่มีทักษะการมองปัญหาและการตัดสินใจด้วยตนเองในการดำเนินการ โดยสถาบันของชุมชนหรือองค์กรชุมชนเพื่อประโยชน์ของชุมชนทั้งในด้านการแก้ปัญหา และการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน การพึ่งตนเองที่ไม่นำไปสู่การพึ่งพา เป็นการพึ่งชุมชนอย่างรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง พร้อมกับไม่มุ่งแข่งขัน ไม่มุ่งครอบงำเหนือกว่า ที่นำสู่ความเป็นไทต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน (สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2542 : 3) กล่าวคือ ต้องพึ่งตนเองในขณะที่พึ่งพาคณะอื่นเพื่อนำไปสู่การไม่พึ่งพา พึ่งพาคายกันอย่างรู้เท่าทันไม่มุ่งแข่งขัน ไม่ครอบงำด้วยความเหนือกว่า แต่มุ่งสู่ความเป็นอิสระต่อการช่วยเหลือกันพึ่งพาในสิ่งที่เราไม่มี เกื้อกูลสิ่งที่มีให้ผู้อื่น เพื่อให้พึ่งตนเองได้ การที่ชุมชนสามารถตัดสินใจด้วยตัวเองมีความเป็นตัวของตัวเองในทางความคิด

ทัศนคติในการมองปัญหา เป็นขบวนการทางภูมิปัญญาของชุมชน ที่มองความสำนึกอย่างรู้ถ่องแท้ถึงสาเหตุของวิกฤติการณ์แห่งปัญหาการพัฒนาอันสืบเนื่องมาจากปัญหากลยุทธ์การพัฒนาที่สร้างสภาวะพึ่งพาทนออก การวิเคราะห์ที่ถึงสมรรถนะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรของชุมชน จึงเป็นการตัดสินใจในการดำเนินการ โดยชุมชน เพื่อประโยชน์ในด้านการแก้ไขปัญหา และด้านการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน ให้สามารถนำไปสู่การพึ่งตนเองของชุมชนได้ในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรชุมชนได้

2) ปัจจัยการพึ่งตนเอง ความจำเป็นที่มีส่วนสำคัญในการพัฒนาชุมชนที่พึ่งประสงค์ในการดำเนินกิจกรรมเพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเอง มีจุดเน้นที่การสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน และมีความแข็งแกร่งพอในการต่อสู้กับแรงกดดันที่มาจากภายนอกชุมชนได้ มีปัจจัยประกอบที่นักวิชาการหลายท่านให้แนวคิดที่คล้ายคลึงกันที่สำคัญสามารถแยกได้เป็นอยู่ 5 ปัจจัย (ประเวศ วะสี, 2530 : 33-35 ; ชิดชยางค์ ยมาภัย, 2542 : 25 ; สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2542) ได้แก่ จิตใจที่เป็นธรรม เป็นจิตใจที่เป็นธรรม มีความขยันหมั่นเพียร ไม่กลัวลำบาก ไม่โลภมาก มีสันโดษในธรรม ใช้จ่ายประหยัด ใฝ่รู้และพัฒนาอยู่เสมอ ลดอบายมุขและกิเลสให้มีน้อยที่สุด และทำให้เกิดความสมดุลในจิตใจ เศรษฐกิจการผลิตเป็นลักษณะที่สามารถสร้างภาวะสมดุลให้เกิดขึ้นระหว่างความต้องการและขีดความสามารถการสนองความต้องการเป็นระบบเศรษฐกิจที่มีพัฒนาการต่อเนื่องมีประสิทธิภาพในการแข่งขันกับภายนอก สามารถออมและลงทุนรวมกลุ่มเพื่อการผลิต และการตลาด มีการวางแผนสำหรับอนาคตให้สมดุลระหว่างการผลิตและการบริโภคที่ไม่ขาดแคลน มีความสมบูรณ์ต่อการเลี้ยงตนเองครอบครัว และชุมชน สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ เป็นชุมชนที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่พอเพียงต่อการใช้ประโยชน์จำเป็นในการดำรงชีวิตและมีความยั่งยืนในอนาคตของทรัพยากรด้วยการบริโภคที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เทคโนโลยี มีลักษณะเหมาะสมกับสภาพชุมชนซึ่งอาจเป็นเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้านหรือเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่มีความทันสมัยเพียงแต่ควบคุมได้และควรเป็นเทคโนโลยีที่ผ่านการวิจัยและพัฒนาในประเทศโดยเฉพาะเพื่อการผลิตและการรับส่งข้อมูลข่าวสาร และสุดท้ายสังคมและวัฒนธรรม เป็นระบบชีวิตที่มีความสัมพันธ์กับชุมชนและสิ่งแวดล้อมใกล้ชิด ช่วยเหลือสังสรรค์กันให้เกิดวัฒนธรรมชุมชน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มีการช่วยเหลือกัน มีสถาบันทางครอบครัวและชุมชนเข้มแข็งที่มั่นคง มีสถาบันของชุมชนที่ช่วยพัฒนาจิตใจ การศึกษา การสาธารณสุข ศิลปะและวัฒนธรรมประเพณี และเป็นเครื่องช่วยให้เกิดความสมดุลทุกด้าน

ปัจจุบัน จะเห็นว่ามีหลักการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจในชนบทที่เรียกว่า “ตัวแบบการพึ่งตนเอง” ที่นักวิชาการได้นำเสนอต่อสภาวิจัยแห่งชาติ หรือเรียกสั้นๆว่า TERMS MODEL อันเป็นตัวย่อจาก T คือ Technology E คือ Economic R คือ Natural Resources M คือ Mental S คือ Socio-cultural (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2550 : 163) ดังนั้นปัจจัยการพัฒนาและทำให้ชุมชนเข้มแข็ง จาก

สังคมไทยที่มีการศึกษาปัจจัยการพัฒนาชุมชนไว้หลายแนวคิด ผู้วิจัยจึงสังเคราะห์และสามารถแยกปัจจัยการพัฒนาชุมชนพึ่งตนเองออกเป็นด้านจำนวน 5 ด้าน ตามกรอบความคิดที่เป็นปัจจัยทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ (ประเวศ วะสี, 2530 : 33-35 ; ชิดชยางค์ ยมาภัย, 2542 : 25 และสถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2542) และสามารถอธิบายหรือสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้การทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ หรือสรุปรายละเอียดเป็นปัจจัยการพัฒนาชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองแต่ละด้าน ได้แก่

1. ปัจจัยด้านเทคโนโลยี ประกอบด้วย นวัตกรรมจากภายนอกชุมชนที่ทำให้ชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ได้แก่ นโยบายระดับชาติที่เอื้อต่อการพัฒนาได้อย่างถูกต้องและร่วมมือกันอย่างจริงจังให้ท้องถิ่นนำอยู่ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2531 : 58-63) ระบบการศึกษาของชาติที่มีเป้าหมายผลิตคนเพื่อการพัฒนาชุมชนให้เป็นที่พึงประสงค์ของท้องถิ่นการศึกษาชุมชนที่ต้องมีกระบวนการเรียนรู้ที่ทันการเปลี่ยนแปลง (กรมการพัฒนาชุมชน, 2547 ข : 2) การสนับสนุนเทคโนโลยีที่มีความรับผิดชอบ มีประสิทธิภาพ และเหมาะสมสอดคล้องกับพื้นที่และจัดบริการที่สมบูรณ์ พร้อมทั้งมีองค์กรกลางทำหน้าที่ประสานอย่างมีประสิทธิภาพและมีอำนาจเด็ดขาดในการลงทุนจัดการกับหน่วยการผลิต และหน่วยปฏิบัติต้องดำเนินการตามนโยบายแผนงาน และโครงการในแผนระดับชาติ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2531 : 58-63) การบริการทางเทคนิคจากภายนอกที่สามารถเร่งเร้าให้เกิดความคิดริเริ่มการช่วยตนเอง ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อันเป็นประโยชน์ต่อการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนาดังกล่าว (สนธยา พลศรี, 2533 : 65-68)
2. ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ชุมชนที่ระบบเศรษฐกิจดีการพัฒนาชุมชนสามารถพัฒนาให้ได้ดีด้วย (ปรีชา พรหมจันทร์, 2542 : 25) แบบแผนการผลิตเพื่อบริโภคเองใช้เองในลักษณะผสมผสานทำให้มีสำหรับการบริโภคที่เพียงพอ และสภาพแวดล้อมชุมชนสมดุล (ประเวศ วะสี, 2530 : 34)
3. ปัจจัยด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางกายภาพประกอบด้วย ทรัพยากรทางธรรมชาติ หากมีในปริมาณและสภาพที่สมบูรณ์สามารถส่งผลให้ชุมชนมีการพัฒนาได้รวดเร็วและมั่นคง (สุพัตรา สุภาพ, 2536 : 124-126) สิ่งแวดล้อมกายภาพ ที่เอื้อต่อการพัฒนาหากปรับให้เข้ากับสภาพแวดล้อมเศรษฐกิจ ครอบคลุมชุมชนทรัพยากรธรรมชาติและ การบริหารจัดการให้สิ่งแวดล้อมไม่มีมลภาวะ การปรับปรุงสภาพภูมิศาสตร์ให้สามารถเข้าถึงทรัพยากรได้ การปรับปรุงสภาพแวดล้อมภูมิศาสตร์ทำให้ที่ดินอุดมสมบูรณ์ ราคาสินค้าเกษตรดี ความเป็นอยู่สะดวกสบายกว่าเดิม (อัญญา เคารพพงศ์, 2541 : 82-83) การพัฒนาชุมชนจึงสามารถนำไปสู่จุดหมายที่พึงประสงค์ดีกว่าสิ่งแวดล้อมที่มีมลภาวะเพราะมีข้อจำกัดของปัญหาและภาวะจิตใจที่กังวลมากกว่า (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2539 : 1-2)
4. ปัจจัยด้านจิตใจ ประกอบด้วย ทศนคติและค่านิยม การมีทศนคติและค่านิยมด้านบริโภคด้านอาชีพที่มีโอกาสในอาชีพจากชุมชน และกิจกรรมในชุมชนที่หลากหลายมีความรักใน

ความดีรักการเรียนรู้มากกว่าความรู้และนำมาจัดการกับปัจจัยชุมชน เปิดใจการยอมรับสิ่งประดิษฐ์ใหม่ที่เป็นเครื่องชี้ทางและอัตราการเปลี่ยนแปลงการพัฒนา (สุพัตรา สุภาพ, 2536 : 124-126) รวมไปถึงถึงความอบอุ่น ความสุข ความเจริญก้าวหน้าที่ยิ่งคาดหวังในอนาคตเป็นปัจจัยให้เกิดการพัฒนาขึ้น จึงต้องมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในด้านจิตใจ ร่างกาย สติปัญญา บุคลิกภาพ(สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2539 : 1-2)ให้สามารถเข้ามาแสดงความคิดเห็นศึกษาแลกเปลี่ยนให้รู้ทันการเปลี่ยนแปลงและปัญหา พร้อมทั้งร่วมมือพัฒนาอย่างจริงจัง (สุพัตรา สุภาพ, 2536 : 124-126 และ อรทัย อาจอ่ำ, 2543 : 7-9) ผู้นำท้องถิ่นทั้งทางการ ไม่เป็นทางการในหมู่บ้านจากองค์กรภาครัฐ และองค์กรภายนอกชุมชนมีส่วนร่วมช่วยชุมชนให้พัฒนาเป็นประโยชน์ ชุมชนมีเจตคติที่ดีสามารถสร้างพลังต่อสู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง (อัญญา เคารพพวงส์, 2541 : 82-83) เป็นผู้มีจิตใจที่มีความเอื้ออาทร เสียสละ เปิดกว้างไม่หวังผลประโยชน์ส่วนตน ตระหนักต่อปัญหาและเห็นความสำคัญในการแก้ปัญหาด้วยตนเอง (กรมการพัฒนาชุมชน, 2547 ข : 2)

5. ปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม ประกอบด้วย การมีประชากรที่เหมาะสมและมีคุณภาพทำให้การพัฒนาเกิดรวดเร็วขึ้น วิถีชุมชนที่มีการติดต่อสัมพันธ์กันสามารถทำให้การพัฒนาชุมชนเป็นไปได้อย่างรวดเร็วขึ้น ขนาดของครอบครัวที่มีขนาดเล็กไม่ซับซ้อนส่งผลให้การพัฒนาชุมชนได้ดีกว่าชุมชนที่มีโครงสร้างครอบครัวซับซ้อน การเมืองทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่นสมาชิกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและมีบทบาททุกชั้นตอน เพื่อปรับปรุงระดับความเป็นอยู่โดยพึ่งพาตนเองให้มากที่สุดและริเริ่มให้เกิดขึ้นจากชุมชน (สนธยา พลศรี, 2533 : 65-68) การแทรกแซงจากกลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มอิทธิพล นักการเมือง รวมทั้งองค์กรภายนอกที่เข้ามาขึ้นผลประโยชน์ให้เพียงจำนวนน้อยแต่ไม่ยั่งยืน (อรทัย อาจอ่ำ, 2543 : 7-9) ชุมชนที่มีการประสพวิกฤตจากอดีตสามารถนำมาเป็นบทเรียนที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา (ปรีญา พรหมจันทร์, 2542 : 25) และทำให้เกิดความสามัคคีและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (อัญญา เคารพพวงส์, 2541 : 82-83) การได้รับวัฒนธรรมจากสังคมเมืองมาปฏิบัติทำให้ชุมชนเปลี่ยนแปลงไปตามวัฒนธรรมที่ได้รับมา (อัญญา เคารพพวงส์, 254 : 82-83) วัฒนธรรมด้านชนชั้นในชุมชนที่มีโครงสร้างแบบเปิดที่สามารถเปลี่ยนแปลงฐานะทางสังคมได้ง่าย การพัฒนาการพัฒนาก็ทำได้ดีกว่า หากมีความแตกต่างทางเผ่าพันธุ์ เชื้อชาติ และศาสนาในชุมชนย่อมเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา ตามระดับของความแตกต่างนั้นด้วย (พลายพล คุ่มทรัพย์, 2533 : 44-47)

ดังนั้น เมื่อกล่าวโดยสรุป การพัฒนาการพึ่งตนเองของชุมชน ต้องให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ทุกด้าน ได้แก่ เทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จิตใจ และสังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะการที่ชุมชนมีศักยภาพในการบริหารจัดการให้มีความสมดุลระหว่างด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ด้านสังคม และด้านเศรษฐกิจให้สามารถสร้างความยั่งยืนในการพึ่งตนเอง การพัฒนาให้เป็นชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงนั้นจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่น่าไปสู่การพึ่งตนเองของชุมชนได้ในอนาคตระยะยาว

1.2 ทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ แนวทางทฤษฎีใหม่เป็นการพัฒนาที่นำไปสู่ความสามารถในการพึ่งตนเองอย่างเป็นขั้นต้อนตามระดับ โดยลดความเสี่ยงเกี่ยวกับความผันแปรของธรรมชาติ หรือการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยการผลิต โดยอาศัยความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี มีความรู้ ความเพียร อดทน สติปัญญา การช่วยเหลือซึ่งกันและกันมีคุณธรรม และความสามัคคีในชุมชน ทฤษฎีใหม่มีกิจกรรมที่แคบกว่า คำว่าเศรษฐกิจพอเพียงโดยเศรษฐกิจพอเพียงเป็นกรอบชี้หลักการและแนวทางปฏิบัติของทฤษฎีใหม่ในขณะที่ทฤษฎีใหม่เป็นแนวทางพัฒนาภาคการเกษตรอย่างเป็นขั้นต้อน ในการใช้เศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นรูปธรรมในพื้นที่เหมาะสมสำหรับทฤษฎีใหม่เปรียบเทียบกับหลักเศรษฐกิจพอเพียง เป็นทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริที่ได้เปรียบเทียบกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงมีอยู่ 2 แบบ (คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, 2548 ก : 20-23) คือ แบบพื้นฐานและแบบก้าวหน้า ได้แก่ ทฤษฎีใหม่แบบพื้นฐาน เป็นความพอเพียงระดับบุคคลและครอบครัว โดยเฉพาะการเกษตรเป็นทฤษฎีใหม่ขั้นที่หนึ่งที่เทียบได้กับเศรษฐกิจพอเพียงระดับบุคคลที่มุ่งแก้ปัญหาของเกษตรกรที่อยู่ห่างไกลแหล่งน้ำต้องพึ่งน้ำฝน และประสบความเสี่ยงที่น้ำไม่เพียงพอ แม้กระทั่งสำหรับการปลูกข้าวเพื่อบริโภคและมีข้อสมมติว่ามีที่ดินพอเพียงในการขุดบ่อเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว จากการแก้ปัญหาความเสี่ยงเรื่องน้ำ ทำให้เกษตรกรสามารถมีข้าวเพื่อการบริโภคยังชีพในระดับหนึ่งและใช้ที่ดินส่วนอื่นสนองความต้องการพื้นฐานของครอบครัวรวมทั้งขายในส่วนที่เหลือเพื่อมีรายได้ที่เป็นค่าใช้จ่ายอื่นที่ไม่สามารถผลิตเองได้ เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้เกิดขึ้นในระดับครอบครัว และทฤษฎีใหม่แบบก้าวหน้า เป็นความพอเพียงในระดับชุมชนและระดับองค์กร เป็นทฤษฎีใหม่ขั้นที่สองซึ่งครอบคลุมเศรษฐกิจพอเพียงที่สนับสนุนให้เกษตรกรรวมพลังในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์หรือการรวมตัวกันในลักษณะเครือข่ายวิสาหกิจ กล่าวคือเมื่อสมาชิกในแต่ละครอบครัวหรือองค์กรมีความพอเพียงขั้นพื้นฐานแล้วก็สามารถรวมกลุ่มกันเพื่อร่วมมือกันสร้างประโยชน์ให้แก่กลุ่มและส่วนรวมเป็นพื้นฐานของการไม่เบียดเบียนกัน การแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามกำลังและความสามารถของตน ทำให้ชุมชน โดยรวมหรือเครือข่ายวิสาหกิจจนเกิดความพอเพียงในวิถีปฏิบัติอย่างแท้จริง การสร้างเครือข่ายร่วมมือจึงเป็นประโยชน์ในการสืบทอดภูมิปัญญา แลกเปลี่ยนความรู้ เทคโนโลยี และบทเรียนจากการพัฒนา ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงทำให้ประเทศอันเป็นสังคมใหญ่อันประกอบด้วยชุมชน องค์กร และครอบครัว ที่ดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง เชื่อมโยงกันด้วยหลักไม่เบียดเบียน แบ่งปัน และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

2. ความหมายเศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจพอเพียงในครั้งนี้ เป็นแนวทางการดำรงชีวิตในด้านการผลิต การบริโภค การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และการอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลด้วยความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดี ซึ่งเป็นไปตามพระราชดำริตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชและเป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทย

มานานกว่า 32 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดเหตุการณ์วิกฤติเศรษฐกิจ และทรงเน้นย้ำแนวทางแก้ไขเพื่อให้หลุดพ้นและดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงดังพระบรมราโชวาทที่ยกมา ได้แก่ พระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ณ มหาวิทยาลัยขอนแก่น เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2516 ตอนหนึ่งว่า...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้นต้องสร้างพื้นฐาน คือความพอมี พอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและใช้อุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้น โดยลำดับต่อไป...

คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง (2548 ข : 90) และพระราชดำรัส พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2543 ว่า ...เศรษฐกิจพอเพียงนี้ เป็นการทั้งเศรษฐกิจหรือความประพฤติ ที่ทำอะไรให้เกิดผล โดยมีเหตุและผล คือเกิดผลมาจากเหตุ ถ้าทำเหตุที่ดีถ้าคิดให้ดีให้ผลที่ออกมาคือสิ่งที่ติดตามเหตุการณ์กระทำ ก็จะเป็นการกระทำที่ดี และผลของการกระทำนั้นก็จะเป็นการกระทำที่ดีดีแปลว่ามีประสิทธิผล ดีแปลว่ามีประโยชน์ ดีแปลว่าทำให้มีความสุข... เศรษฐกิจพอเพียง จากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวพอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ภายใต้งานใจพื้นฐาน ความรู้คู่คุณธรรม

กรมการพัฒนาชุมชน(2549 ก : 68) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีพระราชดำรัสให้ความหมายเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่ามีความหมายกว้างขวาง คือคำว่าพอก็เพียงพอเพียงนี้ก็พอ ทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่า พอประมาณ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมากอาจมีมากมีของหรือหาก็ได้ แต่ต้องไม่เบียดเบียนคนอื่น ต้องให้พอประมาณตามอัตภาพ พุดจาก็พอเพียง ทำอะไรก็พอเพียง ปฏิบัติตนก็พอเพียงความคิดก็เหมือนกัน ความพอเพียงในความคิดเป็นการแสดงความคิดของตัวเอง ความเห็นของตัวเอง แล้วปล่อยให้คนพูดอื่นบ้าง และมาพิจารณาว่าที่เขาพูดกับที่เราพูดอันไหนพอเพียง อันไหนเข้าเรื่อง ถ้าไม่เข้าเรื่องก็แก้ไข ถ้าพูดกันโดยที่ไม่รู้เรื่องกันก็กลายเป็นการทะเลาะกัน

นิมิต ไคร้วานิช(254 : 30) และ สุเมธ ตันติเวชกุล (2542 : 3,34) หมายถึง สามารถพึ่งตนเองได้โดยไม่เดือดร้อน โดยสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจของตัวเองให้มีความพอกินพอใช้ไม่มุ่งหวังสร้างความเจริญยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วประการเดียว ผู้มีความเพียงพอในการพึ่งตนเองสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าและฐานะทางเศรษฐกิจที่สูงขึ้นไปได้ตามลำดับ

ประเวศ วะสี (2542 : 20) หมายถึง ลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงเป็นความ พอเพียงสำหรับทุกคนทุกครอบครัว แบบไม่ทอดทิ้งกัน ด้วยจิตใจพอเพียง ทำให้รักและเอื้ออาทรกันได้ เพราะคนที่มิมีจิตใจไม่รู้จักพ่อย่อมรักคนอื่นไม่เป็นและทำลายมาก มีสิ่งแวดล้อมพอเพียง พร้อมกับอนุรักษ์และเพิ่มพูน ให้นำมาใช้ยังชีพและทำมาหากิน ได้ทั้งอาหาร สิ่งแวดล้อม และทุน มีลักษณะเป็นชุมชน

เข้มแข็งพอเพียงด้วยการรวมตัวกันให้สามารถแก้ปัญหาสังคม ปัญหาความยากจนหรือปัญหา
สิ่งแวดล้อมได้ ตามปัญหาที่พอเพียง เรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ และปรับตัวให้เข้ากันได้
ต่อเนื่องจากวัฒนธรรมพอเพียง วิถีชีวิตกลุ่มชนที่สัมพันธ์อยู่กับสิ่งแวดล้อมที่หลากหลายด้วยพื้นฐาน
ของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่นเอื้อต่ออาชีพและดำรงชีวิตให้มีความมั่นคงค่อยๆเปลี่ยนแปลง
สภาวะปัญหาให้เกิดสุขภาพจิตและสุขภาพกายที่ดีเมื่อความพอเพียงในลักษณะดังกล่าวสมบูรณ์
เชื่อมโยงในค่านาย ใจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมให้เกิดความสมดุลและพอเพียง

เกษม วัฒนชัย (2549 : 254) แนวคิดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ แนวทางการดำรง
อยู่และปฏิบัติตนของประชาชนทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการ
พัฒนาและการบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง

สรุป เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง การดำรงชีวิตอยู่อย่างพอดี แล้วขยับขยายให้มีความขึ้น
ไปอีก โดยต้องไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนต่อตัวเองและผู้อื่น ซึ่งสามารถนำมาปฏิบัติได้กับทุก
ระดับชั้น โดยยึดหลักความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวพอสมควรต่อการ
มีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ภายใต้เงื่อนไขพื้นฐาน ความรู้คู่
คุณธรรม

3. ประเภทเศรษฐกิจพอเพียง มีผู้ได้กำหนดประเภทของเศรษฐกิจพอเพียงออกไว้
ตามลักษณะการจับต้องได้ และตามระดับพฤติกรรมแสดงออกของบุคคลไว้ 2 ประเภท คือ ประการ
แรกเป็นเศรษฐกิจพอเพียงตามลักษณะการจับต้องได้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2543) แยกออก
ได้เป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะเศรษฐกิจพอเพียงอย่างวัตถุนิยม คือต้องมีกินมีใช้มีปัจจัยสี่เพียงพอ
พอสมควรกับอัตภาพ ตรงกันกับการพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ และเศรษฐกิจพอเพียงอย่างจิตวิสัย
คือ มีความรู้สึกเพียงพอ พอในความรู้สึก บางคนมีเป็นล้านก็ไม่พอบางคนมีนิดเดียวก็พอเป็นการ
พอเพียงทางจิตใช้ทรัพยากรเพื่อดำรงอยู่เท่านั้น ประการที่สองเป็นเศรษฐกิจพอเพียงตามระดับ
พฤติกรรมแสดงออกของบุคคล เป็นการจำแนกเศรษฐกิจพอเพียงตามระดับของผลที่แสดงออกจาก
พฤติกรรมของบุคคลซึ่งแยกออกได้เป็น 2 ระดับ (คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง,
2547 ข และ สุเมธ ตันติเวชกุล, 2541 : 81) ได้แก่ เศรษฐกิจพอเพียงระดับจิตสำนึก เกิดขึ้นจากการที่
สมาชิกชุมชนแต่ละคนตระหนักถึงความสุขและความพอใจในการใช้ชีวิตอย่างพอดี รู้สึกถึงความ
พอเพียงในการดำเนินชีวิตอย่างสมถะประกอบสัมมาอาชีพหาเลี้ยงตนเองได้อย่างถูกต้อง ไม่คดโกง
ไม่โลภที่ต้องตักตวง ไม่เบียดเบียนผู้อื่นจนเกินความจำเป็นคิดเพื่อแบ่งปันไปยังสมาชิกคนอื่นๆ ใน
ชุมชนด้วย อย่างไรก็ตามระดับความพอเพียงของสมาชิกแต่ละคนไม่เท่าเทียมกัน แต่สมาชิกทุกคนที่
ดำเนินชีวิตตามหลักการเศรษฐกิจพอเพียงเห็นสอดคล้องกันในการยึดมั่นในหลักการสำคัญ คือ
หลักการใช้ชีวิตบนพื้นฐานของการรู้จักตนเอง รู้จักพัฒนาตนเองด้านการทำจิตใจให้ผ่องใสด้วยความ
เจริญใจและมีความเย็นใจอยู่เป็นประจำอย่างต่อเนื่อง หลักการคิดพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันและกัน

การดำเนินกิจกรรมต่างๆ เมื่อมีปัญหาจากการดำเนินชีวิตก็สามารถใช้สติปัญญาไตร่ตรองหาสาเหตุของปัญหาและแก้ไขไปตามเหตุและปัจจัยด้วยความสามารถและศักยภาพที่ชุมชนมีอยู่ด้วยการปรึกษาหารือหรือถ้อยทีถ้อยอาศัยช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชุมชนก่อนคิดพึ่งพาอาศัยผู้อื่น และหลักการใช้ชีวิตอย่างพอเพียง รู้จักลดกิเลสความต้องการของตนเองลงเพื่อให้เหลือแรงกำลังและเวลาที่เพียงพอในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ประโยชน์แก่ส่วนรวมให้มากขึ้น (กรมการพัฒนาชุมชน, 2549 : 56)

เศรษฐกิจพอเพียงระดับปฏิบัติ เป็นการนำหลักการแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้กับสมาชิกในชุมชนโดยยึดหลักของการพึ่งตนเองให้ได้ในระดับครอบครัวก่อน มีการบริหารจัดการครอบครัวอย่างพอดี ประหยัด ไม่ฟุ่มเฟือย โดยสมาชิกแต่ละคนต้องรู้จักตนเอง โดยรู้ข้อมูลรายรับและรายจ่ายในครอบครัว รู้จักการรักษาระดับการใช้จ่ายของตนไม่ให้เกินหนี้หรือเป็นหนี้ให้เกิดผลในการสร้างภูมิคุ้มกันโดยไม่ทำให้ครอบครัวเดือดร้อน รู้จักนำเอาศักยภาพที่มีอยู่ในตนเองออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์ที่สุด โดยเฉพาะความสามารถพึ่งตนเองในเรื่องปัจจัยสี่ เมื่อพึ่งตนเองด้านปัจจัยสี่ได้แล้วสมาชิกทุกคนควรพัฒนาตนเองให้สามารถ อยู่ได้อย่างพอเพียง คือ ดำเนินชีวิตโดยยึดหลักทางสายกลางมัชฌิมาปฏิปทา ตามหลักของพุทธศาสนาให้ตนเองอยู่ได้อย่างสมดุลมีความสุขที่แท้ โดยไม่รู้สึกขาดแคลน ไม่คิดเบียดเบียนตนเองเบียดเบียนสิ่งแวดล้อม แต่ให้ดำเนินชีวิตให้มุ่งทำการเกษตรแบบพออยู่พอกิน ปลูกไว้กินเองก่อนหากเหลือจึงขายและขยายพันธุ์ สนับสนุนให้มีกิจกรรมเสริมสร้างความสัมพันธ์ ระหว่างสมาชิกแทนการใช้เทคโนโลยี อยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทรมีความคิดที่แจ่มง่าย แบ่งปันไปให้ผู้อื่นซึ่งทำให้เกิดเป็นวัฒนธรรมที่ดี ช่วยลดความเห็นแก่ตัวและสร้างความพอเพียงให้เกิดขึ้นในจิตใจ ที่สามารถทำให้สมาชิกมีทรัพยากรใช้หมุนเวียนได้ตลอดทั้งปีอย่างพอเพียง เก็บไว้เพื่อยังชีพ มีจิตใจคำนึงถึงการแบ่งปันกันให้เกิดการรวมกลุ่มทางสังคมสร้างเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงให้สมาชิกรู้จักพัฒนาตนเองโดยการเรียนรู้จากธรรมชาติและประสบการณ์ของตนหรือจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันให้เกิดเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่ทุกคนช่วยกันพัฒนาชีวิตของตนเองและชุมชนร่วมกัน มีการสืบทอดและเรียนรู้เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นสังคมที่ใช้คุณธรรมเป็นต้นนำ ในระดับปฏิบัติมีกิจกรรมในชุมชนที่สอดคล้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สรุป เศรษฐกิจพอเพียงจำแนกได้ตามระดับของผลที่แสดงออกจากพฤติกรรมของบุคคล ซึ่งแยกออกได้เป็น 2 ระดับ คือ ระดับจิตสำนึก ได้แก่ การตระหนักถึงความสุขและความพอใจในการใช้ชีวิตอย่างพอดี รู้สึกถึงความพอเพียงในการดำเนินชีวิตอย่างสมถะประกอบสัมมาอาชีพหาเลี้ยงตนเองได้อย่างถูกต้อง ส่วนระดับปฏิบัติ เป็นการนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติโดยยึดหลักของการพึ่งตนเองให้ได้ในระดับครอบครัวก่อน มีการบริหารจัดการครอบครัวอย่างพอดี ประหยัด ไม่ฟุ่มเฟือยรู้จักการรักษาระดับการใช้จ่ายของตนไม่ให้เกินหนี้เกินศักยภาพของตน มีการสืบทอดและเรียนรู้เพื่อพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นสังคมที่ใช้คุณธรรมเป็นต้นนำ

4. องค์ประกอบเศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจพอเพียงมีองค์ประกอบจากคำใน ความหมายและคุณลักษณะของความพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีองค์ประกอบเศรษฐกิจพอเพียงตามที่ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2543) ได้กำหนดไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงประกอบด้วย เศรษฐกิจพอเพียงที่เป็นวิถีวิถี มีปัจจัยสี่สำหรับบริโภคและใช้ เพียงพอกับอัตภาพให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมในชุมชนได้ กับเศรษฐกิจพอเพียงที่เป็นจิตวิสัย มีความรู้สึกว่าเพียงพอเป็นการพอเพียงทางจิตและความต้องการที่ไม่โลภ ไม่ขวนขวายจนเกินกำลัง ทั้งที่เป็นวิถีวิถีและจิตวิสัยต้องประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ด้าน และเงื่อนไข 2 ประการ (คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, 2547 ข : 15-16) ได้แก่

4.1 ด้านความพอประมาณ เป็นความพอดีไม่น้อยไม่มากเกินไปในการผลิต การบริโภคที่ไม่เกินความจำเป็น การจัดการผลิต จัดการหน่วยการผลิต และการใช้เทคโนโลยี การผลิตที่เหมาะสมกับทรัพยากรในชุมชนให้มีประสิทธิภาพโดยไม่เบียดเบียนตนเองไม่เบียดเบียน ผู้อื่นและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติให้เสื่อมโทรม พร้อมกับไม่สร้างภาระหนี้สิน ที่เกินความสามารถชำระคืนได้ องค์ประกอบด้านความพอประมาณ ผู้วิจัยได้กำหนดองค์ประกอบ ข้อยกจากการศึกษาเนื้อหาได้ จำนวน 6 ด้าน ดังนี้

4.1.1 การผลิตในปริมาณพอดีทุกแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ หมายถึง การสื่อ ความหมายจากคำพูดเพื่อให้บุคคลอื่นได้ฟังอย่างเข้าใจ โดยพูดเฉพาะส่วนที่เป็นประโยชน์ไม่น้อยไป จนทำให้คนฟังสรุปความหมายไม่ได้และไม่มากเกินไปจนทำให้คนฟังเบื่อหน่าย

4.1.2 การบริโภคที่ไม่เกินความจำเป็นไม่ฟุ่มเฟือย หมายถึง การรับประทานอาหาร ใช้จ่าย และการนำเอาทรัพยากรมาใช้ที่เหมาะสมกับกิจกรรม โดยไม่ขาดแคลนและไม่ทำให้ ทรัพยากรที่ไร้เหลือจากกิจกรรมนั้น

4.1.3 การใช้ทรัพยากรในการผลิตที่สมดุลกับผลผลิตที่ได้ หมายถึง การทราบถึง ผลผลิตที่จะได้รับในการผลิต แล้วมีการนำเอาทรัพยากรมาใช้ในการผลิตนั้นอย่างเหมาะสมกับ ผลผลิตนั้น

4.1.4 การไม่สร้างภาระหนี้สินที่เกินความสามารถชำระคืนหรือมีหนี้สิน ที่ไม่ทำให้ครอบครัวเดือดร้อน หมายถึง การไม่มีหนี้สินหรือมีหนี้สินเหมาะสมสามารถชำระคืน ได้ตามกำหนด และหลังการชำระคืน ไม่มีผลกระทบที่ทำให้เกิดความเดือดร้อนในครอบครัว

4.1.5 มีหน่วยการผลิตที่เหมาะสมกับทรัพยากรชุมชน หมายถึง การมีโรงงาน หรือกลุ่มองค์กรที่ทำหน้าที่ผลิตในชุมชนขนาดเหมาะสมกับปริมาณทรัพยากรการผลิตที่มีอยู่และไม่ ทำลายสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติให้เสื่อมโทรม

4.1.6 มีเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการผลิตและไม่กระทบสิ่งแวดล้อม หมายถึง

การนำเอาเทคโนโลยีการผลิตมาใช้แปรรูปวัตถุดิบที่เหมาะสม ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมและ
ทรัพยากรธรรมชาติให้เสื่อมโทรม

4.2 ด้านความมีเหตุมีผล เป็นการตัดสินใจ โดยใช้ศักยภาพและมติของชุมชนที่มีอยู่
เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการกำหนดวิสัยทัศน์ทิศทางการพัฒนาชุมชน การสร้างความสัมพันธ์ของชุมชน
การช่วยเหลือแบ่งปันกัน การรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการลดความต้องการและ
กิเลสของตนเองและชุมชน ที่พิจารณาจากศักยภาพการพัฒนาให้เห็นถึงผล
ของการกระทำอย่างรอบคอบในระดับความพอเพียงของชุมชน องค์ประกอบด้านความมีเหตุมีผล
ได้กำหนดองค์ประกอบย่อยจากการศึกษาเนื้อหาได้ จำนวน 6 ด้าน ดังนี้

4.2.1 การใช้ศักยภาพของชุมชนที่มีอยู่เป็นข้อมูลในการตัดสินใจ หมายถึง
การลงมติกระทำการในชุมชน โดยการนำข้อมูลที่เป็นจุดแข็ง จุดอ่อน อุปสรรค และโอกาส
ของชุมชนมาเป็นข้อมูลในการลงมติตัดสินใจ

4.2.2 การกำหนดวิสัยทัศน์หรือแผนชุมชนจากเหตุผล และข้อมูลที่สนับสนุน
หมายถึง การวางแผนและทิศทางการพัฒนาของชุมชน ในอนาคตที่คำนึงถึงความเป็นไปได้และได้
ประโยชน์จริง โดยพิจารณาจากข้อมูลชุมชนและเหตุผลที่ดีประกอบการกำหนดแผนและอนาคต
ชุมชน

4.2.3 การสร้างความสัมพันธ์ภายในและภายนอกชุมชนด้วยเหตุผลที่เพียงพอ
หมายถึง การพิจารณาถึงผลที่คาดว่าจะได้รับจากการสร้างสัมพันธ์ภาพทั้งภายในและภายนอกชุมชน
ทั้งผลด้านที่เป็นประโยชน์และผลด้านที่ไม่เป็นประโยชน์

4.2.4 การช่วยเหลือแบ่งปันกันในชุมชนอย่างมีเหตุมีผล หมายถึง สภาพการ
ช่วยเหลือกันในชุมชนเป็นไปอย่างมีเหตุมีผลที่ดีและเกิดประโยชน์จากกิจกรรมแท้จริง

4.2.5 การรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนด้วยเหตุผลหมายถึง
การมีเหตุผลที่ดีเหมาะสมในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและรักษาสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่ตลอดไป

4.2.6 การลดความต้องการหรือกิเลสของตนลงได้อย่างเหมาะสม หมายถึง
การมีความต้องการแสวงหาทรัพย์หรือการสะสมทรัพย์ในปริมาณที่ลดลงจากอดีตที่ผ่านมาอย่าง
เหมาะสมกับสถานะของตน โดยไม่มีใครบังคับ ชูเชิญ และสามารถอธิบายการลดลงของความ
ต้องการหรือกิเลสของตนเอง ได้

4.3 ด้านการมีภูมิคุ้มกันที่ดี หมายถึง การเตรียมพร้อมรับผลกระทบและการ
เปลี่ยนแปลง ด้วยการกระทำที่ไม่กระทบสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ มีการประกอบ
อาชีพและดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนด้วยความมั่นคง อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติไว้
สำหรับอนาคต ใช้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นปัจจัยสี่ในชุมชนอย่างเหมาะสม ด้วยการมีอิสระในการ
จัดการและเป็นเจ้าของทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน รวมถึงการสืบทอดและพัฒนาภูมิปัญญาและ

วัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ชุมชน องค์ประกอบด้านการมีภูมิคุ้มกันที่ดี ได้กำหนดองค์ประกอบย่อยจากการศึกษาเนื้อหาได้ จำนวน 6 ด้าน ดังนี้

4.3.1 การกระทำที่ไม่กระทบสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง การประกอบกิจกรรมในชุมชนแล้วไม่ทำให้สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายให้มีปริมาณหรือคุณภาพลดลง

4.3.2 การมีอาชีพและชีวิตของประชาชนที่มั่นคงในชุมชน หมายถึง ประชาชนสามารถดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนด้วยการประกอบอาชีพหรือหาเลี้ยงชีพได้จากทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน และมีความเชื่อมั่นในการอยู่อาศัยในระยะยาว

4.3.3 การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติไว้สำหรับอนาคต หมายถึง มีกิจกรรมร่วมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติเพื่อให้มีอยู่และใช้ได้ในอนาคตตลอดไป

4.3.4 การมีทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนนำมาใช้เป็นปัจจัยได้อย่างเหมาะสม หมายถึง ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนสามารถนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้เป็นอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย ได้ตามสภาพของชุมชนและมีความมั่นคง

4.3.5 การมีอำนาจอิสระในการจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง การที่สมาชิกชุมชนมีส่วนร่วมในการควบคุมจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน โดยไม่ถูกแทรกแซงจากบุคคล หน่วยงาน หรือรัฐ จากภายนอกชุมชน

4.3.6 การสืบทอดและพัฒนาภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนให้คงอยู่ หมายถึง การมีกิจกรรมในการทำให้ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชน มีความคงอยู่ตลอดไปและมีการพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพปัจจุบันแต่ยังคงเอกลักษณ์ของเดิมไว้

4.4 เงื่อนไขความรู้ ซึ่งประกอบด้วยความรู้ และความระมัดระวัง ได้แก่ ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ อย่างรอบด้าน โดยครอบคลุมเนื้อหาของเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นฐานสำหรับการนำไปใช้ในโอกาสและเวลาต่างๆ ความรอบครอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกันเพื่อประกอบการวางแผนก่อนที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติทุกขั้นตอน และมีความระมัดระวังในการนำแผนไปใช้ให้เกิดผลในทางปฏิบัติอย่างมีสติ

4.5 เงื่อนไขคุณธรรม คุณธรรมที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย ด้านจิตใจที่ตระหนักในคุณธรรม และความและความซื่อสัตย์สุจริตและความรอบรู้ที่เหมาะสม ด้านการกระทำหรือแนวทางการดำเนินชีวิตซึ่งเน้นความอดทน ความเพียร สติปัญญาและความรอบคอบ

เมื่อกล่าวโดยสรุป เศรษฐกิจพอเพียงจึงมีลักษณะองค์ประกอบสำคัญด้วยความเป็นวิถีวิถีและจิตวิถีที่มีความพอประมาณในการผลิต การบริโภค การลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น และการเพิ่มรายได้จากฐานการผลิตที่ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นในการนำทรัพยากรมาใช้ ความมีเหตุ

มีผลในการเอื้ออริบุคคลอื่นหรือขอรับความช่วยเหลือจากบุคคลอื่น มีเหตุมีผลในการผลิตการบริโภค และการสะสมทรัพย์ตามความเหมาะสมกับความพอดี มีการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีสำหรับป้องกันตนเอง โดยการรวมกลุ่มให้เกิดความเข้มแข็ง การประหยัดด้วยการสะสมทรัพย์ที่พอประมาณเหมาะสม และร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีสำหรับชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง โดยเฉพาะชุมชนชนบทตลอดไปการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทของไทย มีแนวความคิดในการพัฒนาที่ยั่งยืนที่สำคัญ ได้แก่ แนวทางการพัฒนาตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หรือเรียกว่าปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นการพัฒนาที่เน้นการพึ่งตนเองและความพอเพียงเป็นหัวใจสำคัญ ตั้งแต่ในระดับครัวเรือน ชุมชน และประเทศชาติ โดยคำนึงถึงสภาพทางกายภาพของท้องถิ่น ระบบนิเวศของชุมชน และสภาพสังคมของประชาชนในแต่ละพื้นที่

5. การดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จากความเป็นมาด้านเศรษฐกิจที่นับตั้งแต่ยุคเกษตรกรรมสู่ยุคอุตสาหกรรมหรือยุค “โลกาภิวัตน์” ที่สร้างระบบทุนนิยมโดยใช้กลไกตลาด เพื่อสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขัน โดยเน้นเศรษฐกิจเป็นตัวขับเคลื่อนของการเจริญเติบโต และการแสดงว่าประเทศพัฒนาจะใช้รายได้ประชาชาติต่อหัวเป็นตัวตัดสินดังนั้นจึงเกิดสิ่งๆที่เรียกว่าการแข่งขัน การชิงไหวชิงพริบ การแก่งแย่ง เพื่อให้นำมาซึ่งความร่ำรวยของประเทศตน สิ่งที่เป็นผลพวงตามมาก็คือ ทรัพยากรของโลกถูกทำลายโดยน้ำมือมนุษย์เพื่อที่จะสนองความต้องการ ความยิ่งใหญ่ จนเกิดภาวะเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมและสภาพจิตใจและเกิดปัญหาตามมาอีกมากมาย โดยเฉพาะปัญหาสภาพแวดล้อม เช่น การเกิดมลพิษจากโรงงานอุตสาหกรรม การเกิดภัยธรรมชาติ เนื่องจากมนุษย์บุกรุกทำลายป่า ปัญหาสังคมยาเสพติด อาชญากรรม และตามมาด้วยโรคภัยไข้เจ็บอีกมากมาย เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม หลักหรือปฏิบัติในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีความสอดคล้องในทุกระดับประกอบด้วย ด้านครอบครัว ด้านชุมชน และด้านสังคมซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ความพอเพียงในระดับครอบครัว หรือในระดับปัจเจกบุคคล และครัวเรือน คือ การที่สมาชิกในครอบครัวใช้ชีวิตบนพื้นฐานของการรู้จักตนเอง สามารถพึ่งพาตนเองได้ และดำเนินชีวิตอย่างพอกิน พอใช้ โดยไม่เบียดเบียนผู้อื่น เมื่อเหลือกินเหลือใช้ก็ แบ่งปันเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ทำให้เกิดความสุข ความพอใจในการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง พยายามพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถอยู่อย่างพอเพียงได้ในทุกสถานการณ์ สร้างสมดุลให้เกิดขึ้นในชีวิตและครอบครัว และสามารถทำตนให้เป็นประโยชน์กับสังคมได้ ซึ่งประกอบด้วย 6 ประการ ได้แก่ ครัวเรือนมีความเป็นอยู่ที่พึ่งตนเองได้อย่างมีความสุขทั้งกาย และใจ เช่น การกำหนดการ ใช้จ่ายเงิน ในแต่ละเดือน มีเป้าหมายใช้จ่าย 3 ส่วน ออม 1 ส่วน โดย การจัดทำบัญชีรับ รายจ่ายในครัวเรือน เพื่อรู้ภาวะหนี้สิน รายได้ รายจ่ายของครัวเรือน ควบคุมการใช้จ่ายของครัวเรือน และวางแผน

การใช้จ่ายเงินอย่างรอบคอบ โดยจัดทำแผนการใช้จ่ายเงินของครัวเรือน ไม่ใช่จ่ายฟุ่มเฟือย และรู้เท่าทันกระแสบริโภคนิยมพยายามที่จะ ลด ละ เลิก อบายมุข และการเข้าร่วมเป็นสมาชิก กลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนเพื่อให้เกิดการสะสมทุนแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างพลังต่อรองและความสามัคคี ในชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มอาชีพต่าง ๆ กลุ่มด้านสิ่งแวดล้อม กลุ่มสวัสดิการชุมชน เป็นต้น ยึดการดำเนินชีวิตทางสายกลาง ไม่เบียดเบียนตนเอง ผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม อยู่อย่างสมดุล ไม่ดำเนินชีวิตเกินความพอเพียง เช่น ทำเกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรธรรมชาติ ไม่มีภาวะหนี้สินของตนเองและครอบครัว หรือไม่พยายามก่อหนี้สินที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ สามารถหาปัจจัยสี่ มาเลี้ยงตนเองและครอบครัว เช่น การปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ไว้บริโภคในครัวเรือน คือ “ปลูกทุกอย่างที่กิน กินอยู่ที่ปลูก และใช้ทุกอย่างที่ทำ ทำทุกอย่างที่ใช่” การปลูกพืชสมุนไพร รักษาโรค การทำกิจกรรมเพื่อลดต้นทุนการผลิตในอาชีพหลัก เช่น ผลิตปุ๋ยชีวภาพ ลดการใช้สารเคมีในการเกษตร เป็นต้น มีส่วนเหลือเป็นเงินออมส่วนครอบครัว โดยสร้างวินัยการใช้เงิน และออมเงินส่วนที่เหลือจ่าย ไว้กับกลุ่มการเงินในชุมชน หรือสถาบันการเงิน และสุดท้าย เป็นการยกระดับรายได้พื้นความยากจน เช่น การทำผลิตภัณฑ์จากชุมชน ผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ การแปรรูปผลิตภัณฑ์ อุตสาหกรรมในครัวเรือน

2. ความพอเพียงในระดับชุมชน เป็นความพอเพียงที่เกิดขึ้นเมื่อสมาชิกในชุมชน มีความพอเพียงในระดับครัวเรือนเป็นพื้นฐานแล้วสมาชิกสามารถนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาขยาย ผลในทางปฏิบัติสู่ระดับชุมชนได้ มีการรวมกลุ่มทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม โดยอาศัยภูมิปัญญาและความสามารถที่ตนมีอยู่เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต มีความช่วยเหลือ แบ่งปันกันเป็นพื้นฐานให้เกิด การรวมกลุ่มในสังคม สร้างเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างกันต่อไป ซึ่งจะนำไปสู่ความเป็นอยู่ที่ พอเพียงของชุมชน โดยรวมในการดำเนินชีวิตที่สมดุลอย่างแท้จริง กล่าวคือ มีการรวมกลุ่มทำ ประโยชน์เพื่อส่วนรวม มีการบริหารทรัพยากรในชุมชนให้สามารถนำไปดำรงชีวิตได้อย่างถูกต้อง และ สมดุล เพื่อให้เกิดความเป็นอยู่ที่พอเพียงของชุมชน โดยรวม และมีชุมชนอยู่เย็นเป็นสุข

3. ความพอเพียงในระดับสังคม เป็นความพอเพียงในระดับรัฐหรือประเทศ เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มของชุมชนหลาย ๆ แห่งที่มีความพอเพียง มาร่วมแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ ตลอดจนร่วมมือกันพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสร้างเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างชุมชน ด้วยหลักแบ่งปันช่วยเหลือกันและกัน จะเกิดเป็นสังคม แห่งความพอเพียงในที่สุด เมื่อรู้แจ้งเห็นจริงด้วยเหตุด้วยผลว่าพื้นฐานของประเทศเป็นอย่างไรก็ สามารถวางนโยบายและกลยุทธ์การพัฒนาให้สังคมเจริญก้าวหน้าได้อย่างสมดุลและยั่งยืน กล่าวคือ มี การรวมกลุ่มในสังคม หลาย ๆ แห่งที่มีความพอเพียงมีการร่วมแลกเปลี่ยนความรู้ สืบทอดภูมิปัญญา และร่วมกันพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและมีการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างชุมชนแห่ง ความพอเพียง เกิดเป็นสังคมแห่งความพอเพียงในที่สุด

สำหรับหมู่บ้านที่ยึดถือปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นรากฐานการดำเนินชีวิตที่ผ่านๆ มา รัฐบาลมีตัวชี้วัด 6 ประการ ได้แก่ การลดรายจ่าย เช่น คริวเรือนทำสวนครัว คริวเรือนปลูกคอกบายนุช เป็นต้นการเพิ่มรายได้ เช่น คริวเรือนมีอาชีพเสริม คริวเรือนใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม เป็นต้น ประหยัด เช่น คริวเรือนมีการออมทรัพย์ ชุมชนมีกลุ่มออมทรัพย์ เป็นต้นเรียนรู้ เช่น ชุมชนมีการสืบทอดและใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น คริวเรือนมีการเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวัน เป็นต้น อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ชุมชนใช้วัสดุขุดบอย่างยั่งยืนในการประกอบอาชีพ ชุมชนปลูกต้นไม้ให้ร่มรื่นเป็นหมู่บ้านน่าอยู่ เป็นต้นและเอื้ออารีย์ต่อกัน เช่น ชุมชนมีการดูแลช่วยเหลือคนจน คนด้อยโอกาส และคนประสบปัญหาชุมชน “รู้จักสามัคคี” เป็นต้น

สรุป การจะนำเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ให้ได้ผลในการดำรงชีวิตจำเป็นต้องเริ่มจากตัวบุคคล เป็นการพัฒนาด้านจิตใจ คือ ให้เข้าใจถึงหลักเศรษฐกิจพอเพียงและเชื่อว่าเมื่อนำไปใช้แล้วจะทำให้เกิดประโยชน์และความสุขทั้งในปัจจุบันและอนาคตแล้วจึงจะมีความมั่นใจที่จะนำไปทดลองใช้ปฏิบัติหลังจากที่มีความเข้าใจอย่างถูกต้องแล้ว จำเป็นต้อง ทดลองนำมาประยุกต์ใช้กับตนเองทั้งในชีวิตประจำวันและการดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่น โดยคำนึงถึงความพอประมาณในการดำรงชีวิตในด้านต่าง ๆ ทั้งในด้านการบริโภค การกินอยู่หลับนอนการเข้าสังคม การใช้เวลาและทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่โดยเน้นการพึ่งตนเอง เป็นเบื้องต้น การทำอะไรที่ไม่สุด โด่งไปข้างใดข้างหนึ่ง การใช้เหตุผลเป็นพื้นฐานในการตัดสินใจและการทำอะไรต่าง ๆ การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีเพื่อพร้อมรับกับการเปลี่ยนแปลง และไม่ทำอะไรที่เสี่ยงจนเกินไปจนทำให้ตนเองหรือคนรอบข้างต้องเดือดร้อนในภายหลัง การใ้รู้อย่างต่อเนื่องและใช้ความรู้ด้วยความรอบคอบและระมัดระวัง ความใกล้ชิด ความไม่โลก ความรู้จักพอ ความขยันหมั่นเพียรการไม่เบียดเบียนกัน การรู้จักแบ่งปัน และช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กันและกัน ในท้ายที่สุดการสร้างภาวะความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง จะต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเองหรือเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น ที่มีการไตร่ตรองความรู้จากการปฏิบัติงานจริง ใช้ชีวิตอยู่บนศีลธรรม รู้จักพอ รู้จักแบ่งปันไม่เอาर्डเอาเปรียบผู้อื่น และฝึกอบรมสติปัญญาอย่างต่อเนื่องทำให้ ตระหนักถึงประโยชน์และความสุขที่จะได้รับจากการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้แล้วเกิดการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ น้อมนำเอาเศรษฐกิจพอเพียง ไปใช้ใน ชีวิตประจำวัน

6. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

การประยุกต์หลักสิ่งแวดล้อมศึกษาในการพัฒนารูปแบบการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนชนบท สำหรับการวิจัยครั้งนี้ มีความสอดคล้องกันมากระหว่างสิ่งแวดล้อมกับเศรษฐกิจพอเพียง เพราะว่าสิ่งแวดล้อมเป็นตัวชี้วัดหรือองค์ประกอบที่สำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งการดำเนินการสร้างกระบวนการเรียนรู้โดยนำหลักการของการเรียนรู้ในกระบวนการสิ่งแวดล้อมศึกษามาประยุกต์ใช้กับกระบวนการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจ

พอเพียง จึงเหมาะสมในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของประชาชนชนบทเพื่อประโยชน์ในการสร้างรูปแบบการพัฒนา ซึ่งประมวลมาจากจุดมุ่งหมายสิ่งแวดล้อมศึกษาที่ได้จากการประชุมนานาชาติที่กรุงเบลเกรด ประเทศยูโกสลาเวีย ในปี พ.ศ. 2518 (ค.ศ. 1975) คือ ความตระหนัก (Awareness) ความรู้ (Knowledge) เจตคติ (Attitude) ทักษะ (Practice Skill) ความสามารถในการประเมินผล (Evaluation Ability) และการมีส่วนร่วม (Participation) (UNESCO, 1978 : 3) ดังนี้

6.1 ความตระหนัก เป็นการถ่ายทอดความรู้ทางด้านเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดการคิดแก้ไขปัญหาการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม และมีความห่วงใยในปัญหาที่เกิดขึ้น กล่าวคือ ผู้ที่มีความตระหนักที่ดีทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมจะต้องเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว กิจกรรมที่มุ่งเน้นความตระหนักจะต้องเน้นให้ผู้เรียนคิดและเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาอย่างถูกต้องในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

สรุป ความตระหนัก เป็นการให้ความสำคัญต่อความพอเพียงการพึ่งตนเองในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ ตระหนักในการวางแผนใช้จ่าย ตระหนักในการอนุรักษ์และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ตระหนักในการใช้เทคโนโลยีให้เหมาะสม

6.2 ความรู้ เป็นการเรียนรู้โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดการความรู้ทั้งในแนวกว้างและแนวลึก การให้ความรู้ตามแนวทางของเศรษฐกิจพอเพียง จะต้องถ่ายทอดให้ผู้เรียนเกิดความรู้คู่ลึกเฉพาะด้าน มีการเชื่อมโยงความรู้ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นกระบวนการในแนวกว้างเพื่อนำเอาองค์ความรู้ที่ได้มาผสมผสานกัน ในการแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจพอเพียง กิจกรรมที่มุ่งให้ความรู้จะเป็นกิจกรรมที่สอนพร้อมยกตัวอย่างให้เกิดความเข้าใจ ในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

สรุป ความรู้ เป็นลักษณะของความเข้าใจในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และการพึ่งตนเองในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ เข้าใจความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

6.3 เจตคติ เป็นการถ่ายทอดความรู้ทางด้านเศรษฐกิจพอเพียง ที่มีการมุ่งเน้นให้ผู้รับสามารถวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาได้ รู้ถึงเหตุผลของปัญหาด้านเศรษฐกิจพอเพียง มีทัศนคติที่ถูกต้องในการแก้ไขปัญหาและพึงสังเกตจนเป็นนิสัย กิจกรรมที่มุ่งสร้างจิตสำนึกจะต้องมีการโต้ตอบกันระหว่างผู้ให้ความรู้กับผู้รับความรู้ เพื่อหาสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นรวมทั้งสร้างแนวทางในการแก้ไขปัญหาในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

สรุป เจตคติ คือความรู้สึกรู้สึกที่ติดต่อกับความพอเพียงในการพึ่งตนเองในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล การมีภูมิคุ้มกันที่ดี

6.4 ทักษะ เป็นการเรียนรู้ที่อยู่ในระดับสูงสุดของการสร้างจิตสำนึกทางด้าน

เศรษฐกิจพอเพียง เพื่อให้ผู้รับความรู้สามารถแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้องและต้องทำด้วยความชำนาญ และเต็มใจรวบรวมองค์ความรู้และวิธีการทั้งหมดของกระบวนการเรียนรู้ในการถ่ายทอดองค์ความรู้ เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของประชาชนในเขตชุมชนชนบท

สรุป ทักษะ เป็นการปฏิบัติตนหรือการกระทำที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิต ตามแนวทางของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ การบริหารจัดการค่าใช้จ่าย การจัดสรรทรัพยากร ทางธรรมชาติ การเลือกใช้อุปกรณ์ที่แทนปุ๋ยเคมี การเลือกใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม

6.5 ความสามารถในการประเมินผล มุ่งเน้นให้ผู้เรียนทำในสิ่งที่ถูกต้องในการเข้ามา ประเมินปัญหาด้านเศรษฐกิจพอเพียง โดยผู้เรียนจะต้องมีเชี่ยวชาญในการตัดสินใจได้รวดเร็วและ ถูกต้อง ในการประเมินผลเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

สรุป ความสามารถในการประเมิน เป็นเชี่ยวชาญในการตัดสินใจได้ตามความ พอเพียงการพึ่งตนเองในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ สามารถเลือกใช้วัสดุใน การประกอบอาชีพได้เหมาะสมบนความพอเพียง สามารถกำหนดรายจ่ายได้อย่างเหมาะสมบนความ พอเพียง

6.6 การมีส่วนร่วมเรียนรู้ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนทำในสิ่งที่ถูกต้องในการเข้ามามีส่วนร่วม แก้ไขปัญหาเศรษฐกิจพอเพียง ผู้เรียนจะต้องมีการวางแผน การดำเนินงาน ตรวจสอบและการแก้ไข ตามผลการตรวจสอบ ในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

สรุป การมีส่วนร่วมเรียนรู้ เป็นการร่วมกระทำกิจกรรมตามการดำเนินงานของกลุ่ม ในชุมชน ด้านความพอเพียงการพึ่งตนเองในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ การ ร่วมเลือกใช้อุปกรณ์ การร่วมลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน การร่วมจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การร่วม วางแผน การร่วมกิจกรรมงานบุญ

6.7 เครือข่ายบุคคล

ยังมีอีกหนึ่งปัจจัยที่ผู้วิจัยสนใจที่จะนำมาศึกษาเพิ่มเติม คือ ปัจจัยด้านเครือข่ายบุคคล ซึ่งผู้ศึกษาได้แนวคิดมาจากบทความ เรื่องความรู้เกี่ยวกับองค์กรเครือข่าย ของ เสถียร จิรรังสิมันต์ (สำนักส่งเสริมและประสานการมีส่วนร่วมองค์กรเครือข่าย สำนักงานสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและ สังคมแห่งชาติ : 2549) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ความหมายของเครือข่าย (Network) หรือเครือข่ายทางสังคม(Social Network)

หมายถึง

1. ตาข่าย (Net) ที่โยงใยถึงกันและพร้อมที่จะ “Work” เมื่อต้องการใช้งาน
2. รูปแบบหนึ่งของการประสานงานของบุคคล กลุ่ม หรือองค์กรหลายองค์กร ที่ต่างก็มีทรัพยากรของตัวเอง มีเป้าหมาย มีวิธีการทำงาน และมีกลุ่มเป้าหมายของตัวเอง บุคคล กลุ่ม

หรือองค์กรเหล่านี้ได้เข้ามาประสานงานกันอย่างมีระยะเวลาอันพอสมควร แม้อาจจะไม่ได้มีกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอก็ตาม แต่ก็จะมีการวางรากฐานเอาไว้ เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความต้องการที่จะขอความช่วยเหลือ หรือขอความร่วมมือจากกลุ่มอื่นๆ เพื่อแก้ปัญหาที่สามารรถติดต่อไปได้

3. การเชื่อมโยงร้อยรัดเอาความพยายามและการดำเนินงานของฝ่ายต่างๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบและอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อปฏิบัติการกิจอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน โดยที่แต่ละฝ่ายยังคงปฏิบัติการหลักของตนต่อไปอย่างไม่สูญเสียเอกลักษณ์ และปรัชญาของตนเอง การเชื่อมโยงนี้อาจเป็นรูปของการรวมตัวกันแบบหลวมๆ เฉพาะกิจตามความจำเป็น หรืออาจอยู่ในรูปของการจัดองค์กรที่เป็น โครงสร้างของความสัมพันธ์กันอย่างชัดเจน

4. สายใยของความสัมพันธ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ระหว่างบุคคลหนึ่งกับบุคคลอื่นๆ อีกหลายๆ คน

5. ระบบความสัมพันธ์ในสังคมมนุษย์ ที่ว่าด้วยความสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

6. ความสัมพันธ์ที่อิงอาศัยที่เป็นไปตามกฎของการไหลเลื่อนไปมาระหว่างสิ่งต่างๆ โดยมุ่งเน้นการสานต่อกับปัจเจกบุคคล กลุ่มและองค์กรเครือข่าย เพื่อเข้ามาสร้างสรรค์คุณค่าใหม่ ความรู้ใหม่ หรือสังคมใหม่อย่างเหมาะสม โดยยึดหลักของความไว้วางใจที่มีต่อกัน ในฐานะที่ทุกกระบวนการเป็นระบบเปิดที่มีการเชื่อมโยงต่อกัน และเพื่อให้เกิดการกระทำตามภารกิจนั้นๆ จนบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

7. สายใย (Web) ของความสัมพันธ์ทางสังคม มีความเป็นเอกภาพ มีพลังความยึดโยง (Cohesive) และการสนับสนุนเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

8. การที่คนมาพบปะกัน มาประชุมกัน และทำสิ่งที่ประ โยชน์ต่อกัน เพราะมีสิ่งที่ยึดโยงใจระหว่างสมาชิกเข้าด้วยกัน คือ สัมพันธภาพของสมาชิกในเครือข่าย โดยบุคคลจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างกันบนพื้นฐานของความเท่าเทียมในด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้าน โอกาสในการสื่อสาร การเข้าถึงแหล่งข้อมูลข่าวสาร และการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ร่วมกัน

9. การเชื่อมต่อระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ แล้วขยายผลออกไปเป็นวงกว้าง เพื่อให้สังคมเกิดการพัฒนาไปในทิศทางที่ดีขึ้น และในการเชื่อมต่อระหว่างมนุษย์นั้นจะเป็นความสัมพันธ์กลับในเชิงบวก ที่จะส่งผลให้เกิดพลังทวีคูณ (Reinforcing) เกิดการขยายผลแบบก้าวกระโดด (Quantum Leap) เป็นพลังสร้างสรรค์ที่เปลี่ยนคุณภาพอย่างฉับพลัน (Emergence) โดยเป้าหมายที่ปรารถนาในการสร้างเครือข่าย คือ การนำเอาจิตวิญญาณที่สร้างสรรค์ของมนุษย์มาถักทอเชื่อมโยงกัน ซึ่งการสร้างเครือข่ายนั้นสามารถพิจารณาได้จากระบบสิ่งมีชีวิต ที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน

ดังนั้นจะต้องสร้างโอกาสในการเชื่อมโยงเครือข่ายและมีการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา (ลองฝึก-ลองดู)
โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบการสื่อสารจะต้องเข้ามามีบทบาทที่สำคัญในการสร้างเครือข่าย

10. ความร่วมมือที่เป็นไปได้ทั้งในระบบบุคคล องค์กรและสถาบันอาจมีขอบข่ายและขนาดตั้งแต่เล็กๆ ภายในชุมชนไปจนถึงระดับจังหวัด ภูมิภาค ประเทศและระหว่างประเทศ เป็นสายใยของความสัมพันธ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ระหว่างบุคคลหนึ่งกับบุคคลอื่นๆ และอีกหลายๆ คน ซึ่งเป็นการมองในมิติของการจัด โครงสร้างทางสังคมที่เอื้อต่อการเสริมสร้างและความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของกลุ่มคนในสังคมที่มีต่อกัน

11. ชุมชนแห่งสำนึก (Conscious Community) ที่สมาชิกต่างเป็นส่วนหนึ่งของระบบ โดยรวมที่มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น อาจจะช่วยพื้นฐานของระบบคุณค่าเก่าหรือเป้าประสงค์ใหม่ของการเข้ามาทำงานร่วมกัน ซึ่งมีลักษณะเป็นพลวัตรที่บุคคลและกลุ่มคนต่างมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมที่สนใจร่วมกัน มีความสัมพันธ์และการตัดสินใจร่วมกัน โดยมีพันธะเชื่อมโยงระบบใหญ่บนพื้นฐานแห่งความเป็นอยู่ที่มีส่วนร่วม และมีการติดต่อสื่อสารด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อให้กลุ่มหรือเครือข่ายมีความยั่งยืน (Communication and Network)

12. เครื่องมือทางสังคมในรูปแบบของประชาสังคม ที่ผู้คนในสังคมเห็นวิกฤตการณ์หรือสภาพปัญหาในสังคมที่สลัดซับซ้อนที่ยากแก่การแก้ไข มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มารวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือองค์กร (Civic Group/Organization) ไม่ว่าจะ เป็นภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน หรือภาคสังคม (ประชาชน) ในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน (Partnership) เพื่อร่วมกันแก้ปัญหา หรือกระทำการบางอย่างให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ด้วยความรัก ความสมานฉันท์ ความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการ โดยมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายและประชาคมที่รวมกลุ่มขององค์กรอิสระ สาธารณประโยชน์ ปึงเจกชนและสาธารณชนเข้าด้วยกัน โดยในเครือข่ายประชาคมนั้น กระบวนการเชื่อมประสาน การถ่ายทอดความคิดเห็น ทศนคติ และประสบการณ์ทางการเมืองจะยกระดับ จิตสำนึกของปัจเจกบุคคล จากการเป็นฝ่ายถูกกระทำมาเป็นฝ่ายกระทำต่อสังคม

13. การที่ปัจเจกบุคคล องค์กร หน่วยงานหรือสถาบันใด ได้ตกลงที่จะประสานเชื่อมโยงเข้าหากันภายใต้วัตถุประสงค์ หรือข้อตกลงอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันอย่างเป็นระบบ โดยมีจุดหมายเพื่อกิจกรรมต่างๆ เช่น การปฏิรูปการศึกษา โดยกลุ่มเครือข่ายนี้ต้องมีการแสดงออกเป็นการลงมือกระทำกิจกรรมร่วมกัน

14. รูปแบบการประสานงานกลุ่มของคนหรือองค์กร ที่สมัครใจแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน หรือกิจกรรมร่วมกัน ช่วยเหลือกัน โดยการติดต่อสื่อสารอาจทำได้ทั้งการผ่านศูนย์กลางหรือแม่ข่าย และการติดต่อโดยตรงระหว่างกลุ่ม ซึ่งมีการจัดรูปแบบหรือจัดระเบียบที่ยังคงความอิสระ โดยมีรูปแบบการรวมตัวแบบหลวมๆ ตามความจำเป็น หรือเป็น โครงสร้างที่มีความชัดเจน

15. ความร่วมมือและการเปิดรับของฝ่ายต่างๆ ที่มีข้อตกลงร่วมกันในการทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ ซึ่งข้อกำหนดที่เกิดขึ้นนั้นเป็นความพยายามที่จะระดมทรัพยากร กระบวนการ ความรู้และวิธีการต่างๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งความสำเร็จจากการร่วมมือและการเปิดรับในสิ่งใหม่ในนั้นเสมอ

16. การสร้างสัมพันธ์ภาพทางสังคมในการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อยกระดับแนวคิดและกิจกรรมที่ทำร่วมกันให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดต่อสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ โดยเป็นการเชื่อม โยงสายสัมพันธ์อย่างหลวมๆ ของปัจเจกบุคคล กลุ่ม องค์กรและสถาบัน ซึ่งสมาชิกในเครือข่ายเข้าร่วมกิจกรรมตามความเหมาะสม ภายใต้กฎเกณฑ์หรือเป้าหมายร่วมและมีการปฏิบัติอย่างไม่สูญเสียเอกลักษณ์และปรัชญาของตน รวมทั้งมีการทำงานร่วมกันทั้งในงานเฉพาะหน้า และการประสานผลประโยชน์ที่ขยายวงกว้างออกไป

17. สังคมแห่งกัลยาณมิตร หรือเครือข่ายสังคมแห่งการเรียนรู้ (Learning Social Networks) โดยเครือข่ายสังคม จะต้องมีความสามารถในการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง หรือมีการขยายแนวคิดกระบวนการออกไปจึงจะสามารถปรับตัวให้อยู่ในดุลยภาพได้

18. ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชุมชนที่กว้างขวาง เพื่อสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมที่ยุติธรรม และกาสร้างเครือข่ายที่กว้างขวางมากกว่าในอดีต เพื่อสอดคล้องกับกระบวนการพัฒนาที่ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนและเครือข่ายหรือเพื่อรู้เท่าทันการเชื่อมโยงเครือข่ายของเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ไร้พรมแดน

ประเภทและรูปแบบของเครือข่าย

1. เครือข่ายเชิงพื้นที่ (Area Network) หมายถึง การรวมตัวของกลุ่ม องค์กรเครือข่าย ที่อาศัยพื้นที่ดำเนินการเป็นปัจจัยหลักในการทำงานร่วมกันเป็นกระบวนการพัฒนาที่อาศัยกิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่เป็นเป้าหมายนำทางและเป็นการพัฒนาแบบบูรณาการที่ไม่แยกส่วนต่างๆ ออกจากกัน โดยยึดเอาพื้นที่เป็นที่ตั้งแห่งความสำเร็จในการทำงานร่วมกันของทุกฝ่ายลักษณะและโครงสร้างของเครือข่ายเชิงพื้นที่ สามารถจัดได้หลายระดับตามพื้นที่และกิจกรรมที่เกิดขึ้น ได้แก่ การแบ่งเครือข่ายตามระบบการปกครองของภาครัฐ เช่น เครือข่ายระดับหมู่บ้าน ตำบลและอำเภอ เครือข่ายระดับจังหวัด เครือข่ายระดับภูมิภาค เครือข่ายระดับประเทศ เครือข่ายองค์กรระหว่างประเทศ และ การแบ่งพื้นที่ตามความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ เช่น เครือข่ายลุ่มน้ำปิง เครือข่ายอ่าวปัตตานี ฯลฯ

2. เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม (Issue Network) หมายถึง เครือข่ายที่ใช้ประเด็นกิจกรรม หรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นปัจจัยหลักในการรวมกลุ่มองค์กร โดยมองข้ามมิติในเชิงพื้นที่ มุ่งเน้นการจัดการในประเด็นกิจกรรมนั้นๆ อย่างจริงจัง และพัฒนาให้เกิดความร่วมมือกับภาคีอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องลักษณะและโครงสร้างของเครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม สามารถแบ่งได้อย่าง

มากมายตามประเด็นกิจกรรม และความสนใจที่เกิดขึ้นของฝ่ายต่างๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชน โดยไม่ยึดติดกับพื้นที่ดำเนินการ แต่ใช้หลักของกิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นตัวกำหนดความเป็นเครือข่าย เช่น เครือข่ายป่าชุมชน เครือข่ายภูมิปัญญาชาวบ้าน เครือข่ายธนาคารหมู่บ้าน เครือข่ายผู้สูงอายุ เครือข่ายด้านคุ้มครองผู้บริโภค เครือข่ายสิ่งแวดล้อม เครือข่ายปฏิรูปการศึกษา เครือข่ายสิทธิมนุษยชน เครือข่ายสุขภาพ ฯลฯ

3. เครือข่ายแบ่งตามโครงสร้างหน้าที่ หมายถึง เครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยอาศัยภารกิจ/กิจกรรม และการก่อตัวของกลุ่มผลประโยชน์ในสังคมเป็นแนวทางในการแบ่งเครือข่าย ซึ่งอาจแบ่งเป็นเครือข่ายภาครัฐ ภาคประชาชน ภาคธุรกิจเอกชน และภาคองค์กรพัฒนาเอกชน โดยเครือข่ายต่างๆ ดังกล่าวมุ่งเน้น การดำเนินการภายใต้กรอบแนวคิด หลักการ วัตถุประสงค์และเป้าหมายหลักของหน่วยงาน หรือ โครงสร้างหลักของกลุ่มผลประโยชน์ นั้นๆ ลักษณะและโครงสร้างของเครือข่ายประเภทนี้ สำหรับสังคมไทยอาจแบ่งกลุ่มผลประโยชน์ได้ 4 ภาคส่วนใหญ่ๆ ได้แก่

3.1 เครือข่ายภาครัฐ เช่น เครือข่ายสถาบันการศึกษา เครือข่ายกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย เครือข่ายองค์กรอิสระของภาครัฐ เช่น สถาบันพระปกเกล้า สถาบันการศึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นต้น

3.2 เครือข่ายภาคธุรกิจเอกชน เช่น สภาหอการค้า สภาอุตสาหกรรม สมาคมผู้ส่งออก เครือข่าย SME ฯลฯ

3.3 เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน เช่น เครือข่ายเพื่อนตะวันออก เครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ เครือข่ายด้านแรงงานสวัสดิการสังคม เครือข่ายมูลนิธิ YMCA ฯลฯ

3.4 เครือข่ายภาคประชาชน เช่น เครือข่ายปราชญ์อีสาน เครือข่ายประมงพื้นบ้าน เครือข่ายสมัครชนคนจน เครือข่ายเกษตรกรรม เป็นต้น

องค์ประกอบของเครือข่าย

1. หน่วยชีวิตหรือสมาชิก เป็นองค์ประกอบเบื้องต้นของความเป็นเครือข่าย ที่สร้างระบบปฏิสัมพันธ์โดยแต่ละหน่วยชีวิตและแต่ละปัจเจกบุคคล จะดำเนินการสานต่อเพื่อหาแนวร่วมในการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ เพื่อให้เกิดการดำรงอยู่ร่วมกันตามหลักธรรมชาติที่ทุกสรรพสิ่งจะต้องพึ่งพาอาศัยและสร้างกระบวนการที่สืบเนื่องเพื่อรักษาความเป็นไปของชีวิต ดังนั้นหน่วยชีวิตหรือสมาชิกในองค์กรนั้น จะเป็นองค์ประกอบหลักที่ก่อให้เกิดความเป็นเครือข่าย

2. จุดมุ่งหมาย เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่ง เพราะหากว่าบุคคลกลุ่ม องค์กร มารวมกันเพียงเพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยไร้ความมุ่งมั่นหรือจุดมุ่งหมายร่วมกัน ความสัมพันธ์ดังกล่าวมีอาจกล่าวได้ว่าเป็นเครือข่าย เพราะความเป็นเครือข่ายจะต้องมีความหมายถึง “การร่วมกันอย่างมีจุดหมาย” เพื่อทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์และกระบวนการเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายนั้น

3. การทำหน้าที่อย่างมีจิตสำนึก การที่แต่ละหน่วยชีวิตหรือการที่แต่ละบุคคล จะมารวมกันนั้น สิ่งที่จะยึดโยงสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกัน คือ การทำหน้าที่ต่อกัน และกระทำอย่างมี จิตสำนึก เพราะหากขาดจิตสำนึกต่อส่วนรวมแล้ว กระบวนการนั้นจะเป็นเพียงการจัดตั้งและเรียกร้อย หาผลประโยชน์ตอบแทนเท่านั้น และการที่คนจะมารวมกลุ่มเป็นองค์กรเครือข่ายได้นั้น นอกจากจะมี ความสนใจหรืออุปนิสัยใจคอที่คล้ายคลึงกันแล้ว บุคคลยังต้องมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม กล่าวคือ เมื่อ พวกเขาเห็นปัญหาหรือต้องการที่จะพัฒนาและเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จิตใจที่มุ่งมั่นซึ่งเป็นปัจจัย ภายในของแต่ละบุคคล ย่อมเป็นแรงขับเคลื่อนที่นำไปสู่การคิดวิเคราะห์และการค้นหาวิธี เพื่อแก้ไข ปัญหานั้นๆ รวมทั้งแสวงหาแนวร่วมจากเพื่อนร่วมอุดมการณ์ เพื่อสร้างพลังอำนาจในการต่อรองหรือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน จนกลายเป็นองค์กรเครือข่ายที่ทุกฝ่ายต่างก็มีความ ไว้วางใจต่อกัน ทั้งนี้ เพราะความเป็นเครือข่าวนั้น สามารถที่จะตอบสนองกระบวนการแก้ไขปัญหาได้มากกว่า

4. การมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยน ในองค์ประกอบของความเป็นเครือข่าย สิ่งหนึ่งที่จะขาดมิได้ก็คือการมีส่วนร่วม การพึ่งพาอาศัยและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การมีส่วนร่วมใน กิจกรรมต่างๆ ของสมาชิกจะเป็นปัจจัยที่หนุนเสริมให้เครือข่าวนั้นมีพลังมากขึ้น เพราะการมีส่วนร่วม จะทำให้สมาชิกมีความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย ซึ่งจะช่วยให้ทุกฝ่ายหันหน้าเข้าหา กันและพึ่งพากันมากขึ้น นอกจากนี้ ในระบบความสัมพันธ์ของเครือข่าย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ก็มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะนำไปสู่การให้และการรับ รวมถึงการระดมทรัพยากรเพื่อให้ภารกิจ ที่เครือข่ายดำเนินการร่วมกันนั้นบรรลุถึงเป้าหมาย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จึงเป็นทั้งแนวคิด กระบวนการและวิธีการของการจัดการเครือข่าย เป็นกระบวนการสร้างข้อมูลที่ต่อเนื่อง เพราะถ้าไม่มี กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันที่มาจากการมีส่วนร่วมแล้ว พัฒนาการของเครือข่ายจะเป็นไป อย่างช้าๆ และอาจถดถอยลง ดังนั้น การมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยนจึงเสมือนกลไกที่เป็นแรงผลักดัน ให้ความเป็นเครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง

5. ระบบความสัมพันธ์และการสื่อสาร ถ้ากล่าวถึงเครือข่ายว่าเป็น ความสัมพันธ์ ที่โยงใยแล้ว สิ่งที่มีความสำคัญต่อเครือข่าย คือ ข้อมูลและการสื่อสารระหว่างกัน นับตั้งแต่การสื่อสารระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคล กลุ่มกับกลุ่ม และระหว่างเครือข่ายกับ เครือข่าย รวมทั้งระบบความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยกระบวนการสื่อสารนั้นจะช่วยให้ สมาชิกในเครือข่ายเกิดการรับรู้ เกิดการยอมรับในกระบวนการทำงานและช่วยรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดี ต่อกัน ความสัมพันธ์ที่เกิดจากการติดต่อสื่อสารที่ต่อเนื่องเช่นนี้ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของ เครือข่าย ถ้าระบบความสัมพันธ์มิได้รับการตอบสนองหรือขาดการติดต่อแล้ว ความเป็นเครือข่ายก็อยู่ ในภาวะที่เสื่อมถอย ดังนั้น การพัฒนาระบบเครือข่ายจะต้องยึดหลักการของความสัมพันธ์และการ สื่อสารระหว่างกัน โดยมีกิจกรรมและข้อมูลเพื่อให้เกิดความเคลื่อนไหวของเครือข่าวนั้นๆ

สรุป เครือข่าย คือ การเชื่อมโยงร้อยรัดเอาความพยายามและการดำเนินงานของฝ่ายต่างๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบและอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อปฏิบัติภารกิจอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน โดยที่แต่ละฝ่ายยังคงปฏิบัติภารกิจหลักของตนต่อไปอย่างไม่สูญเสียเอกลักษณ์ และปรัชญาของตนเอง การเชื่อมโยงนี้อาจเป็นรูปของการรวมตัวกันแบบหลวมๆ เฉพาะกิจตามความจำเป็น หรืออาจอยู่ในรูปของการจัดองค์กรที่เป็นโครงสร้างของความสัมพันธ์กันอย่างชัดเจน การมีการติดต่อสัมพันธ์กับกลุ่มต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ในการเอื้ออำนวยต่อการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ กลุ่มให้ข้อมูลในการทำเกษตรกรรม กลุ่มอมรินทร์ กลุ่มให้บริการพันธุ์พืชทางการเกษตร กลุ่มรับซื้อผลิตผลทางการเกษตร

โดยสรุป ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปัจจัยที่ประยุกต์จากหลักสิ่งแวดล้อมศึกษา เพื่อนำมาสร้างและพัฒนารูปแบบการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของประชาชนชนบท ประกอบด้วย 7 ปัจจัย ได้แก่ ความรู้ ความตระหนัก เจตคติ ทักษะ ความสามารถ ประเมินผล การมีส่วนร่วมเรียนรู้ และเครือข่ายบุคคล

7. แนวทางส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียง คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง (2548 ก : 15-17) ได้กำหนดแนวทางการส่งเสริมชุมชนให้สามารถนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางปฏิบัติและปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตให้ตั้งอยู่บนแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีขั้นตอนตามลำดับ 7 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่หนึ่ง สร้างแกนนำเครือข่ายสานต่อองค์ความรู้ โดยการเชื่อมโยงกลุ่มหรือบุคคลที่มีการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยสร้างความเข้มแข็งให้ผู้นำ ติดตามประเมินผลและแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างปัจจัยหลักให้เกิดในชุมชน ขั้นตอนที่สอง สร้างเครื่องมือจากการถอดบทเรียนกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมระหว่างแกนนำเครือข่าย โดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมให้เกิดความรู้อย่างทั่วถึงขั้นตอนที่สาม สร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาที่มีปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นพื้นฐานให้เกิดทางเลือกการพัฒนา ขั้นตอนที่สี่ เรียนรู้และวิเคราะห์ผลการปฏิบัติให้ตระหนักถึงประโยชน์ที่นำไปสู่พลังศรัทธาและฉันทามติร่วมกันในชุมชน ขั้นตอนที่ห้า สร้างสื่อเพื่อการเปลี่ยนแปลงจากบทเรียนและการวิเคราะห์ผลนำไปเผยแพร่ให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจและสนใจเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยจัดทำเอกสารและสื่อเผยแพร่เกี่ยวกับพระราชดำรัส พระราชกรณียกิจขั้นตอนการปฏิบัติงาน โครงการพระราชดำริ รายละเอียด โครงการพระราชดำริ ส่งเสริมและสร้างจิตสำนึกชุมชนในการใช้ รักษา และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ขั้นตอนที่หกขยายผลให้เกิดชุมชนเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สุขต่อตนเองและชุมชนด้วยองค์ความรู้และสร้างกลุ่มการเรียนรู้เกี่ยวกับทรัพยากรและความเข้าใจในศักยภาพของชุมชนและของประเทศ โดยการถอดบทเรียนความสำเร็จและความล้มเหลวจากการพัฒนาที่ผ่านมาในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติแบบไม่ยั่งยืน พร้อมทั้งกำหนดข้อบังคับให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างเป็นธรรมและร่วมกันเผื่อระวัง ไม่ให้มีการทำลายเกิดขึ้น

และสุดท้ายขั้นตอนที่เจ็ด ปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตที่นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้
ปรับเปลี่ยนระบบและโครงสร้างของสังคมให้พัฒนาอยู่บนพื้นฐานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเท่านั้น

การพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้เกิดกระบวนการตามขั้นตอน
ส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงมีปัจจัยที่จำเป็นในการพัฒนาชุมชนจากการศึกษาของคณะอนุกรรม
การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง (2547 ก : 16-17) ได้มีปัจจัยสำคัญที่จำเป็นในชุมชน ได้แก่

ทุนทางสังคม โดยปัจจัยทุนทางสังคมเป็นทุนที่มีอยู่และดำรงอยู่ตลอดเวลาในชุมชน
แบ่งได้เป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบทุนทางสังคมที่เป็นรูปธรรม รวมถึงทุนทางสังคมที่เกิดขึ้นเอง
ตามธรรมชาติ เช่น น้ำ ดิน ป่าไม้ แร่ธาตุ เป็นต้น กับทุนทางสังคมที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น นวัตกรรม
ทางด้านเทคโนโลยี เป็นต้น และรูปแบบทุนทางสังคมที่เป็นนามธรรม ที่ถูกกำหนดขึ้นและถือปฏิบัติ
กันในชุมชน วัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่เป็นกรอบการดำเนินชีวิตของสมาชิกองค์ความรู้และ
ความสัมพันธ์ที่ไว้วางใจกันในชุมชน ได้แก่ กลุ่มองค์กรชุมชนเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นและปัญหานั้นส่งผล
กระทบประโยชน์ส่วนใหญ่ชุมชนประชาชนจะกระตือรือร้นรวมกลุ่ม ดังนั้น กระบวนการสร้างความ
สำนึกรวมในการร่วมมือแก้ไขปัญหาก็เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติโดยผ่านการรวมกลุ่มของคนท้องถิ่น
ใช้เหตุผลวิเคราะห์แนวทางแก้ไขปัญหาคตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันและ
ป้องกันผลประโยชน์ชุมชน เมื่อการรวมกลุ่มประสบความสำเร็จชุมชนสามารถสร้างเครือข่ายกับ
ชุมชนอื่นที่ประสบกับปัญหาเดียวกันเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลประสบการณ์ความรู้และร่วมมือกันสร้าง
ภูมิคุ้มกันให้แก่ชุมชนตนเอง การเรียนรู้ซึ่งกันและกันในการส่งเสริมการพัฒนาทางด้านสิ่งแวดล้อม
และทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเป็นความสำคัญของวัฒนธรรมไทย คือการมี
คุณธรรมเป็นพื้นฐานนำการพัฒนา มีระบบที่ดี ระเบียบที่สวยงาม วางแผนการจัดการสภาพชุมชนที่ดี
มีวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ใช้ปัญญาแก้ไขปัญหาและมีจิตใจตั้งอยู่ในความพอดี โปร่งใส ยุติธรรม ไม่
หวังเอาชนะกัน และศาสนาก็เป็นปัจจัยที่ช่วยให้คนในชุมชนมีการดำเนินชีวิตที่มีคุณธรรม ซื่อสัตย์
ยึดหลักคำสอนของศาสนาเป็นแนวการดำรงชีวิต รู้จักเสียสละให้ทานกับบุคคลที่ด้อยกว่า เป็นการ
แบ่งปันทรัพยากรที่ใช้ในการดำรงชีวิตให้ชุมชนนั้นมีความพอเพียง พอประมาณ และมีเหตุมีผลมาก
ขึ้น

การรวมกลุ่มและชุมชนเข้มแข็ง กระบวนการรวมกลุ่มในชุมชนเป็นการพยายาม
สร้างความคิดการปรึกษาร่วมกันในชุมชน ระหว่างชุมชน การค้นคว้าหาความรู้ใหม่ที่นำมา
พัฒนาการสร้างผู้นำชุมชนให้ชุมชนมีความสนใจเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ชุมชนร่วมกัน
รับรู้ถึงกระบวนการจัดปัญหาของชุมชนเองทั้งหมด ลักษณะของกลุ่มยังทำให้เกิดการแลกเปลี่ยน
ความรู้ในการผลิต เทคโนโลยี การตลาดและการจำหน่าย การจัดการกับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร
ในชุมชนให้ใช้ประโยชน์ต่อไปถึงรุ่นอนาคต เกิดการไว้วางใจ และค้นหาศักยภาพของผู้นำชุมชน
ลักษณะดังกล่าวทำให้ชุมชนก้าวเข้าสู่ความเป็นชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงได้

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ชุมชนที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ ตั้งอยู่ในภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมในการนำเอาทรัพยากรมาใช้ ชุมชนดังกล่าวมีจิตสำนึกหวงแหนร่วมกัน อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้มีความมั่นคง หากชุมชนที่มีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์จนเกินความต้องการและชุมชนนั้นไม่เคยพบวิกฤติด้านทรัพยากรขาดแคลนทำให้มีการใช้ทรัพยากรที่ฟุ่มเฟือย ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยสำคัญที่นำสู่การพัฒนาชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ โดยมีการสร้างพฤติกรรมให้ชุมชนรู้สึกว่สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ เป็นส่วนหนึ่งของชีวิต จากการสร้างบทรียนความสำเร็จและความล้มเหลวจากการพัฒนาในชุมชนตั้งแต่อดีต ถึงปัจจุบัน (กรมการพัฒนาชุมชน, 2548 : 16-17)

6. แนวคิดทุนทางสังคม

6.1 ความเป็นมา

การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ผ่านมามีผลให้ประเทศไทยมีความเจริญก้าวหน้า สามารถแข่งขันในเวทีโลก โดยนำแนวทางการพัฒนาตามกระแสที่เกิดขึ้นในประเทศต่างๆ คือ การพัฒนาแบบทุนนิยมมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของประเทศ นำไปสู่ความทันสมัย ขณะที่ยุคโลกาภิวัตน์มีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของคนไทยทุกระดับ เปิดโอกาสการเรียนรู้อย่างไร้พรมแดน ขณะเดียวกันนำมาซึ่งค่านิยมที่มุ่งวัตถุ มุ่งความสะดวกสบายและรวดเร็ว หากสังคมไทยปราศจากภูมิคุ้มกันที่ดีจะก่อให้เกิดความเลื่อมลวยทางวัฒนธรรม และความสัมพันธ์ที่ดีซึ่งเป็นรากฐานของความสุข ความมั่นคงและความเข้มแข็งของชุมชน จึงมีแนวคิดที่จะพัฒนา สังคมไทยให้เกิดการเรียนรู้ อย่างสร้างสรรค์สามารถปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลง พร้อมเผชิญสิ่งใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรู้เท่าทัน (ณรงค์ เพชรประเสริฐ, 2550 : 25)

แนวคิดและความสำคัญของทุนทางสังคมเป็นที่ยอมรับขององค์กรพัฒนาระหว่างประเทศต่างๆ เช่น ธนาคารโลก องค์กรความร่วมมือเพื่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (OECD) ต่างก็ตระหนักถึงคุณค่าของทุนทางสังคมว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจและการพัฒนาที่ยั่งยืนอันนำไปสู่ความผาสุกของคนในชาติ โดยเฉพาะ OECD พิจารณาว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจ เกิดจากทุน 4 ประเภท ได้แก่ ทุนทางกายภาพ ทุนทางการเงิน ทุนมนุษย์และทุนทางสังคม ซึ่งจากการประเมินประสิทธิภาพของปัจจัยทั้ง 4 ทุนดังกล่าว พบว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนเป็นผลมาจากปัจจัยด้านมนุษย์และทุนทางสังคมถึง 4 ส่วน ขณะที่เกิดจากทุนทางกายภาพและทุนทางการเงินเพียง 2 ส่วนเท่านั้น

ในบริบทสังคมไทย ทุนทางสังคมถือเป็นทุนสำคัญที่เสริมสร้างวิถีชีวิตที่ดีงามของคนในสังคมและสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและการปกครองของประเทศมาช้านาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อการเสริมสร้างประสิทธิภาพการบริการและกระบวนการผลิตในภาคเศรษฐกิจ

การบรรเทาความรุนแรงและการแก้ปัญหาในยามที่เกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งเป็นสถานการณ์ที่ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและทุนทางเศรษฐกิจมีข้อจำกัด การแก้ปัญหาและฟื้นฟูให้คนไทยและสังคมไทยกลับมามีฐานะเดิมได้ จำเป็นต้องอาศัยทุนทางสังคมช่วยสนับสนุนยกตัวอย่างในช่วงวิกฤติเศรษฐกิจเมื่อปี 2540 ได้มีนักคิดและผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านประเมินว่า การสังคมไทยยังคงดำรงอยู่ได้เนื่องจากมีทุนทางสังคมมากมายเป็นตาข่ายรองรับที่มีความเชื่อมโยงแน่นหนาอยู่บนพื้นฐานเอกลักษณ์ความเป็นไทยที่มีจุดเด่นหลายประการ อาทิ การมีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนทั้งชาติ มีระบบเครือญาติและชุมชนที่เข้มแข็งบนพื้นฐานวัฒนธรรมที่เอื้อเพื่อเอื้อแก่ มีน้ำใจไมตรี ดังนั้น ถ้าประเทศไทยสามารถนำทุนทางสังคมที่มีอยู่มาอนุรักษ์ ฟื้นฟู พัฒนาและต่อยอดใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสมแล้วจะพัฒนาคนในชาติให้มีความสุข ประเทศชาติมีความสมดุลและเกิดความยั่งยืน

6.2 ความหมายและองค์ประกอบทุนทางสังคม

ศาส. ได้สังเคราะห์ความรู้และความคิดเรื่องทุนทางสังคมจากแหล่งความรู้ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ประกอบกับการระดมข้อคิดเห็นจากเวทีต่างๆ จึงได้ประมวลสรุปความหมายและองค์ประกอบของทุนทางสังคมให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทยดังนี้

“ทุนทางสังคม” เกิดจากการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำ บนฐานของความไว้วางใจ เชื่อใจ สายใยความผูกพัน และวัฒนธรรมที่ดีงามของสังคมไทยผ่านระบบความสัมพันธ์ในองค์ประกอบหลัก ได้แก่ คน สถาบัน วัฒนธรรม และองค์ความรู้ ซึ่งจะเกิดเป็นพลังในชุมชนและสังคม

องค์ประกอบหลักทั้ง 4 ด้าน มีบทบาทและยึดโยงให้เกิดทุนทางสังคม ดังนี้

1. คน มีบทบาทหลักในการพัฒนาประเทศ ที่ต้องได้รับการพัฒนาในทุกมิติทั้งด้านสุขภาพ ที่มุ่งให้คนมีร่างกายแข็งแรงสามารถดูแลตนเองได้ ด้านจิตใจ ให้เป็นคนที่มีจิตใจดี มีน้ำใจเอื้ออาทร เคารพกฎเกณฑ์ของสังคม มีวินัย ซื่อสัตย์ มีความเสียสละ จิตสำนึกสาธารณะและรักชาติ ฯลฯ และด้านสติปัญญา ให้มีศักยภาพและมีความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเองและเรียนรู้ร่วมกันเป็นอย่างดีต่อเนื่องจนมีนิสัยใฝ่รู้ไปตลอดชีวิตและพร้อมปรับตัวให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลก รวมทั้งมีความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพที่สนับสนุนการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ เอมารวมตัวร่วมคิดร่วมทำในกิจกรรมต่างๆ นำความรู้ที่ตัวเองมีอยู่มาแลกเปลี่ยนเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและก่อให้เกิดประโยชน์ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น

2. สถาบัน มีบทบาทในการสนับสนุนและผลักดันให้เกิดพลังร่วมของคนในชุมชน/สังคมทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข โดยมีสถาบันหลัก อาทิ สถาบันครอบครัว เป็นสถาบันพื้นฐานในสังคมที่หล่อหลอมคนตั้งแต่แรกเกิด เป็นแหล่งบ่มเพาะ ปลูกฝัง คุณธรรม จริยธรรมค่านิยมที่ดีงาม รวมทั้งจิตสำนึก รู้จักผิดชอบชั่วดี รู้จักทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม สถาบันศาสนา เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในสังคม กล่อมเกลาจิตใจให้ตั้งมั่น อยู่ในความดี สถาบันศาสนา

ที่มีความเข้มแข็งจะสร้างศรัทธาให้แก่คนในสังคมและเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข สถาบันการเองการปกครอง ทำหน้าที่กำกับ ดูแลให้สังคมอยู่ในระเบียบแบบแผนและให้คนในสังคมปฏิบัติ ตามกฎระเบียบที่กำหนดร่วมกัน สถาบันการศึกษา เป็นสร้างความรู้ทางวิชาการควบคู่กับการพัฒนา ให้เกิดคุณธรรมจริยธรรมแก่คนในสังคม โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน ภาคธุรกิจเอกชน ซึ่งมีความพร้อมทางด้าน การบริหารจัดการ บุคลากร ทรัพยากร และเครือข่าย เมื่อประกอบกับการใช้หลัก บรรษัทภิบาลในการดำเนินธุรกิจหรือดำเนินธุรกิจที่มีกิจกรรมสร้างสรรค์สังคมแล้วจะเป็นทุนทาง สังคมในการพัฒนาประเทศได้อย่างมหาศาล และถือเป็นสถาบันที่สามารถชี้นำและมีอิทธิพลสูงต่อ พฤติกรรม ค่านิยมของคนในสังคมในวงกว้าง

3. วัฒนธรรม เป็นวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมายาวนานและเป็นที่ยอมรับในสังคมนั้นๆ ซึ่งมีความหลากหลายในแต่ละพื้นที่ เป็นในรูปของความเชื่อ ความศรัทธา จารีตประเพณีที่ดีงาม ค่านิยม ความเป็นไทย นอกจากนี้ ยังมีในรูปของแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ฯลฯ วัฒนธรรมเป็นตัวยึด โยงคนในสังคมให้ตระหนักถึงรากเหง้าของตนเอง เกิดความหวงแหน ภูมิใจที่จะรักษา อนุรักษ์ พื้นฟู พัฒนาและต่อยอดเพื่อประ โยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และประเทศ

4. องค์ความรู้ ประกอบด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นและความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ โดยภูมิ ปัญญาท้องถิ่น เป็นศาสตร์และศิลป์ของการดำเนินชีวิตที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษเป็นฐานคิดและ หลักเกณฑ์การกำหนดคุณค่าและจริยธรรม ที่มีการสังคมและสืบทอดกันมายาวนานจากคนรุ่นหนึ่งสู่ อีกคนรุ่นหนึ่ง จากอดีตถึงปัจจุบัน ทำให้เกิดความหลากหลายของความรู้ที่นำมาใช้ประโยชน์ได้ และ สร้างสมดุลในการอยู่ร่วมกันของคนและธรรมชาติอย่างเกื้อกูลกัน ความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ สารณนำมาใช้ ในทางปฏิบัติได้ มีความหลากหลายปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อตอบสนองเป้าหมายหรือความต้องการของชุมชนได้ เช่น ความต้องการของตลาด การนำ เทคโนโลยีสมัยใหม่มาปรับใช้อย่างเหมาะสม เป็นต้น

จากแนวคิดทุนทางสังคมผู้วิจัยสรุปได้ว่า ทุนทางสังคมประกอบไปด้วยหลัก 4 ด้าน คือ คน สถาบัน วัฒนธรรม และองค์ความรู้ นับว่าเป็นสินทรัพย์ที่สำคัญของสังคมไทย เมื่อผสมผสาน กันบนพื้นฐานของความไว้วางใจและระบบความสัมพันธ์จะก่อให้เกิดเป็นทุนทางสังคม ดังนั้น ทุนทางสังคมจึงเกิดจากการสั่งสม ปรับเปลี่ยน ต่อยอด พัฒนาและสร้างขึ้นมาใหม่อยู่ตลอดเวลา ขณะเดียวกัน ทุนทางสังคมสามารถลดน้อยลงหรือหมดสิ้นไปหากการรวมตัว ร่วมคิด ร่วม ทำสลายลง

6.3 ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาประเทศ

เพื่อให้เกิดความสมดุลของการพัฒนาระหว่างภาคการผลิต ภาคบริการ สิ่งแวดล้อม และภาคสังคม การพัฒนาประเทศในระยะต่อไปจำเป็นต้องใช้ทุนทางสังคมเป็นปัจจัยสำคัญที่เชื่อมโยงกับทุนทุกประเภท ทั้งทุนทางเศรษฐกิจและทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างบูรณาการ เพื่อนำไปสู่เป้าประสงค์หลักของการพัฒนาประเทศซึ่งกำหนดเป้าประสงค์และยุทธศาสตร์การเสริมสร้างทุนทางสังคม ดังนี้

6.3.1 เป้าประสงค์ มุ่งสู่สังคมใสสะอาดบนฐานของการเสริมสร้างคุณค่าของสังคมไทย สถาบันทางสังคม ความรักชาติ การปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัย และการสร้างภูมิคุ้มกันและการปรับตัวสู่สากล

6.3.2 ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาประเทศจากภาพประเมินสถานการณ์ปัจจุบันและแนวโน้มอนาคตของทุนทางสังคม และการวิเคราะห์เชื่อมโยงทุนทางสังคมกับทุนทางเศรษฐกิจและทุนทรัพยากรธรรมชาติขององค์ประกอบทั้ง 4 ด้านที่ยึดโยงผ่านระบบความสัมพันธ์ที่สะสมมาจากอดีต เป็นทั้งปัจจัยบวกและปัจจัยลบต่อการเพิ่มทุนทางสังคมและการใช้ประโยชน์เพื่อนำไปสู่เป้าประสงค์หลักของแผนพัฒนาเพื่อให้ สังคมใสสะอาด คนมีความสุข และการพัฒนาประเทศยั่งยืน ซึ่งข้อเสนอยุทธศาสตร์ ดังต่อไปนี้

1) การเพิ่มคุณภาพและศักยภาพคน ให้มีส่วนเพิ่มทุนทางสังคมและสนับสนุนการพัฒนาประเทศ โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาจิตใจควบคู่กับการพัฒนาสติปัญญา และสุขภาพอนามัย โดย

1.1) การพัฒนาจิตใจ คุณธรรม จริยธรรม เสริมสร้างปฏิสัมพันธ์ของคนต่างวัยในครอบครัวเป็นการกลมเกลียวจิตใจเด็กและเยาวชน ให้มีวินัย ซื่อสัตย์ มีคุณธรรม กตัญญู เอื้ออาทร มีความรับผิดชอบต่อสังคมกระตุ้นให้คนทุกวัยมีส่วนร่วมในกิจกรรมเพื่อส่วนรวมในทุกระดับ เป็นการสร้างการเรียนรู้ของการทำงานร่วมกัน รู้จักการประสานประสานประโยชน์ เป็นพลังนำไปสู่การแก้ปัญหาและการพัฒนาด้านต่างๆสร้างภูมิคุ้มกันในการดำรงชีวิตบนพื้นฐานของความพอเหมาะพอควร รู้จักประหยัด อดออม และมีวินัยในการใช้จ่าย

1.2) การเฝ้าหาความรู้ ประกอบด้วยสร้างนิสัยรักการอ่าน และใฝ่รู้ตั้งแต่เด็กจนตลอดชีวิต เพื่อให้รู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมบ่มเพาะความประพฤตินดีงามให้กับเด็กและเยาวชนผ่านทางระบบการศึกษา ควบคู่กับการสร้างครุต้นแบบที่เป็นตัวอย่างที่ดีให้กับเด็กเพิ่มทักษะความรู้ความฉลาดทั้งระดับพื้นฐานและระดับวิชาชีพเฉพาะ เพื่อสร้างความมั่นคงในการประกอบอาชีพ และการมีงานทำสร้างโอกาสการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทุกช่วงวัยที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตในแต่ละท้องถิ่น โดยการพัฒนาให้มีความรู้คู่คุณธรรม สนับสนุนให้สถานศึกษาในส่วนกลางและ

ท้องถิ่นร่วมมือกับหน่วยงานและชุมชนในการจัดการองค์ความรู้ ขยายผลต่อยอดผู้พื้นที่อื่นและพัฒนา เป็นนโยบายสาธารณะของประเทศ

1.3) ด้านสุขภาพอนามัย ส่งเสริมการพัฒนาคนให้มีพัฒนาการที่เหมาะสม ตามช่วงวัยทั้งด้านสติปัญญา อารมณ์ จิตใจ ตั้งแต่การเตรียมตัวของคู่สมรสจนถึงวัยสูงอายุ เสริมสร้าง คนไทยให้แข็งแรง ให้ลด ละ เลิก พฤติกรรมเสี่ยงต่อสุขภาพ ควบคู่กับการส่งเสริมให้ดูแลสุขภาพ ของตนเอง การออกกำลังกาย การเล่นกีฬา รวมทั้งการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

2) การส่งเสริมบทบาทของสถาบันหลักในการสร้างความสามัคคีและความ สานพันธ์ของคนในชาติ เป็นการดำรงไว้ซึ่งความเป็นเอกภาพและความเป็นปึกแผ่นของประเทศ

2.1) เสริมสร้างความเข้มแข็งให้สถาบันทางสังคม รวมถึง ครอบครัว ชุมชน เครือข่ายชุมชน ภาคธุรกิจ และประชาชนสังคม ทำให้เกิดระบบความสัมพันธ์ที่เป็นพลังในการ พัฒนาสังคม เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

2.2) เพิ่มบทบาทสถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา และสถาบันการศึกษา ในการพัฒนาการเรียนรู้ร่วมกันและการพัฒนาจิตใจของคนให้มีคุณธรรม จริยธรรม โดยเฉพาะการ เสริมสร้างสถาบันครอบครัวในเรื่องค่านิยมในการอยู่ร่วมกันของคนต่างวัย และการปฏิบัติหน้าที่ต่อกันอย่างเหมาะสม

2.3) ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ การประยุกต์ใช้ปรัชญาทางเศรษฐกิจ พอเพียง สร้างความมั่นคงในการดำรงชีวิตในระดับครัวเรือน และในกระบวนการทำงานของ หน่วยงานต่างๆ ในการบริหารประเทศ

2.4) น้อมนำหลักการ “รู้ รัก สามัคคี” มาใช้ในการดำรงชีวิตและสร้างการมี ส่วนร่วมที่นำไปสู่ความสามัคคีการลดความขัดแย้งภายในชาติ

3) การรักษา ฟื้นฟูวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของไทย ให้คงอยู่และสืบสานสู่คนรุ่น ต่อไป

3.1) ส่งเสริมให้ปราชญ์และผู้รู้ถ่ายทอดความรู้/ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่คนรุ่น ใหม่ และเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้มีบทบาทในการสอนสั่ง อบรม บ่มนิสัยที่ดั้งเดิมให้แก่เด็กและ เยาวชนนำความรู้ ประสบการณ์มาทำประโยชน์เพื่อสังคม ขณะเดียวกันปลูกฝังให้เด็กและเยาวชน เคารพต่อผู้อาวุโสและกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ

3.2) พัฒนาแหล่งเรียนรู้ องค์ความรู้ และการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมที่ หลากหลาย รวมทั้งสร้างนวัตกรรมทางด้านศิลปวัฒนธรรมในกลุ่มเยาวชนและศิลปินรุ่นใหม่

3.3) ฟื้นฟู บูรณะ และพัฒนาแหล่งวัฒนธรรมต่างๆ โดยใช้ภูมิปัญญา ท้องถิ่นเป็นหลักและนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาปรับใช้ เป็นการรักษาศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิม

3.4) ส่งเสริมให้หน่วยงานของรัฐ เอกชนและประชาชน รักษา ฟื้นฟู คุณค่าทางวัฒนธรรมเอกลักษณ์ความเป็นไทยที่เป็นมรดกคุณค่าของท้องถิ่นและของชาติอย่างเป็นระบบให้มีความเข้มแข็งผสมผสานไว้ในวิถีชีวิต

4) การพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้และภูมิปัญญา ที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

4.1) จัดองค์ความรู้ในระดับชุมชนที่ให้เกิดระบบความรู้ที่ชุมชนเป็นเจ้าของ การนำภูมิปัญญาผสมผสานกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เกิดเป็นความรู้ใหม่ที่น่าไปใช้เพื่อการพาณิชย์ได้

4.2) ผลักดันให้มีการจดลิขสิทธิ์ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญากรณีหากมีการนำไปใช้ในเชิงพาณิชย์ทั้งในและนอกประเทศ

4.3) สนับสนุนงานวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ที่หลากหลายต่อเนื่อง โดยเฉพาะการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่สอดคล้องกับแต่ละพื้นที่ นำไปสู่การจัดการ แลกเปลี่ยนองค์ความรู้

4.4) พัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาความเป็นไทยที่สอดคล้องกับความต้องการ สินค้าและบริการที่มีศักยภาพ เช่น ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย วัฒนธรรมด้านอาหาร การนวดแผน ไทย และสมุนไพร เป็นต้น

4.5) สนับสนุนการจัดการองค์ความรู้ใหม่ ให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ นำไปสู่การสร้างนวัตกรรมสนับสนุนการเพิ่มขีดความสามารถของประเทศ

5) สร้างสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเพิ่มทุนทางสังคม

5.1) เสริมสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อการพัฒนานุเคราะห์ให้มีวินัย รับผิดชอบ สามารถทำงานร่วมกันได้โดยมุ่งประโยชน์ขององค์กร ลดค่าใช้จ่ายและเพิ่มรายได้ของ องค์กร

5.2) เสริมสร้างระบบสุขภาพแบบใหม่ที่เน้นความร่วมมือระหว่างปัจเจก และชุมชนเป็นการสร้างสุขภาพะพุดกิจกรรมสุขภาพที่ดีทั้งกายใจแก่คนไทยทุกกลุ่มอายุ

5.3) สร้างมาตรการจูงใจที่เปิดโอกาสให้คน/ธุรกิจเอกชนสามารถมีส่วนร่วม ในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม เช่น การลดหย่อนภาษี การประกาศเกียรติคุณ การให้รางวัลที่ เป็นการเชิดชูคุณความดี

6) การเพิ่มบทบาทภาคีเพื่อเสริมสร้างทุนทางสังคม

6.1) ภาคประชาชน ต้องเป็นแกนนำในการขับเคลื่อนการพัฒนาเพิ่มทุน ทางสังคมให้สอดคล้องกับโอกาส ศักยภาพ ความพร้อมของแต่ละพื้นที่ โดยการสร้างความ สัมพันธ์ ส่งเสริมการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำในพื้นที่ โดยร่วมพัฒนาคนในชุมชนให้มีคุณภาพ พร้อมเป็นทุน

ทางสังคมระดับชุมชนและดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้คงอยู่และมีสิ่งแวดล้อมที่ดีร่วมเสริมสร้างความเข้มแข็งให้บ้าน วัด โรงเรียน เป็นสถาบันทางสังคมที่มีบทบาทหลักในการเพิ่มทุนทางสังคมในชุมชนสนับสนุนการจัดการองค์ความรู้ในชุมชนให้เป็นระบบ เกิดการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นและนำไปใช้ประโยชน์ต่อส่วนรวมส่งเสริมการรักษาวัฒนธรรมพื้นบ้านบูรณะโบราณสถานต่างๆ ในชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของคนทั่วไป

6.2) ภาครัฐฯ ทำหน้าที่เชื่อมโยงการพัฒนาทุนทางสังคม ทุนเศรษฐกิจ ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้เกื้อหนุนการพัฒนาประเทศ โดยปรับระบบวิธีการทำงาน โดยบูรณาการทำงานทั้งแนวดิ่งและแนวราบ โดยเชื่อมโยงการทำงานร่วมกันระหว่าง ภาครัฐฯ ส่วนกลาง ภูมิภาค ท้องถิ่น ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม รวมทั้งถ่ายโอนภารกิจ ภารกิจ ทรัพยากรจากส่วนกลางลงสู่ภูมิภาคและท้องถิ่นสร้างความรู้ความเข้าใจในสิทธิหน้าที่ รวมทั้งกระบวนการประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมให้กับประชาชน ตลอดจนสนับสนุนให้มีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมการตรวจสอบการดำเนินงานของภาครัฐฯ ในทุกระดับ เสริมสร้างการบริหารจัดการที่ดีในภาครัฐฯ ทุกระดับ ตั้งแต่ส่วนกลาง ภูมิภาค และท้องถิ่น

6.3) ภาคธุรกิจเอกชน ประสานงานความร่วมมือระหว่างภาคธุรกิจเอกชน ด้วยกันเอง ภาครัฐฯ ชุมชน และประชาชนในการดำเนินงาน โดยดำเนินธุรกิจด้วยความซื่อตรง สร้างความไว้วางใจให้เกิดขึ้นกับลูกค้า สาธารณชนเป็นตัวอย่างที่ดีของสังคม จัดทำบรรษัทภิบาลในองค์กร มีการแข่งขันที่เป็นธรรม ยึดมั่นในความรับผิดชอบต่อลูกค้า ผู้รับบริการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย คำนึงถึงการประกอบกิจการที่เป็นมิตรต่อทรัพยากรธรรมชาติ สภาพแวดล้อม และสังคมร่วมจัดกิจกรรมสร้างสรรค์เป็นประโยชน์ต่อสังคมตามความถนัด ความสนใจ ทั้งในการพัฒนาสังคมธุรกิจ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

6.4) สื่อ มีบทบาทในการสร้างสรรค์สังคม ด้วยการสร้างกระแสเชิงบวก ความตระหนักและเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจแก่สังคม โดยการใช้สื่อทุกรูปแบบอย่างสร้างสรรค์ เช่น สื่อวิทยุ โทรทัศน์ สิ่งพิมพ์ รวมทั้งสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ให้มีบทบาทต่อการปลูกจิตสำนึกด้านคุณธรรม จริยธรรมสร้างค่านิยม พฤติกรรมการดำรงชีวิตบนพื้นฐานวัฒนธรรมที่ค้ำจุนของสังคมไทยแก่เด็ก เยาวชนสังคมไทยสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิอันพึงได้ของประชาชน ตลอดจนเป็นแกนในการรับฟังความคิดเห็นการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน

7. ทฤษฎีการพัฒนาแนวคิดทางตะวันตก

ทฤษฎีวิวัฒนาการ (Evolutionary Theory) ทฤษฎีนี้ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ได้กล่าวถึงวิวัฒนาการของมนุษย์ ซึ่ง ชาร์ล ดาร์วิน (Charles Darwin) เป็นผู้คิดค้นขึ้น โดยมีฐานคติ (Assumption) ที่ว่าสังคมมนุษย์จะมีลักษณะเช่นเดียวกับสิ่งที่มีชีวิตทั้งมวลที่มีวิวัฒนาการจากสิ่งที่ย่ำไม่

สถาบันซ้อนไปผู้ซึ่งที่สถาบันซ้อนมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากสังคมมนุษย์ในสมัยเริ่มแรกสมาชิกจะดำรงชีวิตแบบตัวใครตัวมัน ไม่มีองค์การทางสังคมเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์เหล่านั้น (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, 2537 : 9) ต่อมามนุษย์ได้วิวัฒนาการโดยการเรียนรู้และตระหนักถึงการพึ่งพาซึ่งกัน มีการสร้างระบบสังคมที่ชัดเจนมีการจำแนกบทบาทหน้าที่ระหว่างสมาชิกทำให้สมาชิกดำเนินชีวิตที่แตกต่าง นักสังคมวิทยาคนสำคัญคนหนึ่งคือ อีมิลี เดอร์ค ไคม์ (Emile Durkheim) ที่ได้กล่าวถึงอนาคตของมนุษย์ในแต่ละสังคมในทางที่ค่อนข้างจะมีปัญหาว่า แท้จริงแล้วความสัมพันธ์ระหว่างความเจริญเติบโตทางวัฒนธรรมกับความสุขของมนุษย์จะมีความสัมพันธ์ในลักษณะที่กลับกันดังเช่น คนป่าหรือคนชนบทก็สามารถมีความสุขได้เหมือนกับคนที่อยู่ในสังคมเมืองหรือประเทศที่เจริญแล้วที่มีเครื่องอำนวยความสะดวกอย่างมากมาย

ทั้งนี้เพราะความสุขของมนุษย์ที่เกิดจากการพัฒนาสังคมบางที่ก็อาจจะเป็นผลเสียมากกว่าผลดี ดังที่เดอร์ก ไคม์ได้ให้ข้อคิดว่าควรมีการระมัดระวังถึงความหายนะของสังคมในจินตนาการ เพราะการช่วยเหลือสมาชิกในสังคมไม่ใช่เป็นการช่วยให้ทุกคนเป็นเหมือนกันหมดภายในเวลาอันรวดเร็ว ได้ จากสาระสำคัญของทฤษฎีวิวัฒนาการ อาจกล่าวได้ว่าวิวัฒนาการของสังคมไทยโดยเฉพาะหมู่บ้านในชนบทได้มีวิวัฒนาการมาเป็นเวลายาวนาน ดังนั้น การที่นักพัฒนาหรือผู้บริหารได้นำยุทธศาสตร์การพัฒนาจากตะวันตกที่ถือเป็นปัจจัยนำเข้า โดยคำนึงเพียงแต่จะสร้างความเจริญทางด้านวัตถุเพื่อสร้างความเจริญให้ทัดเทียมกับอารยะประเทศทั้งหลายจนละเลยหรือมองข้ามสิ่งที่ตนเองมีอยู่ ซึ่งสภาพดังกล่าวนับวันจะเด่นชัดมากยิ่งขึ้น จึงถือเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง เพราะผลจากการพัฒนาที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันยังเห็น ได้ชัดว่ายังมีพัฒนามากขึ้นเพียงใดความยากจน ความด้อยศักยภาพในเชิงการพัฒนายิ่งเพิ่มขึ้นมากเพียงนั้น

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าทฤษฎีการวิวัฒนาการ ได้อธิบายและชี้ให้เห็นถึงสาระสำคัญของการพัฒนาที่สอดคล้องกับแนวคิดเชิงทฤษฎีการพัฒนาการพึ่งตนเองของ TERMS ค่อนข้างมากกว่าคือทฤษฎีวิวัฒนาการได้ให้ความสำคัญถึงวิวัฒนาการทางสังคมที่ค่อยเป็นไป ได้โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ภายในชุมชน เช่น เทคโนโลยีพื้นบ้านหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน เศรษฐกิจหรือการทำมาหากิน ทรัพยากรธรรมชาติและโครงสร้างพื้นฐานที่คนในสังคมสร้างขึ้น จิตใจใฝ่พัฒนาและขนบธรรมเนียมประเพณี มาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาจึงจะทำให้เกิดความเข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าทำไมทฤษฎีดังกล่าวจึงไม่สามารถอธิบาย และยืนยันผลสำเร็จของการพัฒนาหมู่บ้านในชนบทได้ทั้งหมด ทั้งนี้อาจจะขึ้นอยู่กับปัจจัยหรือเงื่อนไขหลายประการ ซึ่งผู้วิจัยความสนใจที่จะทำการพิสูจน์ด้วย การศึกษาวิจัย เพื่อแสวงหากลยุทธ์และคำตอบของการพัฒนาขีดความสามารถพึ่งตนเองระดับหมู่บ้านที่เหมาะสมต่อไป

ต่อมาได้มีผู้นำเสนอทฤษฎีการพัฒนาสังคมเพิ่มเติม คือ ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (Structural Functional Theory) ผู้เสนอทฤษฎีนี้ได้แก่ พาร์สันส์ และเบลล์ ซึ่งมีฐานคิด การมองสังคม

หรือชุมชนว่า สังคมเป็นระบบ (System) และในระบบนั้นจะประกอบด้วยระบบย่อย (Sub-system) อันเป็นส่วนประกอบที่ทำให้ระบบใหญ่คงอยู่ โดยโครงสร้างและหน้าที่เกาะเกี่ยวและทำหน้าที่ให้เป็นไปตามบทบาทหน้าที่ของมัน แต่ถ้ระบบย่อยทำหน้าที่ไม่ถูกต้องหรือไม่สมบูรณ์ (Dysfunction) การเปลี่ยนแปลงก็จะเกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นทางบวกหรือทางลบ ซึ่งจะกระทบกระเทือนต่อกันและกัน ภายในระบบนั้น เนื่องจากเป็นระบบที่มีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ต่อกัน ในที่สุดระบบทุกระบบ จะต้องมีการปรับตัว (Adaptation) เข้าหากัน ผลของการมีปฏิสัมพันธ์กัน และการปรับตัวเข้าหากันใน กลไกของระบบจะทำให้เกิดความสมดุล (Balance) หรือมีความสำคัญต่อความอยู่รอดของสังคม จะ เห็นได้ว่าหลักคิดของทฤษฎีนี้มาจากเนื้อหาทางชีววิทยา (Biology) และเกี่ยวกับเครื่องจักรกล (Mechanical) เป็นหลัก (Parsons and Bales, 1953 : 97)

ในสาระสำคัญของทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ได้อธิบายว่า สังคมมนุษย์มีส่วนประกอบที่สำคัญ 4 ประการคือ ประการแรก สังคมทุกสังคมมีโครงสร้างที่ประกอบด้วยส่วนต่างๆอย่างคงทน และต่อเนื่อง (Persistent and Stable) ประการที่สอง สังคมทุกสังคมมีโครงสร้างที่ผสมผสานส่วนต่างๆเข้าด้วยกันอย่างดี (Well-integrated) ประการที่สาม ส่วนต่างๆของสังคมทุกส่วนต่างมีหน้าที่อย่างหนึ่งต่อสังคม เช่น หน้าที่ในการดำรงไว้ซึ่งชีวิตของสังคม (Function) และประการที่สี่ โครงสร้างทางสังคมที่ปฏิบัติหน้าที่เหล่านี้ ทุกโครงสร้างขึ้นอยู่กับความเห็นพ้องต้องกัน (Consensus) ภายในระบบค่านิยมของมวลสมาชิกของสังคมนั้นยิ่งกว่านั้น นักหน้าที่นิยมยังชี้ให้เห็นว่า ส่วนประกอบของสังคมอันได้แก่ สถาบันและองค์กรต่างๆ ของสังคมแต่ละส่วนต่างก็ทำหน้าที่สนองตอบความต้องการจำเป็นของสังคม และส่วนต่างๆ ของสังคมนั้นจะผสมผสานกันขึ้นเป็น โครงสร้างของสังคมที่เป็นเช่นนี้เพราะมวลสมาชิกต่างก็ยึดในระบบค่านิยมซึ่งเป็นที่มาของบรรทัดฐานของสังคมเดียวกัน

ดังนั้น ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่จึงไม่สารดที่จะยืนยันได้ว่าแนวคิดเชิงทฤษฎีการพัฒนาการพึ่งตนเอง TERMS จะอธิบายถึงผลสัมฤทธิ์การพัฒนาหมู่บ้านในชนบทให้สามารถพึ่งตนเองได้ทั้งหมด กล่าวคือทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่จะให้ความสำคัญที่โครงสร้างของสังคม ซึ่งประกอบด้วย ประชาชน สถาบัน สถานภาพ และบทบาทต่างๆทำหน้าที่ของตนเองประสานสัมพันธ์กันอย่างมั่นคงและต่อเนื่องจึงจะทำให้การพัฒนาเกิดความยั่งยืนได้จึงเป็นที่น่าสังเกตว่าถ้านักวิชาการและนักพัฒนาเอาทฤษฎีดังกล่าวมาใช้เป็นฐานคิดในการพัฒนาหมู่บ้านของไทยไม่ประสบผลสำเร็จก็เพราะนักพัฒนาเหล่านั้นยังขาดความรอบคอบที่จะศึกษาถึง โครงสร้างและหน้าที่ของชนบท เพียงเน้นแต่ความเจริญทางด้านวัตถุหรือ โครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) โดยการใช้เทคโนโลยีเพื่อการพัฒนา มากกว่าการให้ความสำคัญถึง โครงสร้างหน้าที่ภายในหมู่บ้านที่รองรับกระบวนการพัฒนา จึงทำให้ส่วนอื่นๆของ โครงสร้างทางสังคมไม่สามารถขับเคลื่อนไปได้ อย่างสมดุลหรือสามารถปรับตัวได้จนเป็นผลให้ไม่สามารถทำหน้าที่ของตนเองได้อย่างสมดุลหรือไม่

สามารถปรับตัวได้จนเป็นผลให้ไม่สามารถทำหน้าที่ของตนเองได้เท่าที่ควรจะเป็น จึงเท่ากับเป็นการเพิ่มปัญหามากกว่าการลดปัญหาซึ่งผู้วิจัยจะทำการพิสูจน์ เพื่อหาคำตอบยืนยันว่าทฤษฎีดังกล่าวจะสามารถอธิบายผลสัมฤทธิ์การพัฒนาศักยภาพในการพึ่งตนเองในระดับหมู่บ้านได้มากน้อยเพียงใด

เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ดำเนินไปอย่างไม่หยุดยั้งกอบกับแนวคิดและทฤษฎีในการพัฒนาที่ผ่านมาไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ หรือแก้ปัญหาของสังคมได้ทั้งหมดจึงมีผู้เสนอทฤษฎีศักยภาพการพัฒนาและการแพร่กระจาย (Development Potential Diffusion Theory) เพิ่มขึ้นโดยทฤษฎีนี้มีฐานคติประกอบด้วย 2 ส่วน ส่วนแรกคือศักยภาพในการพัฒนา ซึ่งประกอบด้วย ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรมนุษย์ องค์กรสังคม และภาวะผู้นำนั้นคือทฤษฎีนี้ได้อธิบายว่าทั้ง 4 องค์ประกอบจัดเป็นต้นเหตุให้เกิดการพัฒนาหรือไม่พัฒนา เพราะถือเป็นศักยภาพของสังคม และส่วนที่สอง คือการแพร่กระจาย ซึ่งได้แก่การติดต่อกับโลกภายนอก ทฤษฎีนี้อธิบายนี้อธิบายเพิ่มเติมว่า การพัฒนานั้นย่อมเกิดขึ้นจากการติดต่อกันระหว่าง สังคม โดยเฉพาะสังคมที่ด้อยพัฒนาและสังคมที่พัฒนาแล้ว จะทำให้สังคมด้อยพัฒนามีระดับการพัฒนาสูงขึ้น ทั้งโดยอาศัยตัวแปรแทรก (Intervening Variable) หรือกิจกรรมแทรกเช่น การฝึกอบรม เป็นเครื่องมือสำคัญ ซึ่งทฤษฎีการพัฒนา ดังกล่าวจะมีฐานคติที่แตกต่าง ไปจากแนวคิดเชิงทฤษฎีการพัฒนาการพึ่งตนเองของ TERMS ที่ได้ อธิบายและชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาหมู่บ้านในชนบทจะเข้มแข็ง และสามารถพึ่งตนเองได้ขึ้นอยู่กับ ปัจจัย ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรมนุษย์ องค์กรทางสังคม ภาวะผู้นำ การติดต่อสื่อสาร และการ ฝึกอบรม ยังมีสิ่งต่างๆ เหล่านี้มากเพียงใดการพัฒนาที่ยิ่งมีสูงมากเท่านั้น ถึงแม้ว่าทฤษฎีดังกล่าวนี้จะ พัฒนาขึ้นตามแนวคิดทางตะวันตกก็ตาม แต่ก็ได้รับการพิสูจน์และได้รับการยอมรับเพียงบางส่วน เท่านั้น ที่บ่งบอกถึงความสามารถในการพึ่งตนเองหมู่บ้านชนบทไทย เช่น ปัจจัยด้านองค์กรทาง สังคม ภาวะผู้นำ การติดต่อสื่อสาร และฝึกอบรม ส่วนปัจจัยอื่นๆ ที่นอกเหนือจากที่กล่าวมาแล้วยังไม่สามารถยืนยันได้ว่ามีความเหมาะสมหรือล้มเหลว ทั้งนี้อาจจะยังพิสูจน์ไม่ถูกต้องตามหลักการ ของทฤษฎีหรือสอดคล้องกับบริบทของสังคม ซึ่งผู้วิจัยจะทำการพิสูจน์ด้วยการวิจัยเพื่อหาคำตอบ ยืนยันและข้อสรุป

สำหรับ อีเวอร์เรท (Evertt, 1971:189) นักวิชาการชาวอเมริกา ได้นำเสนอทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรม(Diffusion Theory of Innovation) ซึ่งมีฐานคติว่าการพัฒนาสังคมหรือชุมชน จะประสบผลสำเร็จได้หรือไม่ขึ้นอยู่กับกระบวนการแพร่กระจายนวัตกรรมทั้งนี้เพราะการแพร่กระจาย นวัตกรรมยังมีขอบเขตกว้างขวางมากเพียงใดยอมทำให้สมาชิกในสังคมมีโอกาสเกิดความรู้ ความ เข้าใจ และมีโลกทัศน์ในเชิงพัฒนาเพิ่มเติมมากขึ้นเพียงนั้น แต่ก็ต้องขึ้นอยู่กับความสามารถของ ประชาชน ระบบสังคม การสื่อสารนวัตกรรมและระยะเวลา จะมีขีดความสามารถรองรับสิ่งเหล่านี้ได้ มากน้อยเพียงใดเป็นสำคัญ

จึงกล่าวได้ว่าฐานคติของทฤษฎีการพัฒนาการแพร่กระจายนวัตกรรมมีความแตกต่างไปจากแนวคิดเชิงทฤษฎีการพัฒนาการพึ่งตนเองของ TERMS ที่เน้นการแพร่กระจายนวัตกรรมแบบเรียนง่ายเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในแนวระนาบระหว่างสมาชิกภายในและภายนอกหมู่บ้าน เพื่อเสริมสร้างการประกอบอาชีพให้มั่นคงตามอัตภาพแห่งตนเท่านั้น แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ถึงแม้ นักวิชาการหรือนักพัฒนาจะได้นำทฤษฎีดังกล่าวมาใช้กับการพัฒนาในระดับหมู่บ้านชนบทไทยกัน อย่างกว้างขวางก็ตาม ทั้งนี้เพราะศักยภาพการติดต่อสื่อสารกับสังคมภายนอก ความรู้ ความสามารถ ของประชาชน สถาบัน และศักยภาพขององค์กรพัฒนาในหมู่บ้านยังอยู่ในระดับต่ำซึ่งจะต้องทำการวิจัยเพื่อแสวงหาแนวทางการพัฒนาหรือหาข้อสรุปให้ชัดเจนยิ่งขึ้นต่อไป

ยิ่งกว่านั้น เลอเนอร์ (Lerner, 1958 : 267) ชาวอเมริกันยังได้นำเสนอทฤษฎีความทันสมัย ด้วยการสื่อสาร (Communication Theory of Modernization) เพื่ออธิบายกลยุทธการพัฒนาสังคม ซึ่งมีรากฐานคติว่า ความทันสมัยที่เกิดจากการสื่อสารสมัยใหม่จะก่อให้เกิดการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) สมัยใหม่ขึ้น และผลที่เกิดจากการขัดเกลาสมัยใหม่จะทำให้คนในสังคมได้รับการปลูกฝังให้รู้จักสร้างจินตภาพ (Image) สมัยใหม่ โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่เพื่อสนองตอบความต้องการของตนเองและชุมชน ดังนั้น ทฤษฎีความทันสมัยด้วยการสื่อสารจึงมีความเชื่อว่าการสื่อสารที่ทันสมัยจะทำให้ประชาชนมีความรู้ ประสบการณ์และแบบแผนการคิด (Pattern of Thinking) อย่างมีระบบ (Karl, 1961 and Chaplin, 1973) ซึ่งจะแตกต่างไปจากฐานคติของแนวคิดเชิงทฤษฎีการพัฒนาการพึ่งตนเองของ TERMS โดยสิ้นเชิง

อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีความทันสมัยด้วยการสื่อสารเมื่อนำมาใช้เป็นเครื่องมือการพัฒนาความรู้ความสามารถ เจตคติ และทักษะในการพัฒนาโดยใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือในการพัฒนาหมู่บ้านของชนบทก็ยังพบกับความยุ่งยากหลายประการ เช่น ประชาชนยังติดยึดอยู่กับค่านิยมและวัฒนธรรมดั้งเดิม จึงถือเป็นอุปสรรคของการพัฒนาอยู่ไม่น้อยเช่นกัน ในสภาวะการดังกล่าวได้มีนักวิชาการจำนวนไม่น้อยได้แสดงความคิดเห็นในเชิงขัดแย้งว่าที่พัฒนาให้ประชาชนในหมู่บ้านชนบทมีความทันสมัยตามวิถีชีวิตของชาวตะวันตกนั้นในบางกรณีจึงไม่มีความจำเป็น เพราะความทันสมัยแต่ด้อยพัฒนา (Modernization Without Development) หรือความล่าช้าทางวัฒนธรรม (Cultural Lag) ถือว่าเป็นอันตรายและเป็นอุปสรรคต่อที่พัฒนาสังคมเป็นอย่างยิ่ง (Jacobs, 1971 : 112) ซึ่งสามารถอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดจากการนำทฤษฎีนี้มาใช้ในการพัฒนาสังคมไทยได้เป็นอย่างดี เพราะการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นกระบวนการของการผลิตสินค้าและบริการให้เพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงทางปริมาณเท่านั้น ในขณะที่การพาเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ซับซ้อนกว่า จึงถือเป็นการเปลี่ยนแปลงทางด้านคุณภาพ ดังนั้นการที่จะนำทฤษฎีการพัฒนาอันใดหมายถึง ปัจจัยนำเข้ามาสู่ระบบเพื่อหวังผลสัมฤทธิ์จากการพัฒนาเพื่อให้หมู่บ้านหรือชุมชนชนบทมีความเข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้ จึงจำเป็นต้องคำนึงถึงบริบทของสังคมนั้นๆ เป็นสำคัญ โดยเฉพาะอย่าง

ยิ่งประชาชน ชุมชน และองค์กรของรัฐและเอกชนในหมู่บ้านจะต้องมีความพร้อมในเชิงพัฒนาจึงจะสามารถพึ่งตนเองได้

กล่าวโดยสรุป เนื้อหาสาระของทฤษฎีการพัฒนาประเทศตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันซึ่งถือเป็นทฤษฎีการพัฒนาในระดับมหภาค (Macro Level) ได้สะท้อนให้เห็นถึงบริบททางสังคมในแต่ละภูมิภาคทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกันนอกจากนี้ในเนื้อหาสาระของแต่ละทฤษฎียังไม่ได้ชี้ให้เห็นถึงความชัดเจนของกลยุทธ์การพัฒนาที่จะทำให้สามารถพึ่งตนเองได้มากนัก ซึ่งแตกต่างไปจากแนวคิดเชิงทฤษฎีการพัฒนาของ Terms ที่เน้นการพึ่งตนเองของ Terms ภายในหมู่บ้านให้ได้ก่อนแล้วจึงพัฒนา Terms ไปสู่การแข่งขันตลาดระดับ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2544 : 87) ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่าจำนวนประชาชนของแต่ละประเทศยังไม่มาก ประกอบกับความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติสามารถสนองความต้องการของประชาชน ได้อย่างพอเพียง และรวมทั้งแนวนโยบายการบริหารของประเทศตะวันตกแต่ละประเทศต้องการที่จะขยายอาณาเขตของตนเองไปสู่ประเทศโลกที่สามให้มากขึ้น ดังนั้นนักวิชาการจึงให้ความสำคัญกับการสร้างพลังอำนาจรัฐทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อมมากกว่าการพัฒนาความเป็นอยู่ของประชาชนในระดับหมู่บ้านและชุมชน

8. ทฤษฎีการพัฒนาแนวคิดทางตะวันออก

ทฤษฎีวาคอง-โยไซ (Wakon-Yosai Theory) ทฤษฎีนี้มีฐานคิดว่า การที่ญี่ปุ่นสามารถทำการพัฒนาประเทศได้อย่างรวดเร็วนั้น ได้ยึดหลักการพัฒนาที่ภาษาญี่ปุ่น เรียกว่า Wakon-Yosai (Japanese Spirit, Western Technology) นั่นก็คือ ในกระบวนการพัฒนาประเทศนั้น ญี่ปุ่น ได้ยึดวัฒนธรรมของตนเองเป็นแกนหรือเป็นฐานของการพัฒนาแล้วนำเอาวิชาการหรือเทคโนโลยีของประเทศตะวันตกมาส่งเสริมเพื่อการพัฒนาไปในทิศทางที่ต้องการซึ่งสาระสำคัญของทฤษฎีดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยที่เกื้อหนุนการพัฒนาญี่ปุ่นที่สำคัญมีสองปัจจัยคือ ปัจจัยแรก เป็นปัจจัยภายในและปัจจัยที่สองเป็นปัจจัยภายนอก ซึ่งปัจจัยทั้งสองจะเทียบพร้อมด้วยปริมาณและคุณภาพในเชิงตรรกะของการพัฒนา ดังรายละเอียดดังนี้

1. Wakon เป็นปัจจัยภายในมี 10 ประการคือ ประการแรก การทำงานเป็นกลุ่ม ประการที่สอง ความอดสาหัสพากเพียรเอาจริงเอาใจความไม่เกรงกลัวความยากลำบากและความประหยัด ประการที่สาม บทบาทสตรี ประการที่สี่ ความมีระเบียบวินัย ความพร้อมเพรียง และความซื่อสัตย์ ประการที่ห้าความรักสงบ ความสะอาดและสุขภาพ ประการที่หก คติปฏิบัตินิยมความละเอียดแม่นยำ ประการที่เจ็ด ความจำเป็น ชาตินิยม ประการที่เก้า ความอ่อนแอของระบอบจักรพรรดิ และ ประการที่สิบ ความนิยมการศึกษาและวิทยาศาสตร์

2. Yosai เป็นปัจจัยภายนอกมี 2 ประการคือ ประการแรก กระบวนการรับนวัตกรรม ตะวันตก โดยจ้างชาวตะวันตกเข้ามาสอนในญี่ปุ่น ในขณะที่เดียวกันก็ส่งเสริมให้ชาวญี่ปุ่นไปศึกษา และดูงานในต่างประเทศ โดยเฉพาะในประเทศตะวันตก และประการที่สอง การรับนวัตกรรม ตะวันตก โดยเน้นกลุ่มองค์กรขนาดใหญ่และการเรียนเฉพาะด้าน เช่น โรงเรียน บริษัท ซึ่งจะเน้นเป็น ขั้นตอน โดยเริ่มจากการลอกเลียน (Adopt) แล้วค่อยดัดแปลง (Adapt) และปรับปรุง เสริมแต่ง (Adept) ให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น ตลอดจนการแปรตำราต่างประเทศ

อาจกล่าวได้ว่าทฤษฎี วาคง-โยโซ มีฐานคิดใกล้เคียงกับแนวคิดเชิงทฤษฎีการพัฒนาการ พึ่งตนเองของ Terms ที่เน้นการสร้างเสริมเข้มแข็งให้เกิดขึ้นภายในชุมชนหรือสังคมเป็นเป้าหมาย หลักโดยยึดวัฒนธรรมที่ถือเป็นต้นทุนทางสังคมเป็นเครื่องมือการพัฒนา แล้วค่อยส่งเสริมให้ใช้ วัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามาสนับสนุนแนวทางการพัฒนาทิศทางที่ตนเองต้องการจนสามารถ แข่งขันกับนานาประเทศได้เป็นอย่างดี แต่ในรายละเอียดที่เป็นปัจจัยการพัฒนาที่แตกต่างออกไป ได้แก่ การทำงานเป็นทีม ความอดทนอดกลั้นเพียร บอบบาทของสตรี ความเป็นชาตินิยม และการ บริหารจัดการขององค์กรอย่างเป็นระบบ

ถึงแม้ว่าทฤษฎีดังกล่าวจะสามารถอธิบายถึงความสำเร็จของการพัฒนาในประเทศญี่ปุ่น ได้เป็นอย่างดีก็ตาม สำหรับประเทศไทยคงจะเป็นไปได้ยาก เนื่องจากการให้ความสำคัญกับการสร้าง จิตสำนึกในการพัฒนา ความเป็นชาตินิยม ความมีระเบียบวินัย และการทำงานเป็นทีมให้เกิดขึ้นกับ ประชาชนของรัฐบาลยังมีความเด่นชัด แม้แต่ภาวะความเป็นผู้นำในการพัฒนาของผู้บริหารระดับของ ประเทศยังอยู่ในระดับต่ำ จึงเป็นข้อจำกัดในการพัฒนาประเทศมาโดยตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งความ ค้อยศักยภาพในการพัฒนาของหมู่บ้านชนบทที่ยังแพร่กระจายมากขึ้นตามลำดับ อย่างไรก็ตาม จาก ข้อจำกัดดังกล่าวได้มีนักวิชาการเป็นจำนวนมากได้นำเสนอรัฐบาลดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาเหล่านี้โดย การปฏิรูประบบราชการ (Structuralreform) และการพัฒนาศักยภาพความพร้อม (Potential Development) ขององค์กร ผู้บริหาร ผู้นำประชาชน เพื่อให้สามารถปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลง ของสังคมโดยเร็ว ซึ่งผู้วิจัยสนใจที่จะทำการศึกษาวิจัยเพื่อให้ได้คำตอบที่สามารถสรุปเป็นกลยุทธ์การ พัฒนาที่เหมาะสมต่อไป

นอกจากนี้ยังมีทฤษฎีของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ทฤษฎีนี้แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนเป้าหมายของการพัฒนา ส่วนหลักการพัฒนา และส่วนวิธีการพัฒนา

1. เป้าหมายการพัฒนา

การพัฒนาชีวิตหลัก “คน” เป็นเป้าหมาย คือ ทำให้คนเป็นคนพัฒนา หรือเป็นคนเจริญ มีความรู้มีความชำนาญในวิชาชีพอย่างหนึ่งอย่างใดเพื่อเลี้ยงตนเอง รู้จักสิทธิและหน้าที่ของพลเมือง รู้จักรักษาสุขภาพอนามัย รู้จักเข้ากับคน แม้แต่คนพิการ หูหนวก ตาบอด เด็กกำพร้า ฝึกงานฝึกอาชีพ

ให้คนเหล่านั้นสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ นอกจากนั้นยังให้ความสำคัญทางการศึกษา ศาสนา และสาธารณสุข

2. หลักการพัฒนา

หลักการพัฒนา คือ แนวปฏิบัติที่ต้องยึดถือในการดำเนินงานการพัฒนาสังคมให้ไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ โดยยึดหลัก 10 ประการ คือ หลักการช่วยเหลือตนเองพึ่งตนเอง หลักการเริ่มต้นจากสภาพที่เขาเป็นอยู่ หลักการใช้ทรัพยากรท้องถิ่น หลักการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น ในท้องถิ่น หลักการยึดมั่นในวัฒนธรรมและผู้นำท้องถิ่น หลักการมีประสิทธิภาพ หลักการผสมงาน หลักการทำงานเชิงรุก หลักการความมีคุณธรรมและศิลปะ และหลักการเชื่อมประสานด้วยเวลา โดยหลักการเหล่านี้จะเป็นกรอบ ให้กับการดำเนินงานหรือปฏิบัติงานพัฒนาที่เรียกว่า วิธีการพัฒนาอันจะก่อผลสุดยอด คือคนพัฒนา

3. วิธีพัฒนา

3.1 วิธีการให้การฝึกอบรม คือ ให้ความรู้ความเข้าใจข้อมูลเบื้องต้น แล้วค่อยฝึกความชำนาญในการทำสิ่งนั้นให้ถูกต้องและมีประสิทธิภาพ รวมถึงการรู้ข้อดีข้อเสีย และประโยชน์ที่จะได้รับหรือทุนที่จะต้องลงไปในเรื่องนั้นด้วย เช่น การสอนการบรรยายในชั้นเรียน การจัดตั้งสถาบันการศึกษาระดับต่างๆ การจัดตั้งชมรมนักเรียน การให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียนนักศึกษาการฝึกอาชีพให้นักเรียนนักศึกษา และผู้ใหญ่ตลอดจนถึงมูลนิธิสายใจไทย

3.2 วิธีการทำงานร่วมกับกลุ่มคน หมายถึง วิธีการพัฒนาที่ต้องอาศัยกลุ่มคน หรือชุมชนเป็นหลัก เพื่อเป็นสะพานเชื่อมไปสู่การพัฒนาคนแต่ละคน ซึ่งมีมากและทำได้ยาก การพัฒนาโดยผ่านกลุ่มเช่นนี้จะช่วยให้เกิดประสิทธิภาพ เพราะประชาชนจะได้รับการพัฒนาครั้งละหลายๆคน ชาวบ้านจะได้ช่วยกันทำความเข้าใจสอนกันเอง และนำไปใช้ได้อย่างมั่นใจ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ทรงใช้วิธีนี้ในการพัฒนา เช่น ทรงศึกษาและทำความเข้าใจชุมชนและสังคมไทย ระบบราชการ หน่วยงานไหนมีหน้าที่อะไร มีสาขาอยู่ตรงไหนบ้างและทรงเข้าไปในชุมชนชนบทต่างๆ เพื่อศึกษาปัญหาที่ชาวบ้านประสบอยู่ ตั้งขณะทำงานขึ้นมาเพื่อรับผิดชอบ กำหนดให้มีโครงการดำเนินงานชักนำหน่วยงานภายนอกชุมชนเข้ามาช่วยงานด้านวัสดุ เงิน วิชาการ ทรงสนิทสนมคุ้นเคยกับประชาชน และเจ้าหน้าที่ในวงการต่างๆอย่างกว้างขวาง

วิธีการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม (PAR) หมายถึงประชาชนในโครงการหรือชาวบ้านได้เข้าร่วมกระบวนการพัฒนา ทั้งในฐานะผู้ถูกพัฒนา (Parget System) ฐานะนักพัฒนา (Chang Agent) ฐานะนักวิจัย (Researcher) ดังนั้นนักพัฒนาในกระบวนการนี้ จึงเป็นทั้งนักปฏิบัติคือ เป็นผู้กระทำการพัฒนาและในขณะเดียวกันก็เป็นนักวิจัย คือ เป็นผู้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับโครงการนั้น ไว้ตลอดเวลา จัดระเบียบข้อมูลเป็นประเภท เป็นหมวดหมู่ให้ง่ายแก่การเข้าใจและใช้วิเคราะห์วิจารณ์ว่า โครงการกำลังดำเนินการไปสู่เป้าหมายหรือไปมีข้อบกพร่องอย่างไร ที่จะต้องแก้ไข ปรับปรุงให้ดีขึ้นหรือไม่ มี

ส่วนคืออะไรที่ควรส่งเสริมต่อไปหรือไม่ รวมทั้งการหาแนวทางแก้ไขข้อบกพร่องของโครงการมาเสนอด้วยในกระบวนการพัฒนาแบบนี้ ชาวบ้านเองก็มีบทบาทสำคัญไม่ยิ่งหย่อนกว่าเจ้าหน้าที่นักพัฒนา

3.4 วิธีการทำงานร่วมกับหน่วยงานในการปฏิบัติการกิจด้านพัฒนาของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ นั้นมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องรอบพระองค์ท่านอยู่เป็นจำนวนมาก ที่พระองค์อาจจะทรงใช้หรือชักชวนให้มาร่วมช่วยงาน ซึ่งจะขอแบ่งหน่วยงานเป็นสองกลุ่มเพื่อความสะดวกคือ กลุ่มแรกเป็นกลุ่มใกล้ชิดติดพระองค์ได้แก่ กองราชเลขาธิการในสมเด็จพระบรมราชินี มุลนิธิสายใจไทย มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ มูลนิธิชัยพัฒนา มูลนิธิศิรินทร สภากาชาดไทย กองประวัติศาสตร์โรงเรียนนายร้อย จปร. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาชนบท ตามพระราชดำริ คณะกรรมการเฉพาะกิจที่ทรงตั้งขึ้นเป็นต้น และกลุ่มที่สอง เป็นหน่วยงานที่ห่างออกไปได้แก่หน่วยงานราชการอันมีกระทรวง ทบวง กรม ทั้งหลายและองค์การเอกชน ซึ่งอาจเป็นมูลนิธิ สมาคม สโมสร ธนาคารหรือห้างร้านต่างๆ

3.5 รูปแบบการทำงานกับหน่วยงานเหล่านี้ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ มักเป็นท่านองใช้ประโยชน์กลุ่มแรกก่อน ทั้งบุคลากร วัสดุ และงบประมาณดำเนินการพัฒนาในระยะเริ่มต้นไปก่อนตรวบจนหน่วยงานที่ควรรับผิดชอบโดยตรงจึง โครงการที่มีทั้งบุคลากรและงบประมาณตามระเบียบปฏิบัติปกติ (ราชการหรือไม่ก็ตาม) จะรับช่วงงานต่อไปได้

จึงอาจสรุปได้ว่า ทฤษฎีการพัฒนาของพระองค์สามารถอธิบายถึงความสำเร็จภายใต้เงื่อนไขบริบทของหมู่บ้านในชนบทแต่ละแห่ง ได้เป็นอย่างดี ซึ่งชี้วัด ได้ทั้งในเชิงปริมาณ (Stock Nature) เช่น ปริมาณห้องสมุด โครงการอาหารกลางวันและจำนวนการอ่านออกเขียนได้ของนักเรียนที่ยากจนเพิ่มขึ้นและในเชิงคุณภาพ (Flow Information) เช่น การพัฒนาวิชาชีพให้กลุ่มแม่บ้าน การพัฒนาโรงพยาบาลและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเล็กให้มีคุณภาพชีวิตเพิ่มขึ้นซึ่งสอดคล้องกับ ทะนงศักดิ์ คุ่มไชนะน้ำ (2540 : 60) ที่อธิบายว่าการพัฒนา โครงการใดๆ ก็ตามจะบอกได้ว่าบรรลุเป้าหมายได้มากน้อยเพียงใดนั้น การจัดการจำเป็นต้องใช้เทคนิคทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพเข้ามาผสมผสานให้การตัดสินใจเป็นวิทยาศาสตร์ มีความถูกต้อง (Barry and Ralph, 1997 : 96) จนสามารถจำแนกตัวชี้วัดด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อมของชุมชนได้ ดังนั้นทฤษฎีการพัฒนาของสมเด็จพระเทพฯ จึงสามารถยืนยันความสำเร็จการพัฒนาได้จากตัวชี้วัด การพัฒนาที่นอกเหนือไปจากแนวคิดเชิงทฤษฎี การพัฒนาการพึ่งตนเองของ TERMS คือ ประชาชน ผู้นำ การมีส่วนร่วม การจัดการ การประสานงาน การทำงานเชิงรุก ความมีคุณธรรมและศิลปะ และการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมเก่ากับใหม่เป็นต้น ซึ่งปัจจัยเหล่านี้จะสะท้อนให้เห็นความเข้มแข็งจนสามารถพึ่งตนเองในระดับหมู่บ้านได้เป็นอย่างดี

9. ชุมชนชนบท

การศึกษาชุมชนชนบท เป็นการศึกษาใน 2 องค์ประกอบ ได้แก่ ความหมายของชุมชนชนบท และชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ความหมายของชุมชนชนบท ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมาย “ชุมชน” คือ หมู่ชนหรือกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคมขนาดเล็ก อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน และมีผลประโยชน์ร่วมกัน สอดคล้องกับ อีกความหมาย คือ การที่คนจำนวนหนึ่งที่อาศัยอยู่ที่พื้นที่แห่งหนึ่ง มีความเชื่อผลประโยชน์กิจกรรม และมีคุณสมบัติอื่นๆ ที่คล้ายคลึงกัน คุณลักษณะเหล่านี้มีลักษณะเด่นเพียงพอที่จะทำให้สมาชิกนั้น ตระหนัก และเกื้อกูลกัน (ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2543 : 26 ; อ้างอิงมาจาก Homan, 1994 : 82) เมื่อพิจารณาของสนธยา พลศรี (2545 : 81) หมายถึง กลุ่มทางสังคมที่อยู่อาศัยร่วมกันในอาณาบริเวณเดียวกันเช่น ครอบครัว ละแวกบ้าน หมู่บ้าน ตำบล หรือเรียกเป็นอย่างอื่นมีความ เกี่ยวข้องกันสัมพันธ์กันมีการติดต่อสื่อสารและเรียนรู้ร่วมกัน มีความผูกพัน เอื้ออาทรกันภายใต้บรรทัดฐานและวัฒนธรรมเดียวกัน ร่วมมือและพึ่งพาอาศัยกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน

สำหรับคำว่า “ชนบท” หมายถึง บ้านนอก หรือ เขตแดนที่พ้นจากเมืองหลวงออกไป (ราชบัณฑิตยสถาน, 2525) สอดคล้องกับกลุ่มนักวิชาการอีกกลุ่ม คือ แหล่งที่สมาชิกชุมชนไม่เน้นการพัฒนา ไม่ต้องการ สาธารณูปโภคที่พร้อมเพียงหรือเพิ่มได้ยาก มีความหนาแน่นของประชากรต่ำ สภาพธรรมชาติไม่ถูกคุกคาม หรือเป็นเขตอนุรักษ์

ส่วนคำว่า “ชนบท” ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน อธิบายว่า หมายถึง “บ้านนอก” และคำว่า บ้านนอก หมายถึง “เขตแดนที่ห่างจากตัวเมืองออกไป” คำจำกัดความดังกล่าว เป็นเพียงการบอกปริมณฑลของสองชุมชนเท่านั้น ดังนั้น “ชุมชนชนบท” จึงหมายถึง ดินฐานที่อยู่อาศัยของประชากรจำนวนน้อย ความหนาแน่นของประชากรต่อพื้นที่ต่ำ ประชากรมีความคล้ายคลึงกันในด้านลักษณะ อาชีพงาน และประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก มีวิธีการคิดแบบธรรมเนียม นิยม มีรูปแบบ ความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นแบบกันเอง (ปฐมภูมิ) สภาพทางธรรมชาติของดินฐานนี้มีการปรับเปลี่ยนแล้วเพียงส่วนน้อย อย่างไรก็ตามชุมชนชนบทเป็นคำที่แบ่งมาจากความหมายของชุมชน ที่แบ่งตามลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนซึ่งมี 3 ประเภท คือ ชุมชนชนบท ชุมชนเมือง และชุมชนชานเมือง (สนธยา พลศรี, 2550 : 79) เมื่อก้าวโดยสรุป คำว่า “ชุมชนชนบท” เป็นชุมชนในเขตชนบท มีความหนาแน่นของประชากรน้อย ผู้อยู่อาศัยมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน มีชีวิตความเป็นอยู่คล้ายคลึงกัน ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี มีอาชีพเกษตรกรรม หรืออาชีพที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะเป็นค่านิยมที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้

2. ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง สำหรับความหมายชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง ตามความ

ชุมชนที่ประกอบขึ้นเป็นส่วนจากความสัมพันธ์ของคนที่อยู่บนอาณาบริเวณเดียวกัน ผู้วิจัยได้ศึกษาความสัมพันธ์ของชุมชน ประเภทชุมชน และลักษณะชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้เข้าใจและสามารถใช้เป็นข้อมูลประกอบในการวิจัยได้ กล่าวคือ ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง เป็นชุมชนที่สามารถดำรงชีวิตได้ด้วยภูมิปัญญาและความรู้ความสามารถที่มีอยู่และได้เกิดขึ้นขึ้นได้โดยชุมชนจากคนรุ่นก่อน มีการค้นหาทรัพยากรธรรมชาติและทุนทางสังคมนำมาใช้เป็นปัจจัยเพื่อความอยู่รอดของชีวิต ไม่เน้นบริโภคนิยมมีความสุขทางใจ มีการนำแนวคิดทางสายกลางที่พอเพียงเพื่อปฏิบัติตนมีการบริโภคและใช้ทรัพยากรในชุมชนโดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติด้วยการผลิตเพื่อยังชีพ และมีการช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันในชุมชนจากวัฒนธรรมและศักยภาพของชุมชนในการแก้ไขปัญหาของตนเองให้เกิดความสุขที่พอเพียง

มูลนิธิเศรษฐกิจใหม่ (New Economics Foundation, 2549 : 128-140) ได้สำรวจประเทศที่มีดัชนีว่าเป็นประเทศที่มีความสุขที่สุด ประเทศสาธารณรัฐวานูอาตู เป็นประเทศที่มีความสุขที่สุดในโลกตามผลการสำรวจ มีพื้นที่ตั้งอยู่บริเวณมหาสมุทรแปซิฟิกตะวันตกมีประชากร 199,829 กว่าคน ที่มีความสุขเพราะมีความพอเพียงตามอัตภาพของทรัพยากรธรรมชาติที่ใช้ในการดำรงชีวิต มีรูปแบบชีวิตพอเพียง ประหยัด ช่วยเหลือกันและกันในชุมชน ดัชนีที่ใช้วัดระดับความสุขของประเทศพิจารณาจาก สภาพความเป็นอยู่ในการดำรงชีวิตที่เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม มีความพอใจในการมีชีวิตอยู่กับสภาพแวดล้อมปัจจุบัน มีความคาดหวังในชีวิตอนาคตที่มั่นคงในคุณภาพชีวิตที่ดีแต่ไม่หรูหรา ด้วยปริมาณการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมสำหรับจำนวนประชากรและการบริโภคในอนาคต ผลสำรวจดัชนีครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงให้เห็นถึงความสำเร็จหรือความล้มเหลว ของประเทศต่างๆ ในการดูแลประชาชนให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี และความจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในการนำมาเป็นปัจจัยในการดำรงชีวิตของทุกคน ดัชนีความสุขดังกล่าวจึงเกิดจาก ความพอใจในชีวิตความเป็นอยู่ของคนตามสภาพของสิ่งแวดล้อมที่เป็นจริงแม้มีเพียงเล็กน้อย มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่เหมาะสมกับจำนวนประชากรอย่างรู้คุณค่า และไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ไม่บริโภคนิยมด้วยการประหยัด มีการหวังดีต่อกัน เอื้ออารีต่อกันอย่างสันติ ประเทศสาธารณรัฐวานูอาตู มีการใช้ทรัพยากรด้วยการประหยัดใช้อย่างคุ้มค่า ประโยชน์ ความสุขของประเทศสาธารณรัฐวานูอาตู จึงเป็นไปในแนวทางเดียวกับแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่มีสำนึกพอใจในความเป็นอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติแม้มีทรัพยากรปริมาณน้อยแต่ไม่เดือดร้อนจนวุ่นวายเกินเหตุ ประชากรสาธารณรัฐวานูอาตูมีความพอใจกับสิ่งเล็กน้อยที่ตนมี และการดำรงชีวิตร่วมกับสิ่งแวดล้อมที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบเป็นการทำลายสิ่งแวดล้อมให้เสื่อมโทรม

การมีชีวิตที่มีความสุขพอเพียงได้คือการมีปัจจัยขั้นพื้นฐาน มีอาหารรับประทาน มีน้ำบริโภค มีอากาศไว้หายใจที่พอเพียง (วินัย วีระวัฒนานนท์, 2546 : 98) ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถพัฒนาให้ประชาชนมีชีวิตที่มีความสุขได้ ซึ่งคณะกรรมการพัฒนาการ

เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2545 ก : ไม่มีเลขหน้า) ได้ระบุว่าความเข้มแข็งของชุมชนโดยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน มีการรวมพลังพัฒนาให้มีความสงบ สะดวก สะอาด ปลอดภัยมีระเบียบวินัย มีเศรษฐกิจฐานรากที่เข้มแข็ง ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีเป็นปัจจัยที่ทำให้การพัฒนาชุมชนเกิดความน่าอยู่ ทิศทางการพัฒนาประเทศจึงมองความสำคัญของการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในระดับท้องถิ่น โดยมีประชาชนในพื้นที่เป็นกำลังสำคัญในการดำเนินงานร่วมกับหน่วยงานรัฐและภาคเอกชนที่สนับสนุนและส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมและมีศักยภาพเพียงพอในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพและมีความยั่งยืน โดยแนวคิดชุมชนน่าอยู่เป็นแนวทางหลักแนวทางหนึ่งในการดำเนินงาน ชุมชนน่าอยู่มีลักษณะที่ทำให้ประชาชนที่อาศัยอยู่มีคุณภาพชีวิตที่ดี ทั้งด้านกายภาพแวดล้อม สุขภาพกายและใจ และวัฒนธรรมชุมชน รูปแบบการพัฒนาที่ยั่งยืน ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม มีการลดหรือควบคุมปัญหาที่มีอยู่ในปัญหาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ปัจจัยสำคัญของชุมชนน่าอยู่จึงเป็นลักษณะของความน่าอยู่ครอบคลุมด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ดี ลักษณะสังคมเข้มแข็ง ประชากรมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีความสุขด้วยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกื้อกูลให้ชุมชนเข้มแข็งมาใช้ มีการสืบทอดรักษาปรับใช้ภูมิปัญญาและพัฒนาต่อยอดให้เกิดเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับชุมชน มีการสร้างเศรษฐกิจฐานรากให้เข้มแข็ง สมดุล มีภูมิคุ้มกัน สามารถเพิ่มรายได้ด้วยการเชื่อมโยงสู่ตลาดทั้งภายในและภายนอกประเทศ ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างชุมชนชนบทและชุมชนเมืองด้วยระบบบริหารจัดการที่ดี มีประสิทธิภาพ โปร่งใส เป็นธรรม ตรวจสอบได้ประชาชน และภาคประชาสังคมได้มีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา

ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นชุมชนที่ประชาชนดำเนินชีวิตปัจจุบันด้วยความพอประมาณในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อดำรงชีวิต ช่วยเหลือแบ่งปันกันอย่างมีเหตุมีผล ตามเหตุและปัจจัยด้านทรัพยากร พฤติกรรมการใช้ทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพเกิดประโยชน์สูงสุดด้วยความตระหนัก และรู้จักวางแผนชีวิตแผนชุมชน โดยคำนึงถึงอนาคตชีวิตอย่างมั่นคงลักษณะเฉพาะ ศักยภาพของตน ความพร้อม ความต้องการ และค่านิยมของชุมชนที่สามารถปรับปรุงให้ดีขึ้นได้เรื่อยๆ ด้วยการเรียนรู้จากการปฏิบัติ โดยประชาชนต้องรู้สึกเป็นเจ้าของและสามารถกำหนดทิศทางการเปลี่ยนแปลงชุมชนได้ มีส่วนในการชี้ปัญหาและความต้องการของชุมชน รวมทั้งมีส่วนในการกำหนดแผนพัฒนาชุมชนด้วย ชุมชนจึงมีความพร้อมที่ไม่เหมือนกันการพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงในแต่ละชุมชนไม่ต้องเหมือนกัน เริ่มจากส่วนหนึ่งส่วนใดก่อนก็ได้ แต่ต้องพึ่งพาทรัพยากรในชุมชนเป็นหลัก โดยเริ่มจากข้างล่างขึ้นไป จากจุดเล็กขยายไปสู่จุดใหญ่ และจากสิ่งที่สนใจของคนในชุมชนนั้น ดังนั้นจึงจำเป็นต้องกำหนดปัจจัยให้มีขึ้นว่าสิ่งที่เราต้องการให้มันนั้นมากน้อยเพียงไร และปัจจัยใดขาดหรือเกิน ไปบ้างเพื่อนำไปสร้างความเข้าใจกับคนในชุมชน

และพัฒนาให้เกิดก่อนเป็นอันดับแรก เมื่อประชาชนเข้าใจแล้วก็เริ่มกระบวนการสร้างเสริมการเรียนรู้ด้วยการกระตุ้นให้เกิดการรวมกลุ่ม เมื่อกลุ่มเข้มแข็งก็สามารถเชื่อมโยงกับกลุ่มอื่นให้เป็นเครือข่าย การพัฒนาในระดับชุมชน มีการเสริมสร้างการเรียนรู้ของชุมชนผ่านเวทีสาธารณะ มีการฝึกอบรมและ การทำฐานข้อมูลชุมชน ไว้ในศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน และนำไปปฏิบัติโดยเน้นการมีส่วนร่วมของ ทุกภาคส่วนในชุมชน ไม่ใช่ทรัพยากรหมดไปโดยไม่เกิดประโยชน์ มีการติดตามการสนับสนุนปัจจัย การพัฒนาชุมชนที่จำเป็นเกี่ยวข้องกับชุมชนตามแผนและนโยบายชุมชน เพื่อให้เห็นวิธีการ ปรับเปลี่ยนชุมชนให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียงที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการ พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2545 ก : 9)

การพัฒนาด้านแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่นำการวางแผนเพื่อพัฒนามาดำเนินการให้บรรลุผลตามแผนการพัฒนา ระยะเวลาหลัง มีแผนพัฒนาที่นำแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เป็นแนวทางดังนี้

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่แปด (พ.ศ. 2540 – 2544)

(สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2545 ก) เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญ ของการวางแผนการพัฒนาประเทศให้ประชาชนมีส่วนร่วมมุ่งให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือพัฒนาช่วยให้มีความสุขและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นเพื่อให้เกิดความสมดุล ระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม แต่ประเทศไทยประสบวิกฤตจากปลาย แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่เจ็ด จึงต้องเร่งฟื้นฟูเศรษฐกิจให้มีเสถียรภาพที่มั่นคง ลดผลกระทบวิกฤตที่ก่อให้เกิดปัญหาการว่างงานและความยากจนอันเป็นสาเหตุสำคัญที่นำไปสู่การ ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่เก้า (พ.ศ. 2545 – 2549) ได้ัญญะ

แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศควบคู่กับการ พัฒนาแบบองค์รวมที่มีคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาต่อจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่แปด ให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่สมดุลทั้งด้านตัวคน สังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมเพื่อ นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนความอยู่ดีมีสุข เสริมสร้างสุขภาพอนามัยมีหลักประกันที่มีทั้งด้านปริมาณ และคุณภาพโดยครอบคลุมคนส่วนใหญ่ของประเทศยึดถือความเอื้ออาทร สามานฉันท์ และสังคม ร่วมมือกัน จากการดำเนินการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่เก้า คณะกรรมการ พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สรุปว่า ประสบผลสำเร็จเป็นที่พอใจเศรษฐกิจขยายตัวได้อย่าง ต่อเนื่องในอัตราเฉลี่ยร้อยละ 5.7 ต่อปี เสถียรภาพทางเศรษฐกิจปรับตัวเข้าสู่ความมั่นคง ความยากจน ลดลง คุณภาพชีวิตของประชาชนดีขึ้นมากและปัญหาเสถียรภาพลดลง (สำนักงานคณะกรรมการ พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549 : 18)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบ (พ.ศ. 2550 – 2554) ได้ัญเชิญแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญานำทางในการปฏิบัติแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มีคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาต่อเนื่องมามุ่งพัฒนาสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกันคนไทยมีคุณธรรม รอบรู้เท่าทันโลก ครอบครัวยอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง สังคมสันติสุข เศรษฐกิจมีคุณภาพเสถียรภาพและเป็นธรรม สิ่งแวดล้อมมีคุณภาพและทรัพยากรธรรมชาติยั่งยืน จึงมีเป้าหมายด้านการพัฒนาคุณภาพคนให้ได้รับการพัฒนาทั้งร่างกาย จิตใจ ความรู้ ความสามารถ ทักษะการประกอบอาชีพ และความมั่นคงในชีวิต เป้าหมายด้านการพัฒนาชุมชนและแก้ปัญหาคความยากจน ให้ชุมชนมีแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วมและนำไปใช้ ขยายโอกาสเข้าถึงแหล่งทุน มีส่วนร่วมและลดปริมาณผู้ยากจนลง เป้าหมายด้านเศรษฐกิจ ปรับโครงสร้างให้มีความสมดุลและยั่งยืนเป้าหมายการสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม รักษาความอุดมสมบูรณ์ของฐานทรัพยากรและความหลากหลายทางชีวภาพให้มีพื้นที่ป่าไม้ไม่น้อยกว่าร้อยละ 33 และเป็นป่าอนุรักษ์ไม่น้อยกว่าร้อยละ 18 ของพื้นที่ประเทศ รักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้อยู่ในเกณฑ์ที่เหมาะสมต่อการดำรงคุณภาพชีวิตและไม่เป็นภัยคุกคามต่อระบบนิเวศน์ควบคุมอัตราการพิชทุกด้านให้อยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน ท้องถิ่นมีความสามารถจัดเก็บรายได้และมีอิสระในการพึ่งตนเอง ประชาชนมีความเข้มแข็ง รู้สิทธิหน้าที่ มีส่วนร่วมมากขึ้นและศึกษาวิจัยพัฒนาองค์ความรู้ในด้านวัฒนธรรมประชาธิปไตย วัฒนธรรมธรรมชาติและวัฒนธรรมสันติวิธีเพิ่มมากขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2549 : 42-48)

ดังนั้น เมื่อกล่าวโดยสรุปจากการทบทวนวรรณกรรมที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นจากการที่ประเทศไทยแนวคิดมีปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมานานมากกว่า 30 ปี ที่ในหลวงทรงเน้นย้ำต่อประชาชนเรื่อยมา จนเกิดเป็นกระแสสำคัญในปัจจุบันที่เกิดปัญหาด้านทุนนิยมที่กระทบต่อการดำเนินชีวิตและเศรษฐกิจโลก การดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นแนวทางที่รัฐพยายามจะทำให้เกิดอย่างรวดเร็วในสังคมไทย แต่ปัญหาการขับเคลื่อนตามนโยบายเศรษฐกิจพอเพียง ยังเป็นเพียงแค่กระแสที่ยังไม่ไปถึงจิตใจ ให้เกิดความตระหนักในการดำรงชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้เท่าที่ควร ซึ่งอาจเป็นเพราะประชาชนขาดความรู้ ความเข้าใจที่ต่อเนื่องเป็นรูปธรรม เพราะที่ผ่านมารัฐเสียดำใช้จ่ายสูงในการทุ่มงบประมาณต่างๆ และระดับรากแก้วคือประชาชนและชุมชนชนบท ยังมีข้อจำกัดด้านปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม ซึ่งสิ่งเหล่านี้จัดเป็นดัชนีชี้วัดตามหลักของการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและมีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน

10. บริบทของชุมชนจังหวัดกาฬสินธุ์ (แผนพัฒนาจังหวัดกาฬสินธุ์ 4 ปี, 2554-2557)

10.1 สภาพทั่วไปของจังหวัด

จังหวัดกาฬสินธุ์ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย และอยู่ในตอนกลางของภาค อยู่ระหว่าง เส้นรุ้งที่ 16 - 17 องศาเหนือ และอยู่ระหว่าง เส้นแวงที่ 103 - 104

องศาตะวันออก ห่างจากกรุงเทพมหานคร ประมาณ 519 กิโลเมตร มีเนื้อที่ประมาณ 6,946.75 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 4.4 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 4.1 ของพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และมีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียงดังนี้

ทิศเหนือ	ติดจังหวัดสกลนคร	และ จังหวัดอุดรธานี
ทิศตะวันออก	ติดจังหวัดร้อยเอ็ด	และ จังหวัดมุกดาหาร
ทิศใต้	ติดจังหวัดร้อยเอ็ด	และ จังหวัดมหาสารคาม
ทิศตะวันตก	ติดจังหวัดมหาสารคาม	และ จังหวัดขอนแก่น

10.2 ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศ

จังหวัดกาฬสินธุ์มีลักษณะภูมิประเทศแบ่งออกได้เป็น 3 ตอน คือ

ลักษณะพื้นที่ตอนบน ได้แก่ บริเวณอำเภอท่าคันโท อำเภอก้ามวง และอำเภอเขาวง ซึ่งเป็นบริเวณแนวเทือกเขาภูพาน มีภูเขาสลับซับซ้อน และมีที่ราบในบริเวณระหว่างหุบเขาสลับกับป่าที่บได้แก่ ป่าดงมูล และป่าดงแม่เกด บริเวณดังกล่าวเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารหล่อเลี้ยง จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่สำคัญได้แก่ ลำน้ำปาว และลำน้ำพาน มีเขื่อนลำปาวเพื่อเก็บกักน้ำไว้ใช้ในการเพาะปลูกทั้งในฤดูฝนและฤดูแล้ง

ลักษณะพื้นที่ตอนกลาง ได้แก่ บริเวณอำเภอหนองกุงศรี อำเภอสหัสขันธ์ อำเภอสมเด็จ อำเภอห้วยผึ้ง อำเภอนามน อำเภอกุฉินารายณ์ และอำเภอห้วยเม็ก ลักษณะภูมิประเทศเป็นเนินเขาสลับกับป่าโปร่งและทุ่งราบ

ลักษณะพื้นที่ตอนล่าง ได้แก่ บริเวณอำเภอยางตลาด อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ อำเภอร่องคำ อำเภอกมลาไสย และอำเภอฆ้องชัย ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบต่ำ เป็นแหล่งเพาะปลูกที่สำคัญของจังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นบริเวณที่รับน้ำชลประทานจากโครงการชลประทานลำปาว และมีลำน้ำที่ลำน้ำพาน ลำห้วย บึง และหนองน้ำทั่วไป

ภูมิอากาศโดยทั่วไป จังหวัดกาฬสินธุ์มีอากาศร้อนจัดในฤดูร้อน และหนาวในฤดูหนาว ในปี 2551 มีฝนตก 125 วัน ฝนเริ่มประมาณกลางเดือนพฤษภาคม ถึง ปลายเดือนพฤศจิกายน ปริมาณน้ำฝน 1457.9 มิลลิเมตร อุณหภูมิสูงสุด 37.5 องศาเซลเซียส ในเดือนเมษายน ต่ำสุดในเดือนมกราคม 11.5 องศาเซลเซียส

10.3 การปกครองและประชากร

ในปี พ.ศ. 2551 จังหวัดกาฬสินธุ์ แบ่งการปกครองส่วนภูมิภาค ออกเป็น 18 อำเภอ 135 ตำบล 1,584 หมู่บ้าน 36 ชุมชน โดยมีอำเภอ ดังนี้ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ อำเภอกมลาไสย อำเภอกุฉินารายณ์ อำเภอเขาวง อำเภอก้ามวง อำเภอท่าคันโท อำเภอนามน อำเภอยางตลาด อำเภอร่องคำ อำเภอสมเด็จ อำเภอสหัสขันธ์ อำเภอหนองกุงศรี อำเภอห้วยผึ้ง อำเภอห้วยเม็ก อำเภอฆ้อง

ชาย อำเภอดอนจาน อำเภอนาภู และอำเภอสามชัย และมีประชากรรวมทั้งสิ้น จำนวน 978,583 คน แบ่งเป็น ชาย 488,205 คน หญิง 490,378 คน

การปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาลเมือง 1 แห่ง คือ เทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ เทศบาลตำบล 37 แห่ง คือ เทศบาลตำบลยางตลาด เทศบาลตำบลโคกศรี เทศบาลตำบลบัวบาน เทศบาลตำบลห้วยน้ำคำ เทศบาลตำบลอิติ เทศบาลตำบลหนองสอ เทศบาลตำบลนาจารย์ เทศบาลตำบลห้วยโพธิ์ เทศบาลตำบลลำคลอง เทศบาลตำบลบัวขาว เทศบาลตำบลกุศกวี เทศบาลตำบลจุมจัง เทศบาลตำบลนาขาม เทศบาลตำบลหนองกุงศรี เทศบาลตำบลหนองหิน เทศบาลตำบลห้วยเม็ก เทศบาลตำบลคำใหญ่ เทศบาลตำบลกมลาไสย เทศบาลตำบลหนองแปน เทศบาลตำบลธัญญา เทศบาลตำบลสมเด็จ เทศบาลตำบลโนนบุรี เทศบาลตำบลโนนน้ำเกลี้ยง เทศบาลตำบลภูสิงห์ เทศบาลตำบลนิคม เทศบาลตำบลคำม่วง เทศบาลตำบลโพน เทศบาลตำบลนาทัน เทศบาลตำบลกุศลิน เทศบาลตำบลสระพังทอง เทศบาลตำบลท่าคันโท เทศบาลตำบลร่องคำ เทศบาลตำบลเมืองชัยพัฒนา เทศบาลตำบลห้วยผึ้ง เทศบาลตำบลคำบัง เทศบาลตำบลนาภู เทศบาลตำบลนามน องค์การบริหารส่วนตำบล 112 แห่ง

จำนวนประชากรจากการสำรวจภาวะการทำงานของประชากร เดือนเมษายน ปี 2552 จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่ามีประชากรทั้งสิ้น 1,003,309 คน เป็นชาย 500,190 คน และเป็นหญิง 503,119 คน จำนวนประชากรที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป 785,953 คน มีกำลังแรงงานรวม 542,141 คน จำนวนผู้มีงานทำ 537,054 คน จำนวนผู้ว่างงาน 1,327 คน และกำลังแรงงานที่รอฤดูกาล 3,760 คน ส่วนจำนวนประชากรที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปี 217,356 คน

10.4 แหล่งน้ำ

ประกอบด้วยแหล่งน้ำผิวดิน เป็นแหล่งน้ำที่สำคัญต่อการใช้อุปโภคของประชาชน ในชนบท ตลอดจนการเกษตร ที่สำคัญได้แก่ แม่น้ำป่าว แม่น้ำชี แม่น้ำพาน ตลอดจนหนองน้ำ บึงธรรมชาติ และลำห้วยต่างๆ ซึ่งมีกระจายอยู่ในพื้นที่อำเภอต่างๆ แหล่งน้ำใต้ดิน ส่วนใหญ่เป็นน้ำที่ได้จากการเจาะบ่อบาดาล ซึ่งแหล่งน้ำใต้ดินนั้น ปัจจุบันมีปัญหาเรื่องคุณภาพน้ำที่ไม่อยู่ในเกณฑ์เพียงพอที่จะใช้บริโภค เพราะมีความเค็มและกร่อยเพราะว่ามีเกลือหินปนอยู่

10.5 สภาพเศรษฐกิจทั่วไป

สภาพเศรษฐกิจทั่วไปของจังหวัดกาฬสินธุ์โดยทั่วไปขึ้นอยู่กับภาคเกษตรซึ่งจังหวัดกาฬสินธุ์มี พื้นที่ทั้งหมด 4,341,716 ไร่ เป็นพื้นที่การเกษตร 2,657,011 ไร่ ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ถือครองทำนา 1,609,819 ไร่ รองลงมาเป็นพื้นที่ทำไร่ 789,365 ไร่ พื้นที่ไม้ผลยืนต้น 146,183 ไร่ และพื้นที่พืชผัก 12,062 ไร่ นอกเหนือจากนี้เป็นการค้าปลีกค้าส่ง และภาคอุตสาหกรรมเป็นหลัก ผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญของจังหวัดกาฬสินธุ์ ได้แก่ ข้าว อ้อย มันสำปะหลัง ยางพารา ถั่วลิสง ปลูก

10.6 อุตสาหกรรมที่สำคัญของจังหวัด

ส่วนมากจะเป็นผลต่อยอดจากการที่จังหวัดกาฬสินธุ์มีผลผลิตทางการเกษตรสำคัญ ส่งผลให้อุตสาหกรรมส่วนมากเป็นอุตสาหกรรมแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร เช่น โรงงานน้ำตาล โรงงานแป้งมัน โรงสีข้าว เป็นต้น จำนวนโรงงานทั้งหมด 423 แห่ง จำนวนเงินทุน 9,786,751,388 บาท และมีแรงงานทั้งสิ้น 9,082 คน

10.7 ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด

โครงสร้างเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัดกาฬสินธุ์ จากสถิติของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในปี 2551 จังหวัดกาฬสินธุ์ มีมูลค่ารวมผลิตภัณฑ์ GPP ณ ราคาประจำปี 38,368 ล้านบาท มีมูลค่าเฉลี่ยต่อหัว (GPP Per Capita) 38,560 บาทต่อหัว โดยมีโครงสร้างหลักคือ สาขาเกษตรกรรม มีสัดส่วนร้อยละ 24.66 รองลงมาคือสาขาการขายส่งขายปลีก มีสัดส่วนร้อยละ 20.80 และสาขาอุตสาหกรรม มีสัดส่วนร้อยละ 14.23

ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดกาฬสินธุ์ในปี 2551 ณ ราคาคงที่ มีมูลค่าเท่ากับ 17,209 ล้านบาท ขยายตัวจากปี 2549 ร้อยละ 7.92 จากการขยายตัวของสาขาเกษตรกรรม ร้อยละ 4.99 สาขาการขายปลีกขายส่งขยายตัวร้อยละ 3.18 และสาขาอุตสาหกรรมขยายตัวร้อยละ 24.43 ซึ่งเป็นสาขาที่สำคัญของจังหวัดกาฬสินธุ์

10.8 ด้านรายได้

ผลการจัดเก็บรายได้ 9 เดือนแรกของปีงบประมาณ 2552 (ตุลาคม 2551-มิถุนายน 2552) จัดเก็บรายได้ทั้งสิ้น 604.755 ล้านบาท เพิ่มสูงขึ้นจากช่วงเดียวกันของปีก่อน 62.630 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 11.55 (สูงกว่าประมาณการ 117.757 ล้านบาทหรือคิดเป็นร้อยละ 24.18)

10.9 ความมั่นคงด้านสุขภาพอนามัย

ประชาชนได้รับการคุ้มครองการรักษาพยาบาล และเข้าถึงบริการด้านการรักษาพยาบาล ในปีงบประมาณ 2550 จังหวัดกาฬสินธุ์มีโรงพยาบาลรัฐบาล 14 แห่ง โรงพยาบาลเอกชน 1 แห่ง สถานีอนามัย 156 แห่ง คลินิกทุกประเภท 104 แห่ง

จำนวนบุคลากร ประกอบด้วย แพทย์ จำนวน 95 คน ทันตแพทย์ 28 คน เภสัชกร 56 คน พยาบาลวิชาชีพ 652 คน อัตราส่วนบุคลากรแพทย์ 1:10,304 ทันตแพทย์ 1:34,960 เภสัชกร 1:17,480 และพยาบาลวิชาชีพ 1:1,501 นอกจากนี้ยังมีอาสาสมัครสาธารณสุข 18,031 คน กระจายอยู่ทุกหมู่บ้าน

สถานพยาบาลมีจำนวนเตียงผู้ป่วย 1,105 เตียง จำนวนผู้ป่วยนอกที่มารับบริการที่โรงพยาบาล 313,463 คน จำนวน 1,228,705 ครั้ง ผู้ป่วยนอกที่มารับบริการที่สถานีอนามัย 15,031

คน จำนวน 34,825 ครั้ง ผู้ป่วยใน 73,707 คน มีอัตราการครองเตียง 109.44 วันนอนเฉลี่ย 3.94 วัน/คน

10.10 ความมั่นคงด้านการศึกษา

จังหวัดกาฬสินธุ์มีการจัดการศึกษาตั้งแต่ระดับอนุบาลจนถึงระดับอุดมศึกษา ปีการศึกษา 2552 มีจำนวนสถานศึกษาทั้งหมด 634 แห่ง มีนักเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานทั้งสิ้น 134,540 คน จำนวนครู 8,318 คน โดยอัตราส่วนความรับผิดชอบของครู 1 คน ต่อจำนวนนักเรียน โดยเฉลี่ยอยู่ที่ 16 คน

10.11 ความมั่นคงด้านการมีงานทำและรายได้

ประชากรส่วนใหญ่ของจังหวัดกาฬสินธุ์ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีต้นทุนการผลิตสูงโดยประชากรในจังหวัดมีรายได้เฉลี่ยต่อครัวเรือนเดือนละ 15,561.01 บาท ส่วนใหญ่มาจากค่าจ้างเงินเดือนมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อครัวเรือนเดือนละ 31,102.28 บาท โดยส่วนใหญ่จะเป็นค่าอาหาร เครื่องดื่มและยาสูบ และมีหนี้สินเฉลี่ย 144,115 บาทต่อครัวเรือน หรือประมาณร้อยละ 11.5 เท่าของรายได้ ซึ่งโดยส่วนมากจะเป็นการก่อหนี้เพื่อใช้จ่ายในครัวเรือน มีความเลื่อมล้ำในการกระจายรายได้ ประชากรยังขาดความมั่นคงในการมีความไม่เท่าเทียมด้านการมีงานทำและรายได้

10.12 ทรัพยากรธรรมชาติ

10.12.1 ทรัพยากรป่าไม้

ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์ แบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ คือ ป่าดิบแล้ง ป่าเต็งรัง, ป่าเบญจพรรณ และทุ่งหญ้า จังหวัดกาฬสินธุ์ มีพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติทั้งหมด 14 ป่า รวมเนื้อที่ประมาณ 1,144,700 ไร่ หรือ 26.367 เปอร์เซ็นต์ของพื้นที่จังหวัด รายละเอียดของแต่ละพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติได้รวบรวมไว้ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงป่าสงวนแห่งชาติของจังหวัดกาฬสินธุ์

ลำดับที่	ชื่อป่าสงวนแห่งชาติ	ปีที่ประกาศ (พ.ศ.)	เนื้อที่ (ไร่)
1	ป่าแก้งกะอาม	2509	88,562.00
2	ป่าโคกกลางหมื่น	2509	14,918.00
3	ป่าดงคำนแอ้	2510	76,718.00
4	ป่าดงนามน	2509	12,550.00
5	ป่าดงบังอีแปลงที่สอง	2517	2,850.00
6	ป่าดงบังอีแปลงที่หนึ่ง	2501	12,070.00
7	ป่าดงมูล	2518	258,984.00
8	ป่าดงแม่แฝด	2504	119,375.00
9	ป่าดงระแนง	2499	69,375.00
10	ป่าดงหมู	2508	88,075.00
11	ป่าดงห้วยฝา	2508	110,468.00
12	ป่านาจารและป่าดงขวาง	2506	37,475.00
13	ป่าภูพาน	2511	214,843.00
14	ป่าภูโหล่ย	2512	38,437.00
	รวม		1,144,700

ที่มา : กองจัดการที่ดินป่าสงวนแห่งชาติ กรมป่าไม้ พ.ศ. 2555

หมายเหตุ : พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติบางส่วนมีการประกาศเพิ่มเติมและ พื้นที่อุทยานแห่งชาติบางส่วนทับพื้นที่ป่าสงวนฯ และมีได้กันพื้นที่ที่มอบ สปก.ออก

10.12.2 ทรัพยากรดินและที่ดิน

สภาพการใช้ที่ดินของจังหวัดกาฬสินธุ์ ส่วนใหญ่มีการใช้ที่ดินทางการเกษตร โดยทำการเพาะปลูกเป็นส่วนมาก ซึ่งบางส่วนของพื้นที่ที่ใช้ทำการเกษตรเป็นผลมาจากการบุกรุกทำลายป่า ทำให้พื้นที่ป่าไม้ของจังหวัดลดลงจึงเกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม รายละเอียดดังแสดงในตาราง

ตารางที่ 2 แสดงการใช้ที่ดินของจังหวัดกาฬสินธุ์

ลำดับที่	การใช้ที่ดิน	พื้นที่	
		ไร่	ร้อยละ
1	พื้นที่ที่อยู่อาศัย	167,318.01	3.85
2	นาข้าว	1,968,557.53	45.34
3	นาข้าวผสมพื้นที่อื่นๆ	38,723.28	0.89
4	พืชไร่	1,284,542.56	29.59
5	พืชไร่ผสมพื้นที่อื่นๆ	31,439.21	0.73
6	ไม้ผลผสม	8,869.30	0.21
7	ป่าไม้ผลัดใบ	85,189.70	1.96
8	ป่าผลัดใบ	483,666.97	11.14
9	ป่าผลัดใบผสมพื้นที่อื่นๆ	31,633.87	0.73
10	ป่าเสื่อมโทรม	8,736.95	0.2
11	สวนป่า	11,726.42	0.27
12	ทุ่งหญ้า	3,119.65	0.07
13	ไร่	70.54	เล็กน้อย
14	ไม้ริมน้ำ	48,086.34	1.11
15	พื้นที่ลุ่ม	42,529.67	0.98
16	เหมืองแร่กำลังดำเนินการ	606.80	0.01
17	นาเกลือทิ้งร้าง	22.99	เล็กน้อย
18	ที่ดินโผล่	4,038.44	0.09
19	แหล่งน้ำธรรมชาติ	25,497.44	0.59
20	แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น	98,133.03	2.26
รวม		4,341,716.25	100.00

ที่มา : สถานีพัฒนาที่ดินกาฬสินธุ์

10.12.3 ทรัพยากรน้ำ

ปริมาณน้ำฝน จังหวัดกาฬสินธุ์มีปริมาณน้ำฝนปานกลาง คือ 1,401-1,800 มิลลิเมตรจำนวนฝนตกเฉลี่ยต่อปี ประมาณ 100-125 วัน แหล่งน้ำผิวดิน ท้องที่จังหวัดกาฬสินธุ์ มีลำน้ำซึ่งเป็นแหล่งกักเก็บน้ำผิวดินอยู่หลายลำน้ำ เช่น ลำน้ำป่าว ห้วยลำพันชาติ ลำพะยัง ห้วยหลวง และลำน้ำยัง แต่แหล่งน้ำที่สำคัญในจังหวัด ได้แก่

1) ลำน้ำป่าว มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาภูพาน และหนองกุมภวาปี ไหลผ่านพื้นที่ของจังหวัดด้านทิศตะวันตก โดยไหลผ่าน อำเภอท่าคันโท อำเภอก้ามวง อำเภอสหัสขันธ์ อำเภอกมลาไสย อำเภอเมือง อำเภอขามเฒ่า และ อำเภอฆ้องชัย ไหลมาบรรจบกับแม่น้ำชีที่ อำเภอกมลาไสย ทั้งนี้ ได้มีการพัฒนาลำน้ำป่าว เพื่อเกษตรกรรม ได้แก่ โครงการชลประทานเขื่อนลำปาว ซึ่งมีการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ที่สามารถกักเก็บน้ำได้ถึง 1,430 ล้านลูกบาศก์เมตร และมีพื้นที่ชลประทาน ประมาณ 338,000 ไร่ ทั้งนี้ นอกเขตพื้นที่ชลประทานดังกล่าวแล้วยังมีโครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าเพื่อเกษตรกรรม จำนวน 52 สถานี มีพื้นที่ส่งน้ำเพื่อเกษตรกรรม จำนวน 75,420 ไร่

2) ลำน้ำยัง มีต้นกำเนิดมาจากเทือกเขาภูพาน ไหลผ่านพื้นที่ของจังหวัดด้านทิศตะวันออก โดยไหลผ่าน อำเภอเขาวง อ.ห้วยผึ้ง อำเภอภูผินารายณ์ มาบรรจบกับแม่น้ำชี ที่จังหวัดร้อยเอ็ด มีพื้นที่ลุ่มน้ำประมาณ 4,126 ตารางกิโลเมตร ปัจจุบันมีการใช้ประโยชน์จากลำน้ำยังค่อนข้างน้อย เนื่องจากมีปริมาณน้ำไม่มาก ทั้งนี้ จากข้อมูลการตรวจวัดคุณภาพลำน้ำยัง โดยสำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 7 (เดิม) เมื่อปี 2542 พบว่าคุณภาพน้ำอยู่ในเกณฑ์คุณภาพน้ำผิวดินประเภทที่ 3

3) แม่น้ำชี ไหลผ่านพื้นที่ของจังหวัดกาฬสินธุ์ในช่วง อำเภอขามเฒ่า อำเภอฆ้องชัย อำเภอกมลาไสย และอำเภอร่องคำ ทั้งนี้ ตามโครงการโขง - ชี - มูล ได้มีการก่อสร้างฝายวังยาว ที่ อำเภอฆ้องชัย ซึ่งจะสามารถให้บริการพื้นที่เกษตรกรรม จำนวน 21,230 ไร่

10.12.4 ทรัพยากรธรณี

แร่ธาตุ แหล่งแร่สำคัญที่พบในจังหวัดกาฬสินธุ์ได้แก่ แร่ลิกไนต์ มีอยู่ที่อำเภอ สหัสขันธ์และอำเภอภูผินารายณ์ แร่โปแตส พบที่อำเภอขามเฒ่า เป็นชนิดคาร์นาไลท์ เกิดปนกับแร่เกลือหินและชนิดแทคซิไอไดรท์ เกลือหิน พบอยู่ที่อำเภอขามเฒ่าในแหล่งมหาสารคามมีความยาว 35 กิโลเมตร กว้าง 15 กิโลเมตร คลุมพื้นที่ 740 ตารางกิโลเมตร มีความหนาจาก 168 - 505 ฟุต ซึ่งมีเกลือมากกว่า 700 ล้านตัน

10.13 การวิเคราะห์สถานะแวดล้อม (SWOT Analysis)

ผลการประเมินศักยภาพการพัฒนาในปัจจุบันและโอกาสการพัฒนาในอนาคตของจังหวัดกาฬสินธุ์ ตามประเด็นยุทธศาสตร์ ได้แก่

ตารางที่ 3 ประเด็นยุทธศาสตร์ : การพัฒนาการผลิตทางการเกษตร

จุดแข็ง (Strength : S)	โอกาส (Opportunity : O)
<p>ลักษณะทางกายภาพ</p> <p>1. มีพื้นที่การเกษตรร้อยละ 62 ของพื้นที่ทั้งหมด</p> <p>2. มีพื้นที่ชลประทานร้อยละ 19 ของพื้นที่ทำการเกษตร</p> <p>3. มีแหล่งน้ำชลประทานขนาดใหญ่ และระบบชลประทานที่สมบูรณ์สามารถส่งน้ำได้ไม่น้อยกว่า 3 แสนไร่</p> <p>4. สภาพภูมิประเทศเอื้อต่อการประกอบอาชีพเกษตร</p> <p>ผลิตภัณฑ์</p> <p>1. เป็นแหล่งผลิตสินค้าเกษตรที่สำคัญ เช่น ข้าว (GPP ปี 49 = 3.39 พันล้านบาท) อ้อย (GPP ปี 49 = 686 ล้านบาท) มันสำปะหลัง (GPP ปี 49 = 315 ล้านบาท) กุ้งก้ามกราม เห็ด ขางพารา และโค</p> <p>2. มีสินค้าเกษตรที่มีลักษณะเฉพาะถิ่น เช่น ข้าวเขาวง</p> <p>3. มีความหลากหลายของทรัพยากรสัตว์น้ำในเขตชลประทาน</p> <p>การแปรรูปและสร้างมูลค่าเพิ่ม</p> <p>มีโรงงานแปรรูปอุตสาหกรรมเกษตรจำนวนมาก เช่น โรงงานอ้อย โรงงานแป้งมันสำปะหลัง โรงสีข้าว และปริมาณผลผลิตมีไม่เพียงพอกับความต้องการของโรงงาน</p>	<p>1. นโยบายรัฐเอื้ออำนวยต่อภาคเกษตร</p> <p>2. นโยบายรัฐบาลส่งเสริมการปลูกพืชทดแทนพลังงาน</p> <p>3. รัฐบาลให้การสนับสนุนการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น</p> <p>4. มีการเปิดตลาดการค้าของไทยเพิ่มมากขึ้น</p> <p>5. กระแสความนิยมการบริโภคอาหารที่มีคุณภาพและปลอดภัยต่อผู้บริโภค</p> <p>6. ราคาพืชผลทางการเกษตรมีแนวโน้มสูงขึ้น</p> <p>7. ความต้องการอาหารของตลาดโลกมีอัตราเพิ่มสูงขึ้น</p> <p>8. กระแสปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง</p> <p>9. คู่แข่งทางการค้าประสบปัญหาภัยธรรมชาติทำให้เป็นโอกาสของประเทศไทย</p> <p>10. เพิ่มช่องทางการตลาดเปิดประตูสู่อินโดจีน</p>

จุดแข็ง (Strength : S)	โอกาส (Opportunity : O)
<ol style="list-style-type: none"> 1. มีโรงงานผลิตพืชพลังงานทดแทน 4 โรง เช่น ไบโอดีเซล 3 โรง เอทานอล 1 โรง ไบโอดีเซล 3 โรง 2. มีโรงงานปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพต้นแบบ 3. สามารถแปรรูปผลพลอยได้จาก (มูล) สุกรเป็น พลังงานทดแทน 4. มีการผลิตกระแสไฟฟ้าจากวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรองค์กร/บุคคลากร 5. มีกลุ่มเกษตรกรผลิตข้าวอินทรีย์ 6. หน่วยงานราชการมีการประสานงานที่เข้มแข็ง 7. เกษตรกรและกลุ่มชุมชนมีความเข้มแข็งมีวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรม และใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น 	
จุดอ่อน (Weakness : W)	ภาวะคุกคาม (Threat : T)
<p>ลักษณะทางกายภาพ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. แหล่งน้ำและระบบชลประทานในการทำการเกษตรยังไม่ทั่วถึง ขาดแหล่งน้ำบาดาลน้ำลึก 2. ดินมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ 3. แหล่งน้ำธรรมชาติเสื่อมโทรม 4. พื้นที่ทำการเกษตรส่วนใหญ่อยู่นอกเขตชลประทานผลิตภัณฑ์ 1. สินค้าเกษตรส่วนใหญ่จำหน่ายเป็นวัตถุดิบมีราคาต่ำ 2. พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ พันธุ์ปลาที่ตีมีไม่เพียงพอ 3. ผลผลิตขาดคุณภาพ มีสารพิษตกค้าง 4. ขาดแคลนพืชอาหารสัตว์ในฤดูแล้ง 5. ขาดวัตถุดิบสมุนไพรที่มีคุณภาพไม่เพียงพอ 6. ในท้องถิ่นไม่มีโรงฆ่าสัตว์ และตลาดกลางเพื่อ 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ราคาผลผลิตการเกษตร โดยเฉพาะข้าว มันสำปะหลัง อ้อย ยางพาราขึ้นอยู่กับตลาดต่างประเทศ 2. ภัยธรรมชาติและสภาพแวดล้อมมีการเปลี่ยนแปลง 3. โครงสร้างทางกฎหมายไม่เอื้อต่อการพัฒนาการเกษตรเท่าที่ควร 4. การกีดกันทางการค้า เช่น สุขอนามัย สิทธิมนุษยชน 5. ภาวะเศรษฐกิจโลกที่ผันแปรทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น 6. ภัยคุกคามด้านโรคทางการเกษตร โรคพืช แมลงต่าง ๆ สารพิษตกค้างในดิน

จุดอ่อน (Weakness : W)	ภาวะคุกคาม (Threat : T)
<p>การเกษตร</p>	<p>สารเคมีมลพิษจากสิ่งแวดล้อม ส่งผล กระทบต่อคุณภาพผลผลิต 7. ขาดนโยบายในการจูงใจภาคเอกชน</p>
<p>ราคา</p> <p>1. การเพาะปลูกเปลี่ยนแปลงตามราคาสินค้าอย่างไร ทิศทางการวางแผนการผลิต</p> <p>2. เกษตรกรไม่สามารถกำหนดราคาผลผลิตได้</p> <p>3. ไม่มีการรวมกลุ่มเพื่อให้เกิดการต่อรอง ประสิทธิภาพการผลิต</p> <p>1. การผลิตของเกษตรกรเป็นแบบเดิมตามความเคยชิน 2. ปริมาณผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่อยู่ในระดับต่ำ เช่น อ้อย มันสำปะหลัง เมื่อเทียบกับจังหวัดใกล้เคียง</p> <p>ช่องทางการจำหน่าย</p> <p>1. ผลิตแล้ว ไม่มีแหล่งจำหน่าย</p> <p>องค์กร/บุคลากร</p> <p>1. ขาดการบริหารจัดการแหล่งน้ำนอกเขตชลประทาน ให้มีประสิทธิภาพ และขาดหน่วยงานดูแลกลุ่มผู้ใช้น้ำ ให้เกิดความเข้มแข็ง</p> <p>2. ขาดทักษะ เทคโนโลยีการจัดการสินค้าเพื่อให้เป็นที่ ต้องการของตลาดและมีมูลค่าเพิ่มขึ้น</p> <p>3. เกษตรกรยังขาดความรู้ ทักษะ เทคโนโลยี การผลิต ที่ดีและเหมาะสมองค์กรภาคเกษตรยังไม่ เข้มแข็งและ ไม่สามารถทำธุรกิจชุมชนให้ประสบผลสำเร็จ</p> <p>4. เกษตรกรและบุคลากรภาครัฐภาคเกษตร ยังขาด</p>	<p>1. การเมืองไม่แน่นอนและมีความขัดแย้ง ทางการเมือง</p>

จุดอ่อน (Weakness : W)	ภาวะคุกคาม (Threat : T)
<p>ข้อมูล ระบบสารสนเทศองค์ความรู้และทักษะ ใน การบริการถ่ายทอดไปสู่เกษตรกร</p> <p>5. ภาครัฐ เอกชน และประชาชน ขาดการมีส่วนร่วม ในการพัฒนาการเกษตรอย่างจริงจัง</p> <p>6. เกษตรกรสามารถเข้าถึงแหล่งทุนและการให้บริการ ด้านข้อมูลข่าวสารและบริการอื่นๆ ของ ภาครัฐได้น้อย</p> <p>7. ขาดงานวิจัยและพัฒนาที่เกษตรกรมีส่วนร่วม</p> <p>8. แรงงานภาคการเกษตร ไม่เพียงพอและเกษตรกรภาค การเกษตรมีอายุมาก</p> <p>9. ขาดผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ขาดหน่วยงานพัฒนา สินค้าด้านการเกษตร</p> <p>10. เกษตรกร ไม่ให้ความสำคัญในการทำบัญชี เนื่องจากมีอายุมาก</p> <p>11. ความเชื่อและการปรับเปลี่ยนทัศนคติของ เกษตรกรทำได้ยาก</p>	

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ

กำธร ธินลาด (2543) ได้ศึกษาการพัฒนารูปแบบการบริหารกองทุน หมู่บ้าน โดยมีการสร้างกระบวนการเรียนรู้การบริหารกองทุน ระหว่างชุมชนในตำบลและกับชุมชน ภายนอกตำบล ใช้การศึกษาจากเอกสารทั้งของทางราชการและของกลุ่มที่รวบรวมไว้ การสัมภาษณ์ แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง การประชุม การอบรม รวมทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่ มีส่วนร่วม กลุ่มเป้าหมายที่ศึกษาได้แก่ผู้นำชุมชนและผู้นำกองทุน จำนวน 13 หมู่บ้าน ผลการศึกษาพบว่า ความเข้มแข็งของชุมชนที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกสามารถที่จะเรียนรู้

การบริหารและสามารถปรับเปลี่ยนการบริหารได้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของชุมชน
 แนวทางในการบริหารกองทุนในอนาคต จะต้องพิจารณาถึงการสรุปทริยการเรียนรู้ข้อผิดพลาด
 ในอดีตของการบริหารกองทุน ต้องมีการแจ้งให้หน่วยงานส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม
 ในการประชาสัมพันธ์และติดตามประเมินผลอย่างใกล้ชิดต่อการเรียนรู้ด้านการบริหารกองทุนการ
 บริหารกองทุนในชุมชนในอนาคตที่ยั่งยืน ควรเอื้ออำนวยให้โอกาสแก่ชุมชนในการตัดสินใจ
 พนวกกองทุนที่เหมือนกันเข้าเป็นกองทุนเดียวกัน จึงจะเป็นการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน
 ให้สามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด

ประจักษ์ ผลเรือง (2546) ได้ศึกษาการพัฒนา รูปแบบการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน
 ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน 7 จังหวัด จำนวน 350 แห่ง โดยการศึกษาเชิงสำรวจ และเชิง
 วิเคราะห์ ด้วยการศึกษา 3 ระยะ คือ ศึกษาปัจจัยการบริหารจัดการการสร้างรูปแบบ และการพัฒนา
 รูปแบบ พบว่า กองทุนหมู่บ้านประสบปัญหาปานกลาง โดยปัญหาที่รุนแรงที่สุด ได้แก่ ระบบหมู่บ้าน
 สมาชิก ระบบสนับสนุน องค์กรบริหาร ส่วนปัจจัยที่มีอิทธิพลตรงและอ้อมต่อผลสัมฤทธิ์ คือ ระบบ
 องค์กรบริการจัดการ ซึ่งตัวรูปแบบยุทธศาสตร์ที่พัฒนาขึ้นมี 4 ด้าน ได้แก่ การพัฒนาระบบงาน
 กองทุน การพัฒนาองค์กรบริหารกองทุน การกำหนดทิศทางพัฒนาหมู่บ้าน และการเสริมสร้างระบบ
 บรรยากาศกองทุน

วรรณ ถิ่นหัวเสือ (2546) ได้ศึกษาการเสริมสร้างศักยภาพในการพัฒนา
 ชุมชนของผู้นำชุมชน ตำบลบ้านระกาศ อำเภอบางปะอินจังหวัดสมุทรปราการ ขั้นตอนของการวิจัย
 ประกอบด้วย การศึกษาปัญหาและความต้องการในการพัฒนาศักยภาพของผู้นำชุมชน เพื่อนำมา
 กำหนดเป็นปัญหาเชิงพัฒนา การร่วมกันกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหา การนำ
 ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่กำหนดขึ้นไปทดลองใช้ และการประเมินประสิทธิผลของยุทธศาสตร์การ
 พัฒนาที่นำไปปฏิบัติ กลุ่มเป้าหมายของการพัฒนา ได้แก่ ผู้นำชุมชนที่เข้าร่วม โครงการวิจัยและพัฒนา
 จำนวน 30 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ การสังเกต การสนทนากลุ่มการประชุมระดม
 ความคิด พบว่า ผู้นำชุมชนกลุ่มเป้าหมายมีปัญหาด้านการขาดความรู้และทักษะในการเขียน โครงการ
 การพูดถ่ายทอดความรู้ข้อมูลข่าวสารสู่ประชาชนยังทำได้ไม่ดี และการบริหารจัดการกลุ่มองค์กร
 ชุมชนยังไม่มีประสิทธิภาพ ดังนั้นผู้นำชุมชนกลุ่มเป้าหมายจึงต้องการเพิ่มพูนความรู้และ
 ความสามารถทั้ง 3 ด้านให้สูงขึ้น ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ผู้วิจัยและกลุ่มเป้าหมายร่วมกันกำหนดขึ้น
 เพื่อนำไปใช้แก้ไขปัญหาและเสริมสร้างศักยภาพของผู้นำชุมชน ได้แก่ การอบรมการศึกษาดูงาน การ
 ฝึกปฏิบัติ และการกระตุ้นเสริมแรงจากผู้วิจัยเป็นระยะ ๆ และผลการประเมินประสิทธิผลของ
 ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่นำมาใช้ พบว่าผู้นำชุมชนกลุ่มเป้าหมายของการพัฒนามีความรู้ความเข้าใจใน
 การเขียนโครงการ การถ่ายทอดความรู้และข้อมูลข่าวสารสู่ประชาชนและการบริหารจัดการองค์กร
 ชุมชนสูงขึ้น เกิดผลลัพธ์ที่ดีขึ้นในชุมชน ได้แก่ ชุมชนได้รับงบประมาณสนับสนุน โครงการต่าง ๆ

มากขึ้นประชาชน ได้รับรู้ข้อมูลของทางราชการทั่วถึงมีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น และมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนมากขึ้น

ศิริ ฮามสุ โปธิ (2546) ได้ศึกษาการพัฒนาศักยภาพการพึ่งตนเองในระดับหมู่บ้าน จำนวน 40 หมู่บ้านๆ ละ 30 ครัวเรือน พบว่า หมู่บ้านที่พึ่งตนเองได้นั้นต้องมีองค์ประกอบ 5 ตัวชี้วัด ได้แก่ เทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากร จิตใจ และสังคมวัฒนธรรมซึ่งศักยภาพในการพึ่งตนเองทั้ง 5 ด้าน อยู่ในระดับต่ำ และเกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านแรงงานภาวะผู้นำ การมีจิตสำนึกของความเป็นสมาชิกในชุมชน การรวมกลุ่มหรือการสร้างเครือข่ายทุนทางสังคมในหมู่บ้าน การเรียนรู้ร่วมกัน ศักยภาพของหมู่บ้านในการจัดการและพัฒนาตนเองและการมีวิสัยทัศน์ร่วมกันของคนในหมู่บ้าน

มูลนิธิพัฒนาไทย สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและสถาบันพัฒนาสี่แยกอินโดจีน (คณะกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, 2546 : 2-5) ได้ศึกษาการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แลกเปลี่ยนทัศนคติ สังเคราะห์องค์ความรู้การแก้ไขปัญหาความยากจนของชุมชน และหาแนวทางการปฏิบัติที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พบว่า ผู้นำชุมชน ไม่ได้ต่อต้านกระแสโลกาภิวัตน์แต่ต้องการให้เลือกรับแต่สิ่งที่ดีมาประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตอย่างรอบคอบ ปัจจัยการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงประกอบด้วย 4 กลุ่มปัจจัย ได้แก่ กลุ่มปัจจัยทุนทางสังคม กลุ่มปัจจัยชุมชนเข้มแข็ง กลุ่มปัจจัยทรัพยากรธรรมชาติและกลุ่มปัจจัยรัฐธรรมนูญและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ข้อเสนอการวิจัยครั้งต่อไปคือ ควรศึกษาการวัดระดับการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจชุมชน ศึกษาการสร้างตัวแบบการจัดทำแผนเศรษฐกิจพอเพียงในเชิงลึก การปลูกจิตสำนึกเยาวชนให้เห็นถึงประโยชน์การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ และการประยุกต์แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงใช้เป็นฐานประกอบการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนและท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมท้องถิ่น

สมคิด พรหมจ้อย และคณะ (2546) ได้ศึกษาเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสานได้เกี่ยวกับประวัติและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชน ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมและแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนของเศรษฐกิจชุมชนของหมู่บ้านอีสานได้ พบว่าในอดีตอีสานใต้มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรและการผลิตแบบยังชีพ โดยมีอาชีพหลักคือทำนา แต่ในปัจจุบัน เปลี่ยนแปลงจากวิถีชีวิตแบบสังคมเกษตรที่เรียบง่ายเป็นการดิ้นรนเพื่อการอยู่รอดหารายได้มาจุนเจือครอบครัว บางครอบครัวต้องหารายได้นอกภาคเกษตร สาเหตุมาจากอำนาจรัฐการศึกษาและการศาสนา การคมนาคม การเพิ่มของประชากร การกำหนดกรอบพัฒนาประเทศและการรุกอย่างขนานใหญ่ของระบบทุนนิยม การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการคงอยู่ของเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสานใต้ มีวัฒนธรรมและความเชื่อความสามารถในการจัดการทรัพยากรในชุมชนผู้นำองค์กรระดับชุมชน ความเข้มแข็งขององค์กรทางเศรษฐกิจและสังคมภายในชุมชน พฤติกรรมการผลิตและการบริโภคของ

ชุมชนการสะสมทุนและแหล่งทุนเพื่อการผลิต การใช้อำนาจรัฐและผลจากการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ภายนอกชุมชน แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนจากการศึกษา คือ การสร้างระบบเศรษฐกิจ โดยยึดฐานทาง วัฒนธรรมใช้กระบวนการทางประชาสังคมร่วมกันจัดการทรัพยากรชุมชนให้เกิดประสิทธิภาพ มีผู้นำ ชุมชนที่เป็นที่ยอมรับเข้มแข็งและสามารถแสวงหาความร่วมมือจากส่วนอื่นได้โดยภาครัฐต้องลด บทบาทเป็นผู้แนะนำและส่งเสริม ชุมชนต้องสร้างภูมิคุ้มกันให้ตนเอง ไม่กระทบจากการเปลี่ยนแปลง ทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และเทคโนโลยีชุมชนต้องเร่งฟื้นฟูฐานทางทรัพยากรทางธรรมชาติ เพื่อเป็นทุนทางธรรมชาติ ภาครัฐควรออกกฎหมายเพื่อส่งเสริมการดำเนินเศรษฐกิจพอเพียงเป็น แนวทางนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

ทรงจิต พูลลาภ และคณะ (2547) ได้ศึกษาศึกษาภาพภูมิปัญญาท้องถิ่นและความพร้อมใน การพัฒนาของชุมชนรอบเขื่อนป่าสักคีตลลิตีร์และชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากโครงการเขื่อนป่าสักคีต ลลิตีร์ พบว่า องค์ความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านที่ยังคงมีอยู่ในชุมชนและครัวเรือน เช่น การทอผ้า การทอ เสื้ออก การจักสาร โบราณ ยาไทย การนวดแผนไทย เป็นต้นการจัดเวทีเสวนา ประชุมสัมมนา ศึกษาดู งาน และสาธิตทดลอง ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ และองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ร่วมกัน การใช้เวทีประชาคมและการเชื่อมโยงกับเครือข่ายภูมิปัญญาท้องถิ่นอื่นๆ เป็นการเรียนรู้และ พัฒนาระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับภูมิปัญญาสากล และเทคโนโลยีสมัยใหม่ ตามศักยภาพและการ เรียนรู้ของชุมชนนั้นๆ ผลการต่อยอดภูมิปัญญาพื้นบ้าน โดยนำองค์ความรู้เดิมและใหม่นำมา แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้นำชุมชน นักวิจัย นักพัฒนาและผู้นำกลุ่มอาชีพต่างๆ ที่จะนำไปสู่การ เรียนรู้และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ส่วนผลการส่งเสริมและพัฒนาได้นำไปสู่การผลิตเพื่อการยังชีพแบบพึ่งตนเอง ในระดับครอบครัว อย่างพออยู่พอกินเกิดการรวมกลุ่มพึ่งพาอาศัยกัน มีการ เชื่อมโยงความร่วมมือจากองค์กรภายนอก เพื่อพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ในระบบตลาดท้องถิ่น

ภทรพร ยุทธาภรณ์พินิจ (2547) ได้ศึกษารูปแบบการเรียนรู้ด้วยตัวเองอย่างยั่งยืน เพื่อ พัฒนาศักยภาพของเครือข่ายองค์กรชุมชน ในกลุ่มผู้นำชุมชน 5 ภูมิภาคๆ ละจังหวัดๆ ละตำบลๆ ละ หมู่บ้าน พบว่า สภาพองค์กรชุมชนมีรูปแบบการรวมตัวในชุมชนคล้ายคลึงกัน คือ มีการได้รับการ ส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยราชการ ซึ่งส่วนใหญ่ไม่ตรงกับความต้องการของคนในชุมชน การ ขับเคลื่อนกิจกรรม ไม่มีความต่อเนื่อง มีการรวมตัวโดยความต้องการของคนในชุมชนเอง กิจกรรม เกี่ยวข้องกับอาชีพและมีผลประโยชน์ร่วมกันของสมาชิก สำหรับกระบวนการพัฒนาศักยภาพของ องค์กรในชุมชนคล้ายคลึงกัน 6 ประการ ได้แก่ สรุปรู วิเคราะห์สังเคราะห์บทเรียนชุมชน สร้างความ เข้าใจกับผู้นำและแกนนำชุมชน การกำหนดประเด็นพัฒนาการกำหนดแนวทางกิจกรรมพัฒนา การลง มือปฏิบัติ และการสรุปบทเรียนการทำงาน ในส่วนของรูปแบบและวิธีการเรียนรู้ด้วยตัวเอง มีการ เรียนรู้อิสระ ไม่แยกขาดจากวิถีชีวิต รูปแบบเรียนรู้มีทั้งระดับบุคคล กลุ่มและชุมชน โดยบุคคลเป็นได้

ทั้งผู้เรียนและผู้สอนขึ้นกับโอกาสก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีรูปแบบแบบสำคัญในการ
เชื่อม โยงกระบวนการคิด การลงมือทำ สรุปผลการเรียนรู้ และพัฒนาต่อยอดไปสู่การเรียนรู้อื่นๆ

ธนศ ต่วนชะเอม และคณะ (2548 : 52-72) ได้ศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่เศรษฐกิจแบบ
พอเพียงตามรอยพระยุคลบาท เนื่องในวโรกาสทรงครองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี โดยศึกษาเกษตรกร
ที่เข้าร่วม โครงการทฤษฎีใหม่ จำนวน 200 คน พบว่าบริบทชุมชนที่มีสภาพเศรษฐกิจที่ยากจนพื้นดิน
ไม่ได้รับการบำรุง ขาดน้ำในการประกอบอาชีพ ซึ่งยังผลให้เกิดความยากจนแรงจูงใจการเข้าร่วม
โครงการมาจากการแนะนำ การเชิญชวนอธิบายถึงประโยชน์สิ่งที่ได้รับทั้งที่เป็นวัตถุประสงค์ของการและการ
ปรับชีวิตออกจากความยากจน แรงจูงใจที่สำคัญคือ มีความหวังที่ดีกว่าในอนาคตตนเองและสมาชิก
ครอบครัว มีความรู้ความเข้าใจจากการได้รับข้อมูลข่าวสารหลายครั้งจนเกิดการสะสมข้อมูลในความ
ทรงจำที่สามารถอธิบายได้ วิธีปฏิบัติต้องได้รับคำแนะนำและลงมือทำไปพร้อมกันกับเจ้าหน้าที่ของ
รัฐ จึงประสบผลสำเร็จแต่เป็นผลเพียงขั้นที่หนึ่ง หลังจากเข้าร่วม โครงการชีวิตและความเป็นอยู่ดีขึ้น
อาชีพทางการเกษตรมีรายได้ทุกวัน พึ่งใช้จ่ายอย่างประหยัดนำเงินคืนหนี้สินได้ ใช้เกษตรอินทรีย์ใน
การผลิตด้านการเกษตร รู้จักการเก็บไว้ใช้ มีความสุขกายสบายใจและความภาคภูมิใจที่เข้าร่วม
โครงการและชาวซึ่งในแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง มีความต้องการอยากให้เกษตรกรทั่วไปที่มีความ
เดือดร้อนเช่นตนในอดีตเข้าร่วม โครงการ โดยต้องการให้ผู้อื่นมีชีวิตความเป็นอยู่ที่พอดีเป็นความรู้สึก
ที่สะสมมาจากหลักธรรมของพุทธศาสนาที่อยากช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ให้พ้นทุกข์ คือ เมตตากรุณาต่อ
เพื่อนเกษตรกรด้วยความสุขกายสบายใจของตนเองจากการเข้าร่วม โครงการทฤษฎีใหม่เศรษฐกิจ
พอเพียง

ประดิษฐ์ นั้ดทะยาย (2549) ได้ศึกษาการพัฒนารูปแบบการบูรณาการกองทุนชุมชน
ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลหนองบัว อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น พบว่า แนวคิดและรูปแบบการ
บริหารจัดการกองทุนชุมชนจัดตั้งขึ้นโดยนโยบายรัฐ และชุมชนเป็นบางส่วนมุ่งเพิ่มรายได้ แก่ชาว
ชุมชนบทเพื่อให้หลุดพ้นจากปัญหาความยากจน สามารถพึ่งตนเองได้มีระเบียบ ขั้นตอน วิธีการ
ดำเนินงานที่ชัดเจน บริหารจัดการในรูปกรรมการ สำหรับการพัฒนาแนวคิดและรูปแบบการบูรณา
การชุมชน ใช้กลุ่มออมทรัพย์เป็นหลัก แล้วขยายสู่กิจกรรมอื่นๆ ใช้ศูนย์ประสานงานองค์กรชุมชนเป็น
กลไกในการขับเคลื่อน ผู้นำกองทุนต่างๆร่วมกันจัดเวทีประชาคมเพื่อหารูปแบบการบูรณาการ และ
ตัวแทนกองทุนประชุมหาข้อสรุปร่วมกัน

คณนรรจน์ บากา และคณะ (2549) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมในการพัฒนา
เศรษฐกิจแบบพอเพียงของชาวชนบท ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ใน 5 จังหวัด จำนวน 1,974 คน
พบว่าส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับปานกลาง ชาวชนบทมีส่วน
ร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียงแตกต่างกันตามภูมิภาค เพศ ศาสนา ระดับการศึกษาอาชีพ
รายได้ ตำแหน่งทางสังคม อายุ และสถานภาพสมรส แต่ไม่แตกต่างกันตามสถานภาพทางครอบครัว

สมพันธ์ เตชะอธิก และคณะ (2549) ได้ศึกษากระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ของชุมชนด้านการจัดการองค์กรชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง โดยการสังเคราะห์การวิจัย 6 กรณีศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง พบว่า กระบวนการเรียนรู้มีการถ่ายทอดโดยวิธีบอกเล่าภูมิปัญญาอุดมการณ์ของผู้นำชุมชน โดยเริ่มจากการศึกษาประวัติท้องถิ่น การศึกษาดูงาน และการเรียนรู้โดยผ่านกระบวนการกลุ่ม กระตุ้นความคิดเชิงสังคมและเศรษฐกิจรอบตัว ส่วนปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ มีปัจจัยภายใน ได้แก่ ผู้นำ สมาชิกและนักพัฒนาในพื้นที่ ปัจจัยภายนอก ได้แก่ แหล่งทุนสนับสนุนงบประมาณ แผนกิจกรรม โครงการต่างๆ นักวิชาการภายนอกชุมชน และเอกสาร

มณฑิธร บุญช้างเผือก และคณะ (2550 : 154-158) ได้ศึกษาวิจัย เรื่องการพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชนบ้านป่าสักงาม ตำบลหลวงเหนือ อำเภอคอยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ในอดีตชาวบ้านป่าสักงามสืบเผ่าพันธุ์มาจากชนเผ่าลัวะเดิมของอาณาจักรลานนา จากอดีตและปัจจุบันมีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับการกินการอยู่หรือการกินเพื่ออยู่ วิถีชีวิตชุมชนจึงมีความผูกพันอยู่กับป่า สิ่งหนึ่งที่มองเห็นได้ในหมู่บ้านป่าสักงามคือ ความเข้มแข็งชุมชนทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมกันทำกิจกรรมในเชิงสร้างสรรค์มากมายในด้านการดำเนินการ เศรษฐกิจพอเพียง กระทั่งต่อวิถีชีวิตของชุมชนบ้านป่าสักงาม พบว่าการเคลื่อนไหวของรูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงคือ การรวมกลุ่มเช่น กลุ่มอนุรักษ์และพัฒนา กลุ่มพัฒนาป่าเพื่อชีวิต กลุ่มจัดสรรน้ำ กลุ่มปุ๋ยธรรมชาติและกลุ่มเกษตรกร แนวทางการพัฒนารูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงกับวิถีชีวิตชุมชนพบว่า การที่ชุมชนหันมาทบทวนประสบการณ์และสิ่งที่ดีของตน เพื่อให้ชาวบ้านเข้าถึงเหตุและผลเพื่อนำไปสู่การประมาณตนและการสร้างภูมิคุ้มกัน

ชาญชัยณรงค์ ทรงศาศรี(2552) ได้ศึกษาการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้หลักการทางสิ่งแวดล้อมศึกษา พบว่า

1. องค์ประกอบของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชาวชุมชนชนบท ได้แก่ ความพอเพียงตามสภาพทางเศรษฐกิจ ต้นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กิจกรรมกลุ่มทางเศรษฐกิจ ภูมิปัญญาท้องถิ่น สังคม และวัฒนธรรม ส่วนปัจจัยที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ ได้แก่ ความผูกพันต่อประโยชน์ส่วนรวม ความต้องการพัฒนาให้เป็นชุมชนตัวอย่าง ความศรัทธาในผู้นำ และการปฏิบัติตามคำเชิญชวนของเพื่อนบ้าน

2. ชาวชุมชนชนบทมีการปฏิบัติตามหลักการเรียนรู้ทางสิ่งแวดล้อมศึกษา และการพึ่งตนเองในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยรวมและรายด้านทุกด้าน ได้แก่ ความตระหนัก ความรู้ เจตคติ ทักษะ การประเมินผล การร่วมเรียนรู้ เทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ จิตใจ และสังคม อยู่ในระดับมาก ส่วนการมีส่วนร่วมฯ โดยรวมและรายด้านทุกด้าน ได้แก่ การวางแผน กระทำ ตรวจสอบ และแก้ไข อยู่ในระดับปานกลาง

3. ชาวชุมชนชนบทที่มีเพศต่างกัน มีการปฏิบัติตามหลักการเรียนรู้ทางสิ่งแวดล้อมศึกษา โดยรวมและรายด้าน 3 ด้าน และการพึ่งตนเองในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยรวมและรายด้าน 2 ด้านแตกต่างกัน ชาวชุมชนชนบทที่มีกลุ่มอายุต่างกัน มีส่วนร่วมในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยรวมและรายด้าน 2 ด้านแตกต่างกัน ชาวชุมชนชนบทที่มีสถานภาพในการเป็นแกนนำสมาชิกกลุ่มในชุมชนต่างกัน มีการปฏิบัติตามหลักการเรียนรู้ทางสิ่งแวดล้อมศึกษา โดยรวมและรายด้าน 3 ด้าน การมีส่วนร่วม โดยรวมและรายด้าน 3 ด้าน และการพึ่งตนเองในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยรวมและรายด้าน 5 ด้าน แตกต่างกัน ชาวชุมชนชนบทที่มีสถานภาพในการมีตำแหน่งในชุมชนต่างกัน มีส่วนร่วมในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยรวมและรายด้าน 4 ด้านแตกต่างกัน และชาวชุมชนชนบทที่มีสถานภาพในการเป็นสมาชิกองค์กรในชุมชนต่างกัน มีส่วนร่วมในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยรวมและรายด้านแตกต่างกัน 3 ด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

4. ตัวแปรที่สามารถพยากรณ์การพึ่งตนเองในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (y) ของชาวชุมชนชนบท ($F = 20.47, p \leq .005$) มีจำนวน 2 ตัวแปร ได้แก่ การเป็นแกนนำสมาชิกกลุ่มในชุมชน (x_1) และการมีส่วนร่วมกระทำ (x_2) ซึ่งเขียนเป็นสมการได้ดังนี้

$$y = 2.50 + 0.47 x_1 + 0.28 x_2$$

โดยมีความแม่นยำในการพยากรณ์ ร้อยละ 31.00 ($R^2_{adj} = .31$)

5. รูปแบบการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชาวชุมชนชนบท ประกอบด้วย การสร้างการมีส่วนร่วมวางแผนกิจกรรมกลุ่มให้มีความตระหนักรู้ และเจตคติ การกระทำกิจกรรมกลุ่มให้มีทักษะ การตรวจสอบกิจกรรมกลุ่มให้มีการสนับสนุนการประเมินผล และการปรับปรุงกิจกรรมกลุ่มให้มีส่วนร่วมเรียนรู้

ประมวล เกตุรา (2553) ได้ศึกษารูปแบบการพัฒนาขีดความสามารถการพึ่งตนเองของชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า

1. สภาพการพึ่งตนเองของชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดมี 5 ด้านคือ ด้านจิตใจ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเรียนรู้ และด้านทรัพยากรธรรมชาติ ปรากฏว่า ด้านการเรียนรู้ไม่ผ่านเกณฑ์ที่กำหนดไว้ และเมื่อนำเสนอผลการศึกษากับข้อมูลแก่ชุมชนเป้าหมายในตำบล โนนสว่างจำนวน 12 หมู่บ้าน พบว่า บ้านหนองลิ้ม สนใจที่จะเข้าร่วม โครงการวิจัย และเลือกประเด็นการเรียนรู้เป็นกลยุทธ์ในการขับเคลื่อนการดำเนินงานการพัฒนาขีดความสามารถในการพึ่งตนเองครั้งนี้
2. ผลการสร้างรูปแบบการพัฒนาขีดความสามารถการพึ่งตนเองของชุมชน พบว่าปัจจัยหลักในการพึ่งตนเองของชุมชนส่วนใหญ่ชุมชนมีการเรียนรู้จากการปฏิบัติที่เกิดจากองค์ความรู้ของชุมชนเอง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้สร้างเป็นกรอบแนวคิดการพัฒนา รูปแบบการพัฒนาขีดความสามารถพึ่งตนเอง โดยการพัฒนาแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ 18 กิจกรรมย่อย รูปแบบการพัฒนา

ประกอบด้วย 2 ส่วน คือส่วนที่ 1 เป็นการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 6 ขั้นตอน คือ 1) การเตรียมชุมชน 2) สร้างแรงจูงใจส่งเสริมการมีส่วนร่วม 3) ค้นหาปัญหาและจัดทำแผน 4) นำแผนไปปฏิบัติและพัฒนา 5) ประเมินผลตามตัวชี้วัดและ 6) แลกเปลี่ยนเรียนรู้และประมวลผล และส่วนที่ 2 คือแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ 18 กิจกรรมย่อย ซึ่งมีความเป็นไปได้ในการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก มีความสอดคล้องระหว่างการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในระดับมาก ถือเป็นรูปแบบการพัฒนาขีดความสามารถพึ่งตนเองของชุมชนชั่วคราว และจัดพิมพ์เป็นคู่มือในการทดลองการวิจัย

3. ผลการทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาขีดความสามารถพึ่งตน พบว่า ตัวแทนนักวิจัยชาวบ้านทั้ง 10 คน(ครอบครัว) โดยรวมมีความพึงพอใจในการดำเนินงานอยู่ในระดับมาก คือ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.20 ผลการประเมินตัวชี้วัดความสำเร็จโดยรวมอยู่ในระดับดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.30 และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า 1) ด้านเศรษฐกิจมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับดีมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.10 2) ด้านสังคม/ครอบครัวมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.34 3) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับดี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.12 4) ด้านวิถีชีวิต/วัฒนธรรม/ภูมิปัญญา มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับดี มีค่าเฉลี่ย 4.50 และ 5) ด้านสุขภาพมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับดี คือ 4.30

เมื่อกล่าวโดยสรุป เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงที่ยั่งยืนจากการศึกษา คือ การสร้างระบบเศรษฐกิจโดยยึดฐานทางวัฒนธรรมใช้กระบวนการทางประชาสังคมร่วมกันจัดการทรัพยากรชุมชนให้เกิดประสิทธิภาพ มีผู้นำชุมชนที่เป็นที่ยอมรับเข้มแข็งและสามารถแสวงหาความร่วมมือจากส่วนอื่นได้โดยภาครัฐต้องลดบทบาทเป็นผู้แนะนำและส่งเสริม ชุมชนต้องสร้างภูมิคุ้มกันให้ตนเองไม่กระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคม วัฒนธรรม และเทคโนโลยี ชุมชนต้องเร่งฟื้นฟูฐานทางทรัพยากรทางธรรมชาติเพื่อเป็นทุนทางธรรมชาติ ภาครัฐควรออกกฎหมายเพื่อส่งเสริมการดำเนินเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จมี 3 ปัจจัย คือ มีความรักและความพอใจในอาชีพเกษตร มีความศรัทธาในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และมีความเป็นหลักฐานที่มั่นคงสำหรับรุ่นต่อไปซึ่งองค์ประกอบโครงสร้างหลักควรเกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชน ระดับการพัฒนาของชุมชนและประสิทธิภาพของชุมชน ส่วนปัญหาสิ่งแวดล้อม คือ ปัญหาขยะมูลฝอย และปัญหาน้ำในกุดคลองเน่าเสีย กลุ่มเป้าหมายของการพัฒนาจึงต้องแก้ไขปัญหาดังกล่าวแต่ยังคงขาดความรู้ความเข้าใจในวิธีการ ขาดความร่วมมือและรูปแบบที่เหมาะสม ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ใช้ในการวิจัยและพัฒนา คือ การอบรมความรู้ การศึกษาดูงาน การสาธิต การปฏิบัติกิจกรรมและการติดตามช่วยเหลือและเสริมแรงเป็นระยะ ๆ

2. งานวิจัยต่างประเทศ

Ebert and Micheal (1975 : 6) ได้ศึกษาระบบการเมืองที่มีผลต่อการพึ่งตนเองอธิบายการเริ่มต้นชนบทไทยที่ผิดพลาดในอดีตว่า เพราะการกำหนดทิศทางในการพัฒนาเกิดจากปัจจัยทางการเมือง โดยผู้มีอำนาจสั่งการให้ประชาชนเป็นผู้ปฏิบัติตาม ในสิ่งที่ไม่ตรงกับความต้องการจึงเท่ากับเป็นการครอบงำทางความคิดหรือการตัดสินใจของประชาชนเพราะแท้ที่จริงแล้วปัญหาที่เกิดขึ้นประชาชนภายในหมู่บ้านย่อมรู้ดีว่าความต้องการหรือปัญหาคืออะไรและจะมีวิธีการแก้ปัญหาอย่างไร Padini Abeywardena (1993 : 135: อ้างถึงใน สุวิสิต สุจิตานนท์และคณะ 2535 : 56) ได้ศึกษาเรื่อง Women's Self-Reliance Program in Sri Lanka พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการพึ่งตนเองของชาวชนบทในประเทศศรีลังกา คือ การมีส่วนร่วมของชาวชนบทในโครงการพัฒนาต่างๆและปลูกกระตือรือร้นให้มีส่วนร่วมของการพึ่งตนเองให้มากยิ่งขึ้น

จากการศึกษาวิจัยต่างประเทศ พบว่าองค์ประกอบที่สำคัญที่ทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ต้องมีลักษณะสำคัญดังนี้

1. การดำเนินงานมีลักษณะการสร้างเครือข่าย (Net Work)
2. การดำเนินงานในลักษณะแบบบูรณาการ หรือมีลักษณะแบบองค์รวม (Holistic)
3. การดำเนินงานมีลักษณะที่เด่นๆสำคัญคือเป็นองค์ที่รวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมที่เน้นด้านเศรษฐกิจชุมชน และองค์กรที่เน้นด้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
4. องค์กรชุมชนให้ความสำคัญกับฐานทางทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศน์ที่สมบูรณ์และหลากหลายของชุมชน
5. ปัจจัยร่วมที่สำคัญยิ่งในการสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรชุมชน ได้แก่ การมีคณะกรรมการบริหารหรือผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง
6. กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน
7. กระบวนการสร้างการเรียนรู้ที่มีผลต่อการพัฒนาองค์กรของชุมชน
8. การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก

Forsslund (1995 : 195) ได้อธิบายไว้ในผลงานวิจัยเกี่ยวกับจิตใจในการพัฒนาตนเองของชุมชนว่า ถ้าสมาชิกทุกคนมีความปรารถนาที่จะเสียสละหรืออุทิศตนเพื่อแก้ปัญหา ทางเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม การเองแบบสิ่งแวดล้อม ภายใต้อาชีพที่ดำรงของจิตใจยอมเป็นการบ่งชี้ถึงความเป็นอิสระและมีความมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์สะท้อนให้เห็นถึงความตระหนักถึงปัญหาาร่วมกันของสมาชิกในชุมชนในรายงานการวิจัยยังอธิบายเพิ่มเติมและเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาว่า แนวคิดดังกล่าวจะสัมฤทธิ์ผลลงได้บทบาทของผู้นำสถาบันและสมาชิกทุกคนภายในชุมชนนั้นต้องสร้าง

วิสัยทัศน์ในการพัฒนาาร่วมกัน โดยใช้กิจกรรมที่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของสมาชิกเป็น
สื่อในท้ายที่สุดความเข้มแข็งภายในหมู่บ้านหรือชุมชนก็จะเกิดขึ้นอย่างแน่นอน

Watanasiri (1997 : 146-157) นักศึกษาระดับปริญญาเอกมหาวิทยาลัย อัลเบอร์ต้า
(University of Alberta) ประเทศแคนาดา ได้วิจัยในเชิงลึกของกลุ่มสหกรณ์สินเชื่อเพื่อแก้ปัญหาความ
ยากจนและฟื้นฟูมาตรฐานการครองชีพของหมู่บ้านชนบทของจังหวัดมุกดาหาร ซึ่งในผลการวิจัย
พบว่า เงินทุนจากสมาชิกและเงินทุนสนับสนุนจากรัฐบาลได้ไหลเวียนได้ก่อให้เกิดผลดีและสร้าง
ความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจของหมู่บ้านอยู่ตลอดเวลา ผลการวิเคราะห์รายงาน การวิจัยฉบับนี้ยัง
ชี้ให้เห็นว่า กลุ่มสหกรณ์ดังกล่าว เป็นสหกรณ์ขนาดเล็กที่มีรากฐานมาจากกระบวนการที่ค้นคว้า
ค้นพื้นฐาน (Basic Needs Paradigm) มากกว่ากระบวนการที่ค้นคว้าแบบวิกฤต (Critical Paradigm) จึงเป็นการ
สนองตอบความจำเป็นของสมาชิกเพียงอย่างเดียว แต่ได้ช่วยให้สมาชิกสามารถเข้าถึงสาเหตุของ
โครงสร้างแห่งความยากจนได้ทั้งหมดจึงทำให้ขาดจิตสำนึกและวิสัยทัศน์ร่วมในบรรดาสมาชิก
ด้วยกัน ซึ่งถือเป็นอีกมิติหนึ่งที่ผู้วิจัยคิดว่าน่าจะเป็นปัญหาหนึ่ง ไปสู่การพัฒนาที่ไม่ยั่งยืนในอนาคต

Kanno(1997 : 156-162) ได้ศึกษาเกี่ยวกับวิถีชุมชน (Informal Constraints) สามารถลด
ต้นทุนในการบริหารจัดการของกลุ่มธุรกิจชุมชนได้ ซึ่งทำให้ธุรกิจที่มีขนาดใหญ่เกินไป จนวิถีชุมชน
มีผลต่อสมาชิก หรือการดำเนินกิจกรรมอยู่ภายนอกขอบเขตวิถีชุมชน เพราะมีต้นทุนการบริหาร
จัดการสูง ทำให้ไม่สามารถดำรงอยู่ได้ในเชิงการค้า ซึ่งจากการศึกษาเปรียบเทียบกลุ่ม ทอผ้า 2 กลุ่ม
ในจังหวัดขอนแก่น พบว่ากลุ่มแรกเป็นสมาชิกศูนย์ศิลปะ หัตถกรรมพัฒนาสตรีอีสาน ซึ่งเป็นองค์กร
พัฒนาเอกชนช่วยจัดการการตลาดให้ การดำเนินงานของกลุ่มอาศัยกลไกนอกวิถีชุมชนมาก ทำให้การ
ดำรงอยู่ของกลุ่มต้องพึ่งพาอาศัยองค์กรภายนอกเป็นสำคัญ ในขณะที่กลุ่มหลังดำเนินงานโดยชุมชน
เองทั้งหมดและสามารถดำรงอยู่ได้ในเชิงการค้า และมีต้นทุนการบริหารจัดการต่ำ เป็นผลของ 2 ปัจจัย
ที่สืบเนื่องมาจากวิถีชุมชน คือ 1. ผู้นำที่ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ซึ่งเป็นผลจากค่านิยมที่ต้องการ
รักษาชื่อเสียงของตนในชุมชนไว้และ 2. ผู้ประสานงานด้านการตลาด ซึ่งได้ส่วนแบ่งจากกำไร ของ
ผลผลิตเป็นรายชิ้น ทำให้มีแรงจูงใจที่จะขายผลผลิตและกระตุ้นสมาชิกทำการผลิตให้ได้มากที่สุด จึง
เป็นแรงผลักดันสำคัญในการดำเนินกิจกรรมการผลิตและการค้าของกลุ่ม

มูลนิธิเศรษฐกิจใหม่ (New Economics Foundation, 2006 : Web Site) ได้ศึกษาค้นคว้าใน
การชี้วัดความสุขและเสนอผลการจัดอันดับประเทศที่มีความสุขในการอาศัยอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อม
และทรัพยากรธรรมชาติพร้อมกับความกินคืออยู่ดีตามดัชนีชี้วัดคือ สภาพความเป็นอยู่ ผลกระทบจาก
สิ่งแวดล้อม ความพอใจในการมีชีวิตอยู่ ความคาดหวังที่เป็นไปได้ในชีวิต มีสิ่งแวดล้อมและ
ทรัพยากรที่เหมาะสมกับจำนวนประชากร และอัตราปริมาณการบริโภคพลังงาน ผลพบว่าประเทศ
วานูอาตู มีผลิตภาพที่แสดงถึงความสำเร็จในการดูแลประชาชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดี ตามสภาพของ
ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม โดยประชาชนพอใจในชีวิตความเป็นอยู่ของตนตามสภาพ ใช้

ทรัพยากรอย่างเหมาะสม พอใจในสิ่งที่เป็นอยู่ไม่บริ โภคนิยม และมีความหวังดีต่อกันและกันในชุมชน มุลินธิเศรษฐกิจใหม่ได้เสนอว่าการมีความสุขระดับประเทศนั้นต้องกำจัดความยากจนให้หมดก่อน สนับสนุนการดำเนินชีวิตปกติอย่างรู้คุณค่าและกำหนดขอบเขตการใช้ทรัพยากรและจัดการกับทรัพยากรได้อย่างเหมาะสม

สรุป จากการทบทวนเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมด จะเห็นว่า ผลจากการที่ประเทศไทย มีการจัดทำแผนขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง 4 ปี (2547-2550) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแผนฯ 9 และ 10 ที่เริ่มนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ โดยปีแรกเน้นการจุดประกายให้ความรู้ ปีที่สองเน้นการสร้างชุมชนตัวอย่าง ปีที่สามเน้นการสร้างเครือข่ายปีที่สี่เน้นขับเคลื่อนการนำไปใช้อย่างเป็นรูปธรรม แต่ที่ผ่านมามีการขับเคลื่อนตามนโยบายเศรษฐกิจพอเพียง ยังเป็นเพียงแค่กระแสที่ยังไม่ไปถึงจิตใจ ให้เกิดความตระหนักในการดำรงชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้เท่าที่ควร ยังมีข้อจำกัดด้านปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมซึ่งสิ่งเหล่านี้มีผลต่อการเรียนรู้ การมีส่วนร่วม และการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่ประกอบด้วยการดำรงชีวิตในด้านการผลิต การบริโภค การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และการอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล ด้วยความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ครอบคลุมทั้งการยึดภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำมาหากิน อดทนอดกลั้น เลี้ยงชีพสุจริต ฟูมฟักต่างๆ ของประชาชนในท้องถิ่น รูปแบบการเรียนรู้ด้วยหลักการทางสิ่งแวดล้อมศึกษาจึงเป็นความสำคัญที่ยิ่งใหญ่ในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

นอกจากนั้น การเรียนรู้องค์ความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านที่ยังคงมีอยู่ในชุมชนและครัวเรือน การจัดเวทีเสวนา ประชุมสัมมนา ศึกษาดูงาน และสาธิตทดลอง ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์ และองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นร่วมกัน การใช้เวทีประชาคมและการเชื่อมโยงกับเครือข่ายภูมิปัญญาท้องถิ่นอื่นๆ เป็นการเรียนรู้และพัฒนาาระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับภูมิปัญญาสากล และเทคโนโลยีสมัยใหม่ ตามศักยภาพและการเรียนรู้ของชุมชนนั้นๆ ผลการต่อยอดภูมิปัญญาพื้นบ้าน โดยนำองค์ความรู้เดิมและใหม่นำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้นำชุมชน นักวิจัย นักพัฒนา และผู้นำกลุ่มอาชีพต่างๆ ที่จะนำไปสู่การเรียนรู้และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ส่วนผลการส่งเสริมและพัฒนา ได้นำไปสู่การผลิตเพื่อการยังชีพแบบพึ่งตนเอง ในระดับครอบครัว อย่างพออยู่พอกินเกิดการรวมกลุ่มพึ่งพาอาศัยกัน มีการเชื่อมโยงความร่วมมือจากองค์กรภายนอก ซึ่งแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนจากผลการศึกษาทั้งหมดข้างต้น คือ การสร้างภูมิคุ้มกันให้ตนเองไม่กระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และเทคโนโลยี ชุมชนต้องเร่งฟื้นฟูฐานทางทรัพยากรทางธรรมชาติ เพื่อเป็นทุนทางธรรมชาติ อันเป็นแนวทางนำไปสู่การดำรงชีวิตที่มีความสุข และการพัฒนาที่ยั่งยืน

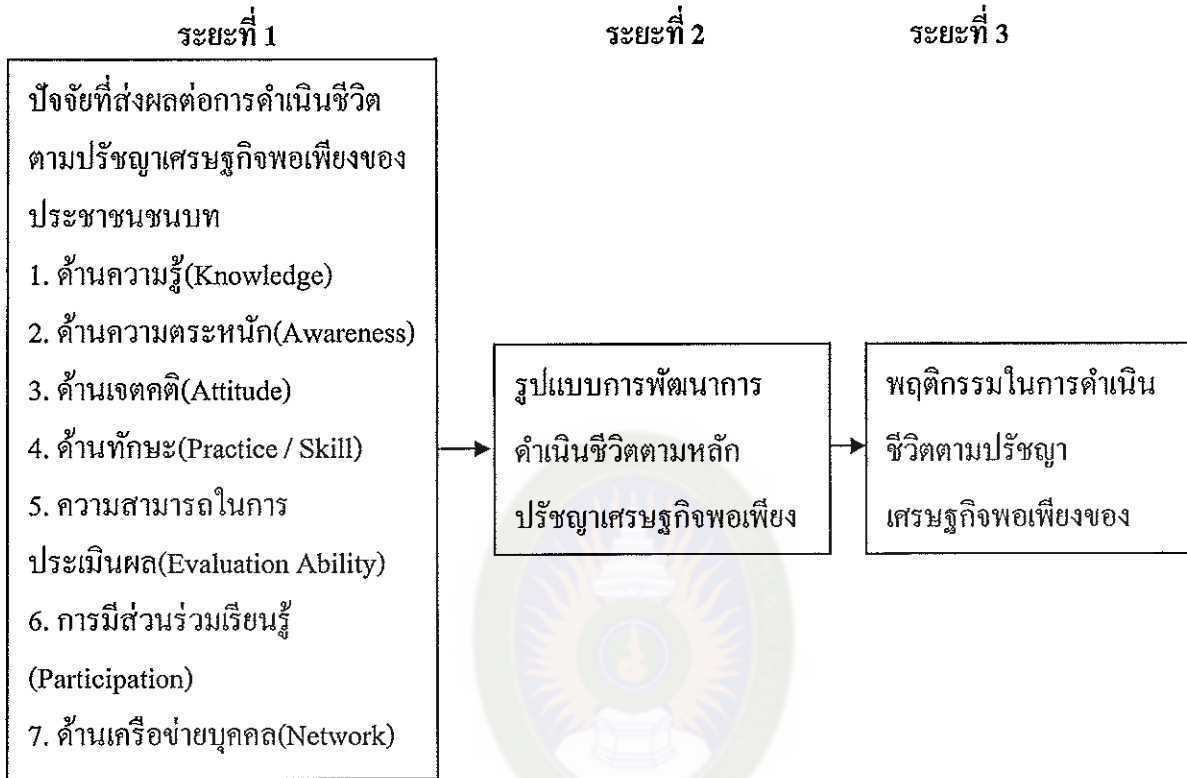
กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดการวิจัยที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ตามแนวคิดทฤษฎีหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (ความพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันด้วยเงื่อนไขด้านความรู้ คุณธรรม) ที่มีองค์ประกอบย่อยๆ เป็นแนวคิดและทฤษฎีของการปฏิบัติของความพอดีหรือพอเพียงในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งน้อมนำมาจากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พ.ศ.2540 คือ ความตระหนัก ความรู้ เจตคติ ทักษะ การประเมินผล และการร่วมเรียนรู้

ยังมีอีกหนึ่งปัจจัยที่ผู้วิจัยสนใจที่จะนำมาศึกษาเพิ่มเติม คือ ปัจจัยด้านเครือข่ายบุคคล ซึ่งผู้ศึกษาได้แนวคิดมาจากบทความ เรื่องความรู้เกี่ยวกับองค์กรเครือข่าย ของ เสถียร จิรรังสินันต์ (สำนักส่งเสริมและประสานการมีส่วนร่วมองค์กรเครือข่าย สำนักงานสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ : 2549) ดังต่อไปนี้

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

แผนภาพที่ 2 กรอบแนวคิดในการวิจัย